

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΕΔΔ

UNIVERSITY OF ATHENS
SCHOOL OF ECONOMICS AND
POLITICAL SCIENCE
DEPARTMENT OF PSPA

Πτυχιακή Εργασία

ΕΙΔΙΚΗ ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ
ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Βασίλειος Κόττας

Επιβλέπων Καθηγητής: Χρυσανθάκης Χ.

Αθήνα 2018

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η προστασία των Ατόμων με Αναπηρία έχει απασχολήσει τον εθνικό νομοθέτη εδώ και δεκαετίες. Η προσπάθεια ένταξης των ΑμεΑ στην κοινωνία και η παροχή ίσων ευκαιριών με τους άλλους πολίτες γίνεται φανερή, καθώς το νομοθετικό πλαίσιο είναι ευρύ, αλλά και εξειδικευμένο. Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στην ειδική αγωγή, κυρίως στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Οι «οικονομικές διευκολύνσεις» ως προνόμια παρεχόμενα από τον κοινό νομοθέτη είναι, ιδιαιτέρως, σημαντικές, αφού ο στιγματισμός και τα στερεότυπα στον εργατικό τομέα δεν έχουν εκλείψει, στην ελληνική κοινωνία. Παρ' όλα αυτά, η εντατική νομοθετική δραστηριότητα σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο αποτελεί σοβαρό έναυσμα για την ανατροπή της υφιστάμενης κατάστασης.

Λέξεις κλειδιά: ειδικές ανάγκες, ΑμεΑ, ειδική νομική προστασία, αναπηρία

ABSTRACT

The protection of people with disabilities has been a matter for the national legislator for decades. The effort to integrate people with disabilities into society and provide equal opportunities with other citizens becomes obvious, as the legislative framework is broad and specialized. Particular emphasis has been put on special education, mainly in primary and secondary education. "Economic privileges" granted by the common legislator are particularly important, since stigma and stereotypes in the labor sector have not disappeared in Greek society. Nonetheless, intensive legislative activity at international, European and national level is a serious trigger for overcoming the current situation.

Keywords: special needs, disabled people, special legal protection, disability

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Η αρίθμηση της εργασίας πραγματοποιείται ως εξής:

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	ii
ABSTRACT	ii
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	iii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	v
1 Εννοιολογική Αποσαφήνιση	5
1.1 Αναπηρία	5
1.2 Άτομα με Αναπηρίες (ΑμεΑ)	6
1.3 Μαθητές με αναπηρία	7
1.4 Ειδική αγωγή και εκπαίδευση	8
1.5 Είδη διάκρισης – Παραβίαση Αρχής Ισότητας	9
1.6 Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης Διάγνωσης και Υποστήριξης και Κέντρα Πιστοποίησης Αναπηρίας.....	9
2 Θεσμική Θεμελίωση των Δικαιωμάτων των ΑμεΑ	12
2.1 Σύνταγμα	12
2.2 Δευτερογενές Ευρωπαϊκό Δίκαιο	14
2.3 Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία 2010-2020	16
2.4 Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)	18
2.5 Πρόγραμμα Helios.....	19
2.6 Σύμβαση δικαιωμάτων των ΑμεΑ.....	20
2.7 Σύμβαση δικαιωμάτων του παιδιού	23
3 Εθνική Νομοθεσία	27
3.1 Ιστορική Αναδρομή Εθνικού Νομοθετικού Πλαισίου Ειδικής Νομικής Προστασίας Μαθητών με Αναπηρία.....	27

3.2	Κωδικοποιημένη Νομοθεσία.....	28
3.3	Μεταφορές και Επικοινωνία	33
3.4	Θεσμοποίηση.....	35
3.5	Συνταξιοδοτικό Σύστημα	40
3.6	Οικονομικά Προνόμια (Επιδόματα, Φορολογία, Προγράμματα Στήριξης).....	44
3.7	Εργασιακή Αποκατάσταση.....	48
3.8	Γενική Προστασία	52
3.9	Αθλητισμός και Υγεία	56
3.10	Προσβασιμότητα	58
3.11	Εκπαίδευση.....	61
3.12	Γλώσσα Εκμάθησης	64
4	Εθνική Νομολογία.....	65
4.1	Υπόθεση περί Προστασίας ΑμεΑ βάσει των αρχών χρηστής Διοίκησης.....	65
4.2	Υπόθεση περί Προστασίας Προσβασιμότητας ΑμεΑ.....	66
4.3	Υποθέσεις περί Συντάξεις Αναπηρίας.....	67
4.4	Υποθέσεις Αποζημίωσης Πρόκλησης Αναπηρίας	71
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	72
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	77

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

α.	Άρθρο
ΑΚ:	Αστικός Κώδικας
ΑμεΑ:	Άτομα με Αναπηρίες
ΕΑΕ:	Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση
ΕΒΠ:	Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό
ΕΔΔΑ:	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΔΧ:	Επιβατηγό Δημόσιας Χρήσης
ΕΕ:	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΓ:	Ειδικά Επαγγελματικά Γυμνάσια
ΕΕΕΕΚ:	Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης
ΕΕΛ:	Ειδικά Επαγγελματικά Λύκεια
ΕΚ:	Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
ΕΚΤ:	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΛΣΤΑΤ:	Ελληνική Στατιστική Αρχή
ΕΟΠΥΥ:	Ελληνικός Οργανισμός Παροχής Υγείας
ΕΠΑ-ΑμεΑ:	Εθνικό Παρατηρητήριο Ατόμων με Αναπηρίες
ΕΣΥ:	Εθνικό Σύστημα Υγείας
ΗΕ:	Ηνωμένα Έθνη
ΙΚΑ-ΕΤΑΜ:	Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων - Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Μισθωτών

ΚΔΑΥ:	Κέντρα Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Υποστήριξης
ΚΕΔΔΥ:	Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης, Διάγνωσης, Υποστήριξης Ειδικών Εκπαιδευτικών Αναγκών
ΚΕΠΑ:	Κέντρο Πιστοποίησης Αναπηρίας
ΜΚΟ:	Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
ΝΕΡΙΤ:	Νέου Ελληνικού Ραδιοφώνου, Internet & Τηλεόρασης
ΝΠΔΔ:	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΝΠΙΔ:	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
ΟΑΕΔ:	Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
ΟΑΕΕ:	Οργανισμός Ασφάλισης Ελευθέρων Επαγγελματιών
ΟΓΑ:	Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων
ΟΗΕ:	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΟΥ:	Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας
ΠτΒ:	Πρόεδρος της Βουλής
ΣΜΕΑΕ	Σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης
Σ:	Σύνταγμα
ΣΤΑΣΥ ΑΕ:	Σταθερές Συγκοινωνίες Ανώνυμη Εταιρεία
ΣτΕ:	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΤΕ:	Τμήματα Ένταξης
ΤΕΒΕ:	Ταμείο Ασφάλισης Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Ελλάδος
ΤΠΕ:	Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών
ΥΠΕΠΘ:	Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων
ICIDH:	International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps
ΟΗCHR:	Ύπατος Αρμοστής του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο αριθμός των ατόμων με αναπηρία σε όλο τον κόσμο είναι «πραγματικός» με την έννοια ότι είναι ένα σεβαστό νούμερο το οποίο και αυξάνεται συνεχώς¹. Σύμφωνα με έρευνα της Eurostat ² το ποσοστό του πληθυσμού που παρουσιάζει κάποια αναπηρία είναι γύρω στο 10% σε κάθε κράτος-μέλος. Στην Ελλάδα, συγκεκριμένως, βρίσκεται κάτω από 10%. Οι συνθήκες σε διάφορους τομείς διαβίωσής τους απασχολούσαν ανέκαθεν τα κράτη και ειδικότερα το εκπαιδευτικό επίπεδό τους το οποίο είναι αρκετά χαμηλό όπως αποδεικνύεται από έρευνες. Οι συνθήκες σε διάφορους τομείς διαβίωσής τους απασχολούσαν ανέκαθεν τα κράτη. Σε παγκόσμιο επίπεδο το πρώτο σημαντικό βήμα βελτίωσής τους έγινε το Διεθνές Έτος των Ανθρώπων με Αναπηρίες (1981) όταν δημιουργήθηκε το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Δράσης για τα ΑμεΑ. Η Γενική Συνέλευση με την απόφαση 37/52 υιοθέτησε το άνωθεν Πρόγραμμα. Ακολούθησε το 1987 στη Στοκχόλμη η Διεθνής Συνάντηση του ΟΗΕ με θέμα τη εφαρμογή του Προγράμματος. Αποτέλεσμα της Συνάντησης ήταν η απόφαση δόμησης Διεθνής Σύμβασης Προστασίας Δικαιωμάτων των ΑμεΑ από Ειδική Σύνοδο. Η Ειδική Σύνοδος όταν συνεκλήθη το 1990 έλαβε την εντολή σχηματισμού Πρότυπων Κανόνων οι οποίοι θα εξασφαλίζουν τα ίσα δικαιώματα για τα ΑμεΑ με τους υπολοίπους ανθρώπους. Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ εγκρίνει τους κανόνες το 1993³. Οι άνθρωποι γενικώς στην κοινωνία κρίνονται από τις παραγωγικές τους ικανότητες και αυτό επηρεάζει την κοινωνική τους ενσωμάτωση. Αυτό το ψεγάδι ανέλαβαν να επιδιορθώσουν τα κράτη σε διεθνές επίπεδο. Τέλος, έχει ιδρυθεί ο θεσμός του Υπάτου Αρμοστή του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα (OHCHR), στο οποίο συγκεντρώνονται εκθέσεις και προτάσεις για τα κράτη-μέλη για

---

¹ Τσιάτης, Βασίλειος. 2002. Η Θέση των ατόμων με ειδικές ανάγκες στον σύγχρονο εργασιακό χώρο. Αθήνα : ΕΚΠΑ, 2002, σελ. 23

² Λεπιδά, Στυλιανή. 2002. Η Στάση των Ευρωπαίων πολιτών απέναντι στα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα : ΕΚΠΑ, 2002, σελ. 4-6

³ Σωματείο Α.μ.ε.Α Χανίων. 2008. Πώς λειτουργεί η Ευρωπαϊκή Ένωση; Ποιά είναι η πολιτική αυτής και του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους ανάπηρους;. Χανιά : Χανιά--Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, 2008, σελ. 9

κοινωνικά προβλήματα σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, στα οποία συμπεριλαμβάνονται τα δικαιώματα των ΑμεΑ⁴.

Σε ενωσιακό επίπεδο οι προσπάθειες καλύτερευσης των συνθηκών διαβίωσης και εξασφάλισης ίσων δικαιωμάτων των ΑμεΑ ξεκινούν ήδη από τη δεκαετία του 80'. Εκ των οποίων, άξιος αναφοράς είναι η κήρυξη του έτους 2003 ως Έτος των Ατόμων με Αναπηρίες, οπότε το θέμα ήταν «Τίποτα για τα άτομα με αναπηρία χωρίς τα άτομα με αναπηρία»⁵, καθώς και την απαραίτητη κατάρτιση εθνικών Κανονισμών/Σχεδίων για Αναπήρους⁶. Εκείνο το έτος αποτυπώθηκαν δέκα στόχοι για τη βελτίωση της ζωής των ΑμεΑ στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ένας από αυτούς αφορούσε την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας στο θέμα του δικαιωμάτων παιδιών με αναπηρία στην πρόσβαση σε ισότιμη εκπαίδευση και στην κοινωνική ενσωμάτωση, προωθώντας έτσι την ένταξή τους σε κανονικά σχολεία ή ειδικά ιδρύματα⁷. Παρατηρώντας τα αποτελέσματα των σχέσεων μεταξύ των φυσιολογικών παιδιών με τα παιδιά με αναπηρία στον σχολικό χώρο είναι απογοητευτική⁸. Ελάχιστα παιδιά με αναπηρία πραγματικά τα καταφέρουν να ενσωματωθούν με τα κανονικά και να είναι χαρούμενα. Αυτή η κατάσταση με την πάροδο 40 ετών δεν ισχύει πλέον καθώς οι συνθήκες διαβίωσης και η γνώμη της κοινωνίας έχουν μεταβληθεί με θετικό πρόσημο. Το πρόγραμμα εκπαίδευσης για τα ΑμεΑ θεσμοθετήθηκε σε ένα κλίμα προκαταλήψεων με αποτέλεσμα την ύπαρξη ψεγαδιών τα οποία όμως σταδιακώς αντιμετωπίζονται καθώς η κοινωνική συνείδηση αυξάνεται. Στη συνέχεια της ζωής τους τα στερεότυπα τους αποτρέπουν να ενταχθούν

---

⁴ Σωματείο Α.μ.ε.Α Χανίων. 2008. Πώς λειτουργεί η Ευρωπαϊκή Ένωση; Ποια είναι η πολιτική αυτής και του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους ανάπηρους;. Χανιά : Χανιά--Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, 2008, σελ. 32

⁵ Σωματείο Α.μ.ε.Α Χανίων. 2008. Πώς λειτουργεί η Ευρωπαϊκή Ένωση; Ποια είναι η πολιτική αυτής και του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους ανάπηρους;. Χανιά : Χανιά--Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, 2008, σελ. 19

⁶ Βαφεά Χατζηστεφάνου Αναστασία, Γιούνη Δήμητρα. 2003. Συνέδριο για το σεβασμό των δικαιωμάτων του παιδιού στην προσχολική εκπαίδευση και την εξωσχολική απασχόληση = Conference on respect of children's needs and rights in early childhood education. Αθήνα : Κέντρο Παιδαγωγικής & Καλλιτεχνικής Επιμόρφωσης, "Σχεδία", 2003. 9608754615.

⁷ Thomas, Cushman. 2012. Handbook of human rights. London : Routledge, 2012. 9780415480239.

⁸ Παπακωνσταντίνος Κώστας, Χαντζής Γιώργος. 1982. Η Στάση των κανονικών παιδιών απέναντι στα αποκλίνοντα. Αθήνα, 1982.

πραγματικά στον εργασιακό χώρο. Τα ΑμεΑ, ξεχωρίζουν, λόγω βλάβης με διαρκή χαρακτήρα, η απομόνωση, την οποία υφίστανται από την κοινωνία δεν συνεπάγονται από την αναπηρία. Επίσης, οι διαφορές στο είδος αναπηρίας καθιστούν τις ανάγκες του εκάστοτε ατόμου ξεχωριστές, έτσι καλείται και η ίδια η Πολιτεία να τις αντιμετωπίζει⁹. Οι δυσκολίες στην πρόσβαση και στην μεταφορά είναι δεδομένες και τα προνόμια, τα οποία παρέχονται από τον κοινό νομοθέτη δεν επαρκούν για την αξιοπρεπή διαβίωση, πόσο μάλλον για την εκπλήρωση των ονείρων τους. Η πρώτη έκθεση, σε ενωσιακό επίπεδο, των κρατών-μελών για τα ΑμεΑ δημοσιεύθηκε το 2005, αναφέρονται ότι 15 στους 100 πολίτες πάσχουν από κάποια αναπηρία, οι ηλικιωμένοι είναι συνήθως σε αυτήν την κατηγορία και τέλος δεν καταφέρνουν να ενταχθούν στον εργασιακό τομέα. Παρ' όλα αυτά ήδη με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997) δίνεται το έναυσμα για την νομοθέτηση εξειδικευμένων κανόνων δικαίου υπέρ των ΑμεΑ¹⁰. Η νομολογία αποδεικνύει, ότι λίγα είναι τα ΑμεΑ, τα οποία έχουν το θάρρος να «ζητήσουν το δίκιο τους» στα εθνικά δικαστήρια, καθώς η πλειονότητα των υποθέσεων, αφορά συντάξεις αναπηρίας, ενώ παραδεκτές προσφυγές σχετικά με την αναπηρία, από πολίτες της Ελλάδας, στο Δικαστήριο της ΕΕ και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είναι μηδενικές.

Η εργασία αποτελεί μία ολοκληρωμένη συγκέντρωση και κατηγοριοποίηση της ειδικής νομικής προστασίας των ΑμεΑ σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Σε εθνικό επίπεδο συμπεριλήφθηκαν, κυρίως νομοθετικές πράξεις του κοινού νομοθέτη και όχι κανονιστικές πράξεις ή διατάγματα της Διοίκησης και του ΠτΔ, αντιστοίχως. Η κάλυψη της εργασίας αφορά νομοθετική πρωτοβουλία, απευθυνόμενη, σχεδόν αποκλειστικώς για τα ΑμεΑ, εξάλλου, κατά την ανάγνωση της βιβλιογραφίας διαπιστώθηκε, ότι αν και ορισμένοι νόμοι επαναλαμβάνονται, υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση. Επίσης, η προσπάθεια αποτύπωσης ολόκληρης της εθνικής νομοθεσίας με απλές αναφορές στην αναπηρία, δεν θα εξυπηρετούσε το νόημα της παρούσας εργασίας, δηλαδή την πρόνοια του νομοθέτη για τα ΑμεΑ. Η νομολογία

---

⁹ Κοντιάδης, Ξενοφών. 2001. Μεταμορφώσεις του κοινωνικού κράτους στην εποχή της παγκοσμιοποίησης : η θεσμική διάσταση. Αθήνα : Παπαζήσης, 2001. 9600214794, σελ. 247-248

¹⁰ Σωματείο Α.μ.ε.Α Χανίων. 2008. Πώς λειτουργεί η Ευρωπαϊκή Ένωση; Ποια είναι η πολιτική αυτής και του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους ανάπηρους;. Χανιά : Χανιά--Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, 2008, σελ. 11-12

αφορά τελεσίδικες αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ). Εξετάστηκαν στο σύνολό τους πάνω από 900 υποθέσεις και επιλέχθηκαν να συμπεριληφθούν υποθέσεις, των οποίων τα τμήματα του ΣτΕ έκριναν υπέρ των πολιτών με αναπηρίες ή νομικών προσώπων ταγμένα υπέρ της προστασίας των ΑμεΑ. Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι συγκεντρωμένες προτάσεις οι οποίες αναφέρονται στο σημείο των Συμπερασμάτων για τον εκσυγχρονισμό του ελληνικού νομοθετικού πλαισίου, κυρίως της Ειδικής Αγωγής. Η μέθοδος έρευνας για την εργασία ήταν κυρίως βιβλιογραφική και διαδικτυακή. Τα προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν ήταν, σχετικώς, με την έλλειψη βιβλιογραφίας ως προς την νομοθετική προσέγγιση προστασίας των ΑμεΑ. Η αναζήτηση πραγματοποιήθηκε στις βιβλιοθήκες του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του ΕΚΠΑ, Νομικής του ΕΚΠΑ και Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων.

1 Εννοιολογική Αποσαφήνιση

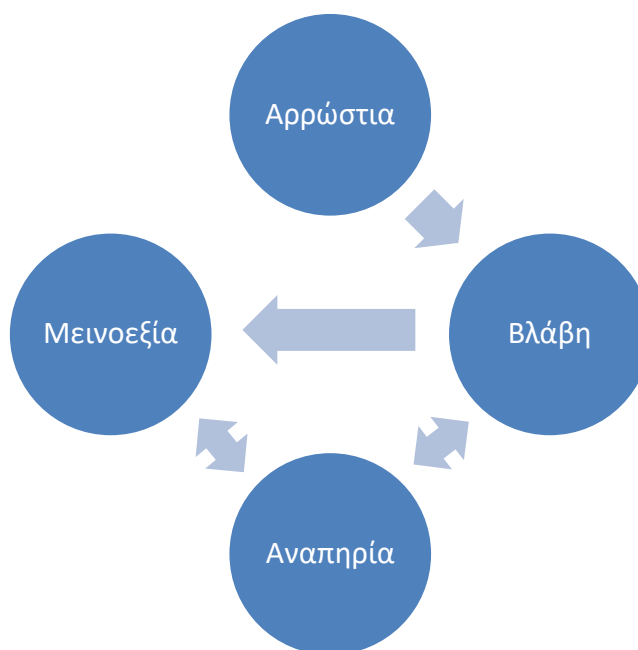
1.1 Αναπηρία

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ) ο οποίος έχει υιοθετήσει δύο πλαίσια ορισμού της αναπηρίας, η αναπηρία χωρίζεται σε τρία μέρη. Συγκεκριμένως, το International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps (ICIDH)¹¹, ορίζει τα μέρη αυτά ως:

- i. Βλάβη νοείται οποιαδήποτε απώλεια ή ανωμαλία ψυχολογικής. Φυσιολογικής ή ανατομική δομής ή λειτουργίας
- ii. Αναπηρία νοείται οποιοσδήποτε περιορισμός ή έλλειψη (που προκύπτει από βλάβη) ικανότητας προς εκτέλεση μιας δραστηριότητας κατά τον τρόπο ή μέσα στο φάσμα δραστηριοτήτων που θεωρείται ομαλό για ένα ανθρώπινο ον.
- iii. Μειονεξία νοείται ένα μειονέκτημα για ένα δεδομένο άτομο, που προκύπτει από μια βλάβη ή αναπηρία που περιορίζει ή εμποδίζει την εκπλήρωση ενός ρόλου που είναι ομαλός (ανάλογα με την ηλικία, το φύλο και κοινωνικούς και πολιτιστικούς παράγοντες) για το άτομο αυτό.

---

¹¹ L., METTS ROBERT. 2000. DISABILITY ISSUES, TRENDS AND RECOMMENDATIONS FOR THE WORLD BANK. siteresources.worldbank.org/DISABILITY/Resources/280658-1172606907476/DisabilityIssuesMetts.pdf. [Online] FEBRUARY 2000.

1.2 Άτομα με Αναπηρίες (ΑμεΑ)

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν έχουμε έναν κοινό ορισμό. Αν κανείς κοιτάξει τους ορισμούς σε διαφορετικές χώρες, βρίσκει σημαντικές διαφορές και διαφορετικές στατιστικές. Η Σύμβαση προστασίας των Δικαιωμάτων των ΑμεΑ δεν λύνει το πρόβλημα καθώς δεν περιέχει ξεκάθαρο ορισμό.

Όμως σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο ΠΟΥ τα ΑμεΑ νοούνται τα άτομα τα οποία μειονεκτούν προς τους υπολοίπους ανθρώπους λόγω κάποιας φυσικής ή διανοητικής βλάβης.¹²

Στην Ελλάδα ο κοινός νομοθέτης έδωσε τον ορισμό στο ν. 1566/1985¹³ για τα ΑμεΑ σύμφωνα με τον οποία θεωρούνται «όλα τα πρόσωπα, τα οποία παρουσιάζουν καθυστερήσεις, αναπηρίες ή διαταραχές στη γενικότερη ψυχοσωματική κατάσταση ή στις επιμέρους λειτουργίες τους και σε βαθμό που δυσκολεύεται ή παρεμποδίζεται σοβαρά η παρακολούθηση της γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, η

¹² Σιδέρη, Αθηνά Ζωνιού -. 1996. Οι ανάπηροι και η εκπαίδευση τους. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα, 1996. 9603441899, σελ. 16

¹³ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 266

δυνατότητα ένταξής τους στην παραγωγική διαδικασία και η αναγνώρισή τους στο κοινωνικό σύνολο». Ο τροποποιητικός ν. 2817/2000¹⁴ διεύρυνε τον ορισμό και έτσι καλύπτει τα άτομα που έχουν σημαντική δυσκολία μάθησης και προσαρμογής εξαιτίας σωματικών, διανοητικών, ψυχολογικών και κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων. Στα άτομα αυτά περιλαμβάνονται όσοι:

- i. Έχουν νοητική ανεπάρκεια ή ανωριμότητα (Πολυχρονοπούλου, 2001)
- ii. Έχουν σοβαρά προβλήματα όρασης ή ακοής
- iii. Έχουν σοβαρά προβλήματα νευρολογικά ή ορθοπεδικά ή προβλήματα υγείας
- iv. Έχουν προβλήματα λόγου ή ομιλίας
- v. Έχουν ειδικές δυσκολίες στη μάθηση όπως δυσλεξία, δυσαριθμησία, δυσαναγνωσία
- vi. Έχουν σύνθετες γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές δυσκολίες και όσοι παρουσιάζουν αυτισμό και άλλες διαταραχές ανάπτυξης

1.3 Μαθητές με αναπηρία

Στην ελληνική νομοθεσία (3699/2008) όπως έχει καταλήξει ο νομοθέτης στον κάτωθι ορισμό:

Μαθητές με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες θεωρούνται όσοι για ολόκληρη ή ορισμένη περίοδο της σχολικής τους ζωής εμφανίζουν σημαντικές δυσκολίες μάθησης εξαιτίας αισθητηριακών, νοητικών, γνωστικών, αναπτυξιακών προβλημάτων, ψυχικών και νευροψυχικών διαταραχών οι οποίες, σύμφωνα με τη διεπιστημονική αξιολόγηση, επηρεάζουν τη διαδικασία της σχολικής προσαρμογής και μάθησης. Στους μαθητές με αναπηρία συγκαταλέγονται ιδίως όσοι παρουσιάζουν νοητική αναπηρία, αισθητηριακές αναπηρίες όρασης (τυφλοί, αμβλύωπες με χαμηλή όραση), αισθητηριακές αναπηρίες ακοής (κωφοί, βαρήκοοι), κινητικές αναπηρίες, χρόνια μη ιάσιμα νοσήματα, διαταραχές ομιλίας-λόγου, ειδικές μαθησιακές δυσκολίες όπως δυσλεξία, δυσγραφία, δυσαριθμησία, δυσαναγνωσία, δυσορθογραφία, σύνδρομο ελλειμματικής προσοχής με ή χωρίς υπερκινητικότητα, διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές (φάσμα αυτισμού), ψυχικές διαταραχές και

---

¹⁴ Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 189

πολλαπλές αναπηρίες. Στην κατηγορία μαθητών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δεν εμπίπτουν οι μαθητές με χαμηλή σχολική επίδοση που συνδέεται αιτιωδώς με εξωγενείς παράγοντες, όπως γλωσσικές ή πολιτισμικές ιδιαιτερότητες.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία τα παιδιά/μαθητές με αναπηρία, μπορούν να χωριστούν σε παιδιά με σωματική αναπηρία, παιδιά με χρόνιες παθήσεις, παιδιά που πάσχουν από ψυχικές ασθένειες, διανοητικά καθυστερημένα παιδιά, με διαταραχές του λόγου και τέλος συνδυασμοί. Χαρακτηριστικά των άνωθεν κατηγοριών είναι, αντιστοίχως οι εμφανείς σωματικές αναπηρίες και βλάβες σε εσωτερικά όργανα, τα οποία ενσωματώνονται ευκολότερα από τις υπόλοιπες κατηγορίες. Τα παιδιά που πάσχουν από χρόνιες παθήσεις, όπως άσθμα, απαιτώντας ιδιαίτερη φροντίδα. Τα παιδιά με ψυχική ασθένεια, όπως εγκληματική συμπεριφορά και διαταραγμένη προσωπικότητα. Εν αντιθέσει, με τα παιδιά με ψυχοσωματικές διαταραχές, όπως ο μη προσανατολισμός στον χώρο, αποτελούν σοβαρές υποθέσεις. Τέλος, τα καθυστερημένα παιδιά πάσχουν από υπανάπτυξη της νοητικής λειτουργίας και δυσκολεύονται στην προσαρμογή στον περιβάλλοντα χώρο¹⁵.

1.4 Ειδική αγωγή και εκπαίδευση

Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση (ΕΑΕ) είναι το σύνολο των παρεχόμενων εκπαιδευτικών υπηρεσιών στους μαθητές με αναπηρία και διαπιστωμένες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή στους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Η πολιτεία δεσμεύεται να κατοχυρώνει και να αναβαθμίζει διαρκώς τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης ως αναπόσπαστο μέρος της υποχρεωτικής και δωρεάν δημόσιας παιδείας και να μεριμνά για την παροχή δωρεάν δημόσιας ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης στους αναπήρους όλων των ηλικιών και για όλα τα στάδια και τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Δεσμεύεται επίσης να διασφαλίζει σε όλους τους πολίτες με αναπηρία και διαπιστωμένες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ίσες ευκαιρίες για πλήρη συμμετοχή και συνεισφορά στην κοινωνία, ανεξάρτητη διαβίωση,

---

¹⁵ Μαντές, Δημήτρης. 1961. Παιδιά με Ειδικές Ανάγκες. Θεσσαλονίκη : Μπαρμπουνάκης, 1961, σελ. 10-14

οικονομική αυτάρκεια και αυτονομία, με πλήρη κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους στη μόρφωση και στην κοινωνική και επαγγελματική ένταξη¹⁶.

Η πολιτεία αλλά και όλες οι υπηρεσίες και οι λειτουργοί του Κράτους οφείλουν να αναγνωρίζουν την αναπηρία ως μέρος της ανθρώπινης ύπαρξης αλλά και ως ένα σύνθετο κοινωνικό και πολιτικό φαινόμενο και σε κάθε περίπτωση να αποτρέπουν τον υποβιβασμό των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία στη συμμετοχή ή στη συνεισφορά τους στην κοινωνική ζωή.

1.5 Είδη διάκρισης – Παραβίαση Αρχής Ισότητας

Σύμφωνα με την ευρωπαϊκή νομοθεσία παρατηρούνται δύο είδη διακρίσεων, ενάντια στην αρχή της ισότητας και η παρενόχληση:

- i. Άμεση διάκριση όταν ένα πρόσωπο υφίσταται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν την οποία υφίσταται, υπέστη ή θα υφίστατο σε ανάλογη κατάσταση ένα άλλο πρόσωπο.
- ii. Έμμεση διάκριση όταν μια εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική ενδέχεται να προκαλέσει μειονεκτική μεταχείριση ενός προσώπου μιας ορισμένης θρησκείας ή πεποιθήσεων, με μια ορισμένη ειδική ανάγκη, μιας ορισμένης ηλικίας, ή ενός ορισμένου γενετήσιου προσανατολισμού, σε σχέση με άλλα άτομα.
- iii. Η παρενόχληση νοείται ως διάκριση, εφόσον σημειώνεται ανεπιθύμητη συμπεριφορά με σκοπό ή αποτέλεσμα την προσβολή της αξιοπρέπειας ενός προσώπου και τη δημιουργία εκφοβιστικού, εχθρικού, εξευτελιστικού, ταπεινωτικού ή επιθετικού περιβάλλοντος.

1.6 Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης Διάγνωσης και Υποστήριξης και Κέντρα Πιστοποίησης Αναπηρίας

Τα Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης Διάγνωσης και Υποστήριξης (ΚΕΔΔΥ), παλαιότερα ονομαζόμενα Κέντρα Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Υποστήριξης (ΚΔΑΥ) λειτουργούν στις έδρες των νομών και νομαρχιών, ως αποκεντρωμένες

---

¹⁶ Παντελιάδου, Σουζάνα. 2000. Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα – Κριτική Θεώρηση Στο Α. Κυπριωτάκης. Ρέθυμνο : Πανεπιστήμιο Κρήτης, 2000.

δημόσιες υπηρεσίες, τα οποία υπάγονται απευθείας στο Υπουργείο Παιδείας. Σκοπός των ΚΕΔΔΥ είναι η προσφορά υπηρεσιών διάγνωσης, αξιολόγησης και υποστήριξης των μαθητών και κυρίως εκείνων, που έχουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, καθώς και υποστήριξης, πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών, των γονέων και της κοινωνίας.

Τα ΚΕΔΔΥ αξιολογούν μαθητές που δεν έχουν συμπληρώσει το εικοστό δεύτερο έτος της ηλικίας τους. Η αξιολόγηση πραγματοποιείται από πενταμελή διεπιστημονική ομάδα, που απαρτίζεται από έναν εκπαιδευτικό ΕΑΕ (προσχολικής ή πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης), έναν παιδοψυχίατρο ή παιδίατρο με εξειδίκευση στην παιδονευρολογία ή νευρολόγο με εξειδίκευση στην παιδονευρολογία, έναν κοινωνικό λειτουργό, έναν ψυχολόγο και έναν λογοθεραπευτή. Οι απόφοιτοι άνω των δεκαοκτώ ετών, που δεν έχουν αξιολογηθεί ως άτομα με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, δεν εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των ΚΕΔΔΥ¹⁷.

Κέντρο Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕΠΑ) υπάγεται Διεύθυνση Αναπηρίας και Ιατρικής της Εργασίας της Διοίκησης (ΙΚΑ-ΕΤΑΜ) με σκοπό τον καθορισμό του βαθμού αναπηρίας των ασφαλισμένων όλων των ασφαλιστικών φορέων, συμπεριλαμβανομένου του Δημοσίου, καθώς και των ανασφάλιστων, για τους οποίους απαιτείται η πιστοποίηση της αναπηρίας. Στο ΚΕΠΑ υπάγονται οι υγειονομικές επιτροπές και ως αρμοδιότητες προβλέπονται ο καθορισμός του ποσοστού αναπηρίας για τη σύνταξη αναπηρίας, ο χαρακτηρισμός ενός ατόμου ως ΑμεΑ. Επίσης, καταρτίζεται μητρώο ΑμεΑ, το οποίο τηρείται στη Διεύθυνση Αναπηρίας και Ιατρικής της Εργασίας του Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων - Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Μισθωτών (ΙΚΑ-ΕΤΑΜ). Το ποσοστό αναπηρίας που συνεπάγεται κάθε πάθηση ή βλάβη ή σωματική ή ψυχική ή πνευματική εξασθένιση ή η συνδυασμένη εμφάνιση τέτοιων παθήσεων ή βλαβών ή εξασθενήσεων, καθώς και οι υποτροπές αυτών, προκαθορίζεται για όλους τους Ασφαλιστικούς Φορείς και το Δημόσιο με εκατοστιαία αναλογία σε Ενιαίο Κανονισμό Προσδιορισμού Ποσοστού Αναπηρίας. Τέλος, ένα άτομο με προ υπάρχουσα αναπηρία δικαιούται συντάξεως αναπηρίας έστω και αν η πάθηση ή βλάβη ή εξασθένιση σωματική ή πνευματική

---

¹⁷ <https://www.noesi.gr/pronoise/keddy-armodiotites>

είναι προγενέστερη της υπαγωγής του στην ασφάλιση εφόσον καθίσταται ανίκανος για την εργασία του λόγω ουσιώδους επιδείνωσης και πληροί τις προϋποθέσεις που ορίζουν οι διατάξεις που αφορούν το φορέα στον οποίο ασφαρίζεται. Στον ν. 4144/2013 προβλέπεται συμμετοχή των γιατρών, που υπάγονται στον Εθνικό Οργανισμό Παροχής Υπηρεσιών Υγείας, στις Υγειονομικές Επιτροπές του ΚΕΠΑ. Ενώ, τέλος στις περιπτώσεις λήξης του συνταξιοδοτικού δικαιώματος λόγω αναπηρίας και εφόσον εκκρεμεί στις υγειονομικές επιτροπές ΚΕΠΑ ιατρική κρίση, το δικαίωμα συνταξιοδότησής τους λόγω αναπηρίας παρατείνεται για ένα εξάμηνο, υπό την προϋπόθεση ότι για το δικαίωμα αυτό είχαν κριθεί από την αρμόδια υγειονομική επιτροπή αναπηρίας, με ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 67%.

2 Θεσμική Θεμελίωση των Δικαιωμάτων των ΑμεΑ

2.1 Σύνταγμα

Η αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001¹⁸ μπορεί να θεωρηθεί η πλέον σημαντικότερη θεσμική θεμελίωση των δικαιωμάτων των ΑμεΑ σε εθνικό επίπεδο. Με την αναθεώρηση του Συντάγματος προστέθηκαν λεπτομέρειες οι οποίες αφορούν το σύνολο των ανθρώπων στην επικράτεια, άρα και τα ΑμεΑ. Πιο συγκεκριμένα:

- i. Σ2§1 ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας¹⁹.
- ii. Σ4§1 οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του ν., ενώ στην παρ. 2 αναφέρεται ότι οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Εξαιρέση, αποτελεί η νομοθέτηση προς όφελος των ΑμεΑ, βάσει της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ)²⁰.
- iii. Σ5§1 καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας²¹, κάτι που αμφισβητείται αν προωθείται για τους μαθητές με αναπηρία. Ένα δικαίωμα δεν είναι μόνο αρνητικό αλλά και κοινωνικό, δηλαδή το κράτος οφείλει να προωθεί την λειτουργία του²².
- iv. Σ21§2 Πολύτεκνες οικογένειες, οι ανάπηροι πολέμου και ειρηνικής περιόδου, τα θύματα πολέμου, οι χήρες και ορφανά εκείνων που έπεσαν στο πόλεμο, καθώς και όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το κράτος. Σ21§6 τα άτομα με αναπηρίες

---

¹⁸ Χρυσανθάκης, Χαράλαμπος Γ. 1960-. Σύνταγμα : Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & πρόσθετα πρωτόκολλα, διεθνές σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 1960-. 9789605620561, σελ. 4-6

¹⁹ Χρυσόγονος, Κώστας Χ. 2017. Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2017. 9789606222832.

²⁰ Κοντιάδης, Ξενοφών. 2001. Μεταμορφώσεις του κοινωνικού κράτους στην εποχή της παγκοσμιοποίησης : η θεσμική διάσταση. Αθήνα : Παπαζήσης, 2001. 9600214794, σελ. 252

²¹ Πρόδρομος, Δαγτόγλου. 2012. Ατομικά δικαιώματα. Αθήνα : Εκδόσεις Σάκκουλα, 2012. 9789604457977

²² Δικηγορικός Σύλλογος Κέρκυρας. 2001. Ιόνιος επιθεώρηση του δικαίου. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2001. 1109-3323, σελ. 36

έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας. Το πλέον σημαντικό α. μετά την αναθεώρηση του 2001²³.

- v. Σ22§1 η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος, που μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού. Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας
- vi. Σ25§1 τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Σ25§4 το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης
- vii. Σ116§2 το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη.

Βασικά άρθρα για την ίση μεταχείριση, τόσο προς μεταξύ των ιδιωτών όσο και ως προς την Πολιτεία, των ΑμεΑ στο Σύνταγμα της Ελλάδας είναι το α. 2 και το α. 4. Αρχικώς, εξασφαλίζεται ο σεβασμός της αξιοπρέπειας του ανθρώπου ως αποστολή της Πολιτείας κάθε ανθρώπου. Στην περίπτωση των ΑμεΑ είναι πολύ σημαντική συνταγματική διάταξη, καθώς τα στερεότυπα και η προσβλητική συμπεριφορά ενός κομματιού της κοινωνίας είναι υπαρκτή και ατιμώρητη²⁴. Συνεχίζοντας, η ισονομία και η ισο-μεταχείριση στοιχείο μιας δημοκρατικής κοινωνίας εξασφαλίζεται στις πρώτες (σε σειρά) συνταγματικές διατάξεις. Σε συνδυασμό με τα κοινωνικά δικαιώματα, τα οποία εξασφαλίζονται στο α. 21 και στις υποχρεώσεις που αποτυπώνονται στο α. 106, ουσιαστικά συνιστούν την υιοθέτηση του κοινωνικού μοντέλου για την αναπηρία και συνακόλουθα την υποχρέωση της Πολιτείας να

---

²³ Κοντιάδης, Ξενοφών. 2001. Μεταμορφώσεις του κοινωνικού κράτους στην εποχή της παγκοσμιοποίησης : η θεσμική διάσταση. Αθήνα : Παπαζήσης, 2001. 9600214794, σελ. 250-251

²⁴ Μπαϊρακτάρης, Κώστας. 2010. Ευρωπαϊκό συνέδριο κατά των διακρίσεων και του στιγματισμού για μία ψυχιατρική μεταρρύθμιση προσανατολισμένη στο χρήστη και για το δικαίωμα για εναλλακτικές λύσεις. Θεσσαλονίκη : Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2010. 9789608850354.

σχεδιάζει και να μεριμνά για τη λειτουργία της κοινωνικής ζωής με τρόπο ώστε να λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Συμπερασματικώς, οι αρχές της ισότητας ενώπιον ν., η αρχή του κοινωνικού κράτους και η αρχή της αναλογικής ισότητας αποτελούν τα εργαλεία με τα οποία ο νομοθέτης έχει αναλάβει να καταπολεμήσει την κατάσταση των ΑμεΑ²⁵.

2.2 Δευτερογενές Ευρωπαϊκό Δίκαιο

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο υπάρχουν τόσο ήπιο όσο και σκληρό δίκαιο²⁶ που βρίσκονται σε ισχύ και αφορούν την προστασία των ατόμων με αναπηρία σε κάποια έκφανση της ζωής. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ²⁷ αποτελεί το κείμενο ως εναρκτήριο σημείο της καταπολέμησης των διακρίσεων κατά της αναπηρίας (αν και πρωτογενής μορφή πηγή του Ευρωπαϊκού δικαίου). Στο α. 6^A καλείται το Συμβούλιο της ΕΕ να αποτρέπει μορφές διακρίσεων λόγω αναπηρίας. Αν και δεν δινόταν κάποιο δικαίωμα στα άτομα με αναπηρίες, ακολούθησαν ευρωπαϊκές οδηγίες που κάλυψαν αυτό το κενό.

Αρχικώς, η οδηγία 2000/78/EK²⁸ του Συμβουλίου (Συμβούλιο της ΕΕ) δημοσιεύθηκε στις 27 Νοεμβρίου του 2000 και αφορούσε την απάλειψη διακρίσεων στην εργασία. Σύμφωνα με τις αρχικές παρατηρήσεις στην οδηγία σημειώνεται ότι οι διακρίσεις που παρατηρούνται αντιβαίνουν με το πνεύμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το νόημα του πρωτογενούς ευρωπαϊκού δικαίου. Σύμφωνα με την οδηγία ο εργοδότης οφείλει, σεβόμενος της αρχή ίσης μεταχείρισης, να διαμορφώνει το χώρο εργασίας και τις συνθήκες εργασίας, ώστε η πρόσβαση και η εργασία των ατόμων με αναπηρία να μην είναι πιο δυσχερής από αυτή των ανθρώπων χωρίς κάποια ειδική ανάγκη (α. 5). Στην οδηγία αναφέρονται και υποχρεώσεις των κρατών για τη διαμόρφωση του πλαισίου ισότητας. Αρχικώς, η λήψη ειδικών μέτρων για τη

---

²⁵ Βλαχόπουλος, Σπύρος. 2017. Θεμελιώδη δικαιώματα : ατομικά κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2017. 9789605626044.

²⁶ Παπαγιάννης

²⁷ Ιωακειμίδης, Παναγιώτης. 1998. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ : νέο πρότυπο ολοκλήρωσης ή σύμπτωμα απο-ολοκλήρωσης. Αθήνα : Θεμέλιο, 1998, σελ. 83-84

²⁸ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 105

διασφάλιση ενός υγιούς κλίματος κοινωνικού διαλόγου μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου (α. 13) και την κατάργηση κάθε νομοθετικής ρύθμισης που αντιβαίνει με το «πνεύμα» της οδηγίας (α. 16), τέλος διασφαλίζουν το δικαίωμα των ΑμεΑ υπεράσπισης των δικαιωμάτων τους, ασκώντας όλα τα εθνικά ένδικα μέσα (α. 9).

Στην απόφαση του Συμβουλίου 2001/93/ΕΚ, σχετικώς με το ευρωπαϊκό έτος των ατόμων με αναπηρίες 2003, στο οποίο τα κράτη μέλη και η ΕΚ είχαν σκοπό την ευαισθητοποίηση για την κατάσταση των ΑμεΑ (α. 2), προτείνεται η διοργάνωση συναντήσεων και εκδηλώσεων, η έναρξη εκστρατειών ενημέρωσης και προώθησης σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η συνεργασία με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και η διεξαγωγή ερευνών και σύνταξη εκθέσεων σε κοινοτική κλίμακα.

Ο κανονισμός 1107/2006 με θέμα την προστασία, των ατόμων με αναπηρία και με μειωμένη κινητικότητα που ταξιδεύουν αεροπορικώς, από άνηση μεταχείριση. Αρχικώς, απαγορεύεται από άτομα στον ταξιδιωτικό τομέα η άρνηση μεταφοράς των ΑμεΑ (α. 3). Οι υπεύθυνοι του αεροδρομίου αναλαμβάνουν το χρέος της συνδρομής για τη διευκόλυνση της μεταφοράς των ΑμεΑ μέχρι την πτήση τους και τη διασφάλιση μιας αξιοπρεπούς πτήσης (δικαίωμα στην παροχή συνδρομής σε αερολιμένες, α. 7), ενώ επιτρέπεται η υπογραφή σύμβασης με φορείς που θα συμβάλλουν στην άνωθεν διαδικασία (α. 8). Θετική είναι και η διαμόρφωση του χώρου του αερολιμένα σύμφωνα με ποιοτικά πρότυπα, τα οποία διαμορφώνονται μετά από συνεργασία των υπευθύνων και των οργανώσεων εκπροσώπησης επιβατών με αναπηρία (α. 9). Προκρίνεται, επίσης, η ανάγκη εκπαίδευσης των υπαλλήλων πάνω στην εξυπηρέτηση των ΑμεΑ (α. 11). Τυχόν παραβιάσεις συνεπάγεται άσκηση δικαιώματος προσφυγής στον αρμόδιο φορέα του κράτους μέλους (α. 15), καθώς και κυρώσεις αναλογικές και αποτρεπτικές (α. 16).

Στο κομμάτι του ηπίου δικαίου ανήκουν το ψήφισμα (97/Σ12/01), πάνω στην ισότητα των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρίες, στο οποίο το Συμβούλιο καλεί τα κράτη μέλη, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα θεσμικά ευρωπαϊκά όργανα να αναθεωρήσουν την πολιτική τους, ώστε να είναι συμβατή με τους Πρότυπους Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών (ΗΕ). Επίσης, το ψήφισμα (1999/Σ 186/02), σχετικά με την παροχή ίσων ευκαιριών απασχόλησης στα άτομα με αναπηρίες. Το Συμβούλιο συνεχάρη τα κράτη μέλη για την εφαρμογή των Πρότυπων Κανόνων, αλλά επισήμανε

την ανάγκη διαμόρφωσης αυστηρότερων εσωτερικών κανόνων ίσης μεταχείρισης στην εργασία και συνεργασία των οργανώσεων που εκπροσωπούν τα ΑμεΑ με τους κρατικούς φορείς στη λήψη αποφάσεων. Στο ψήφισμα (2003/Σ 134/04) το Συμβούλιο της ΕΕ καλούσε τα κράτη να στηρίζουν την ένταξη των νέων με αναπηρία στην κοινωνία μέσω του θεσμού του σχολείου, την πρόσβαση σε ιστοτόπους ενημέρωσης και σε δημόσιες εκδηλώσεις. Στο ψήφισμα (2003/Σ 175/01), στο πλαίσιο της προώθησης της απασχόλησης και της κοινωνικής ενσωμάτωσης των ατόμων με αναπηρίες, το Συμβούλιο κάλεσε τα κράτη να συνεχίσουν την προσπάθεια ένταξης των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία, μέσα από την επαγγελματική τους απασχόληση. Αυτό θα πραγματοποιηθεί, σύμφωνα με το Συμβούλιο, με την ευκολότερη χρήση του διαδικτύου από τα ίδια τα άτομα, την ευκολότερη πρόσβαση στα ιδρύματα εκπαίδευσης καθώς και στη χαρτογράφηση των υπαρχόντων προβλημάτων/φραγμών στη διαδικασία. Στις 6 Μαΐου 2003 το ψήφισμα (2003/Σ 134/05), σχετικά με τη δυνατότητα πρόσβασης στην πολιτιστική υποδομή και τις πολιτιστικές δραστηριότητες για τα άτομα με αναπηρίες, προκρίνεται η εντατικοποίηση των προσπαθειών συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία σε πολιτιστικές εκδηλώσεις με μέσα όπως τη χρήση υποτίτλων, ευανάγνωστη γλώσσας και της νοηματικής, οδηγοί και κατάλογοι σε γλώσσα Braille, χρήση φωτισμού υψηλής αντίθεσης (κοντράστ) στις εκθέσεις, εκτιμώντας, ταυτοχρόνως, τα έργα τους.

2.3 Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία 2010-2020

Ο βασικός στόχος της στρατηγικής είναι η δημιουργία μιας Ευρώπης χωρίς εμπόδια για τους ανθρώπους με αναπηρία. Αυτό συμπεριλαμβάνει την προώθηση της πρόσβασης, της συμμετοχής και της ισότητας σε όλους τους τομείς, στην αύξηση των ποσοστών απασχόλησης, τη βελτίωση εκπαίδευσης καθώς και της κοινωνικής προστασίας και της υγείας. Πράξεις που προηγήθηκαν, αποτελούν το α. 15 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη με αναφορά στην επαγγελματική εκπαίδευση των ΑμεΑ, το α. 12 στην εξασφάλιση της ποιότητας του συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης από τα Συμβαλλόμενα Μέρη και τέλος τα άρθρα 13 και 14 σε κοινωνικά δικαιώματα, όπως την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη²⁹.

---

²⁹ Κοντιάδης, Ξενοφών. 2001. Μεταμορφώσεις του κοινωνικού κράτους στην εποχή της παγκοσμιοποίησης : η θεσμική διάσταση. Αθήνα : Παπαζήσης, 2001. 9600214794, σελ. 254

Ο πρώτος τομέας δράσης είναι η Προσβασιμότητα, η οποία για τα ΑμεΑ σημαίνει να έχουν πρόσβαση, σε ισότιμη βάση με τους άλλους, στο φυσικό περιβάλλον, στα μέσα μεταφοράς, στις τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών (ΤΠΕ), και σε άλλες υποδομές και υπηρεσίες. Προκρίνονται, από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή νομοθετικά μέτρα όπως η επίσπευση της χρήσης της διαδικασίας προκήρυξης δημόσιων διαγωνισμών και πρωτοβουλίες όπως το «Ψηφιακό θεματολόγιο» και την «Ένωση Καινοτομίας». Στον τομέα της Συμμετοχής στην κοινωνία υποστηρίζονται πρακτικές όπως η χρήση του ευρωπαϊκού δελτίου στάθμευσης για ΑμεΑ, η μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα στην φροντίδα των ΟΤΑ και η βελτίωση πρόσβασης σε αθλητικά, πολιτιστικά δρώμενα αλλά και στην άσκηση του εκλογικού δικαιώματος. Η Ισότητα ως βασικό θεμέλιο της ΕΕ, όπως αποτυπώνεται και στον Χάρτη της ΕΕ, θα διασφαλιστεί μέσω της καλύτερης εφαρμογής της οδηγίας 2000/78/ΕΚ καθώς και με εκστρατείες ευαισθητοποίησης, οι οποίες οργανώνονται σε συνεργασία με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ). Στον τομέα της απασχόλησης η Επιτροπή προτείνει εθνικές δράσεις όπως:

- i. ανάλυση της κατάστασης της αγοράς εργασίας για τα άτομα με αναπηρία
- ii. καταπολέμηση της τακτικής των παροχών αναπηρίας και άλλων παγιδευτικών μεθόδων που τα αποθαρρύνουν να ενταχθούν στην αγορά εργασίας
- iii. στήριξη της ένταξής τους στην αγορά εργασίας μέσω της χρήσης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ)
- iv. ανάπτυξη ενεργητικών πολιτικών για την αγορά εργασίας και βελτίωση της προσβασιμότητας στους χώρους εργασίας
- v. ανάπτυξη υπηρεσιών τοποθέτησης σε θέσεις εργασίας, δομών στήριξης και κατάρτισης στην εργασία· προαγωγή της χρήσης του γενικού κανονισμού απαλλαγής.

Στον τομέα της Εκπαίδευσης όπου και τα άτομα με αναπηρίες σε ηλικία 16 έως 19 ετών δεν συμμετέχουν σε ποσοστό 37%, προτείνονται η εξάλειψη των νομικών και οργανωτικών εμποδίων για άτομα με αναπηρία στα συστήματα γενικής εκπαίδευσης και δια βίου μάθησης, η παροχή κατάλληλης κατάρτισης και στήριξης στους επαγγελματίες όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων και η υποβολή εκθέσεων για τα ποσοστά συμμετοχής και τα σχετικά αποτελέσματα. Επιπροσθέτως, τα συστήματα κοινωνικής προστασίας χρίζουν, σύμφωνα με την Επιτροπή, βελτίωσης από τα

προγράμματα καταπολέμησης της φτώχειας, την παροχή βοήθειας σε συνάρτηση με την αναπηρία τους, τα δημόσια στεγαστικά προγράμματα και τις άλλες υπηρεσίες διευκόλυνσης καθώς και τα προγράμματα συνταξιοδότησης και παροχών. Στον σημαντικό χώρο της Υγείας, η ευρωπαϊκή νομοθεσία θα συμπεριλάβει μέτρα για περισσότερο ισότιμη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ευαισθητοποίηση των φοιτητών στις ιατρικές σχολές για τα θέματα των ΑμεΑ και χαρτογράφησης αναγκών ψυχολογικών. Τέλος, στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής θα επιδιωχθεί μια πιο φιλική προς τα δικαιώματα των ΑμεΑ στάση στα διεθνή φόρουμ, καθώς και θα τεθεί ως κριτήριο η πρόοδος στον τομέα της προστασίας των δικαιωμάτων στις υποψήφιες χώρες ένταξης στην ΕΕ.

2.4 Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο καταγράφει τα ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα των πολιτών³⁰. Ο σκοπός του είναι να ρυθμίζει τους κανονισμούς και της οδηγίες της ΕΕ ώστε να μην προσκρούουν στην «Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», η οποία είναι επικυρωμένη από όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, στην οποία προσχώρησε η ΕΕ με τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης³¹.

- i. Α. 1 η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι απαραβίαστη. Πρέπει να είναι σεβαστή και να προστατεύεται.
- ii. Α. 14§1 κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση και στην πρόσβαση στην επαγγελματική και συνεχή κατάρτιση.
- iii. Α. 14§2 το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ευχέρεια δωρεάν παρακολούθησης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.
- iv. Α. 21§1 απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω αναπηρίας ή ηλικίας.

---

³⁰ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 78

³¹ Σατλάνης, Χρήστος Ν. 2010. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως διεθνής οργανισμός και έννομη τάξη μετά τη Συνθήκη της Λισσαβώνας. Αθήνα-Κομοτηνή : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2010. 9789601524306, σελ. 227-231

- v. Α. 24§2 σε όλες τις πράξεις που αφορούν τα παιδιά, είτε επιχειρούνται από δημόσιες αρχές είτε από ιδιωτικούς οργανισμούς, πρωταρχική σημασία πρέπει να δίνεται στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.
- vi. Α. 32 οι νέοι που εργάζονται πρέπει να απολαύουν συνθηκών εργασίας προσαρμοσμένων στην ηλικία τους και να προστατεύονται από την οικονομική εκμετάλλευση ή από οποιαδήποτε εργασία που θα μπορούσε να βλάψει την ασφάλειά τους, την υγεία τους, τη σωματική, πνευματική, ηθική ή κοινωνική ανάπτυξή τους ή να θέσει σε κίνδυνο την εκπαίδευσή τους.

2.5 Πρόγραμμα Helios

Όπως προαναφέρθηκε τη δεκαετία του 80' υπήρξε μεγάλη πρόοδος στον νομοπαρασκευαστικό τομέα για την προστασία των ΑμεΑ στην Ελλάδα. Σκοπός ήταν η μετατροπή του συστήματος πρόνοιας από παθητικό (παροχή επιδομάτων) σε ενεργητικό (καλύτερη εκπαίδευση και θεραπεία). Παρ' όλα αυτά η εφαρμογή των νόμων δεν ήταν σε επιθυμητό επίπεδο. Το Πρόγραμμα Helios κάλυψε την ανάγκη της απογραφής των ΑμεΑ και των αναγκών τους³².

Συγκεκριμένως, τη δεκαετία αυτή η ΕΕ προχώρησε σε ψηφίσματα σχετικά με την αναπηρία σύμφωνα με υποδείξεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για την Απασχόληση των Ατόμων με Αναπηρίες στην Κοινότητα το 1986 (86/39/ΕΟΚ). Οι γενικές υποδείξεις οδηγούν στο πρόγραμμα Helios I33 το οποίο αποσκοπούσε στην ολοκλήρωση της κοινωνικής ενσωμάτωσης των ΑμεΑ. Το 1993 το Helios II34 πρόσθεσε μηχανισμούς επικοινωνίας μεταξύ των κρατών-μελών για την καλύτερη μεταφορά πληροφοριών αποκατάστασης και ενσωμάτωσης. Μεταξύ αυτών των προγραμμάτων του Συμβούλιο υιοθέτησε μια Απόφαση αναγνωρίζοντας τη σπουδαιότητα της ενσωμάτωσης των παιδιών με αναπηρίες στη ροή του κανονικού

---

³² Καραντινός Δημήτρης, Καβουνίδη Τζένη, Ιωάννου Χρήστος. 1990. EC observatory on national policies to combat social exclusion : Second National Report: Greece. Athens : National Centre for Social Research, 1990, σελ. 63-64

³³ ΕΕ, Απόφαση Συμβουλίου 88/231/ΕΟΚ Εγκαθίδρυση ενός Δεύτερου Κοινοτικού Προγράμματος Δράσης για ΑμΕΑ: Μία νέα κοινοτική στρατηγική (Βρυξέλλες, 1988)

³⁴ ΕΕ, Απόφαση Συμβουλίου 93/136/ΕΟΚ Εγκαθίδρυση ενός Τρίτου Κοινοτικού Προγράμματος Δράσης για ΑμΕΑ: Helios II 1993-1996 (Βρυξέλλες, 1993)

εκπαιδευτικού προγράμματος. Αυτά τα προγράμματα αποτέλεσαν την εναρκτήρια βάση για την νομοθετική πολιτική που ακολούθησε η ΕΕ αργότερα.

2.6 Σύμβαση δικαιωμάτων των ΑμεΑ

Η ανάγκη σύνταξης αυτής της Σύμβασης είχε αναγνωριστεί εκ των προτέρων, αλλά μόλις το 2000 ξεκινάει η πρώην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της αποστολής αιτήματος στον Επίτροπο να προχωρήσει σε θεσμοποίηση της προστασίας των δικαιωμάτων των ΑμεΑ, σε συνεργασία με τον Ειδικό Εισηγητή για την Αναπηρία της Επιτροπής για την Κοινωνική Ανάπτυξη³⁵. Ενώ προηγήθηκαν ορισμένες Συμβάσεις, από τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας, 37/1933 και 102/1952, όπου αποτυπώθηκαν θέματα, σε αρχικό στάδιο, όπως οι συντάξεις αναπηρίας και ελάχιστα όρια κοινωνικής ασφάλισης. Η πιο σημαντική Σύμβαση αποτελεί η 168/1988, η οποία είναι αφιερωμένη για τα ΑμεΑ, χωρίς όμως να περιέχει εξειδικευμένες κατευθύνσεις. Το περιεχόμενό της «αναλώνεται» στην αναφορά της υποχρέωσης των κρατών να συντάξουν σχέδιο επαγγελματικής αποκατάστασης όλων των ΑμεΑ σε εθνικό επίπεδο, την εξασφάλιση της επαγγελματικής εκπαίδευσής τους και τη λήψη γενικών μέτρων³⁶. Το Γραφείο του Επιτρόπου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, προχώρησε στη σύσταση ενός σχεδίου, ενώ η ad hoc Επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης ξεκίνησε τις εργασίες της το 2002. Παρ' όλα αυτά η σημαντικότερη Σύμβαση είναι των Δικαιωμάτων των ΑμεΑ. Η Σύμβαση και το Πρωτόκολλο υιοθετήθηκαν με την Απόφαση 61/611 της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ. 177 κράτη μέρη έχουν κυρώσει τη Σύμβαση, ενώ μόλις 92 το Πρωτόκολλο³⁷. Η Σύμβαση εισήλθε στο ευρωπαϊκό δίκαιο με την απόφαση του Συμβουλίου της ΕΕ

---

³⁵ Η κυρία Catalina Devandas Aguilar από την Κόστα Ρίκα ανέλαβε καθήκοντα ως η πρώτη ειδική εισηγήτρια για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία την 1η Δεκεμβρίου 2014, μετά το ψήφισμα 35/6 του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για τη θέσπιση της νέας εντολής ειδικών διαδικασιών. Μεταξύ των καθηκόντων του θεσμού είναι ο συντονισμός των κρατών μερών για τη διάδοση καλών πρακτικών πάνω στο θέμα των ΑμεΑ, η υποβολή ετήσιας έκθεσης στο Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και στη Γενική Συνέλευση, ετησίως και η διεξαγωγή επισκέψεων ανά χώρα μετά από πρόσκληση της κυβέρνησης, για να εξετάσει την κατάσταση προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία στη συγκεκριμένη χώρα.

³⁶ Κοντιάδης, Ξενοφών. 2001. Μεταμορφώσεις του κοινωνικού κράτους στην εποχή της παγκοσμιοποίησης : η θεσμική διάσταση. Αθήνα : Παπαζήσης, 2001. 9600214794, σελ. 255-256

³⁷ Shaw, M. 2014. International law. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 9781107612495.

2010/48/EK. Η Σύμβαση έχει μεταφραστεί, πλέον εκτός από την ελληνική γλώσσα, τόσο στην ελληνική νοηματική, όσο και στη γλώσσα Braille.

Αρχικώς, αναφέρεται ο σκοπός της Σύμβασης, δηλαδή η προαγωγή, προστασία και εξασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ΑμεΑ, ενώ δίνεται ο ορισμός της κοινωνικής ομάδας ως *«εκείνα που έχουν μακροχρόνια σωματικά, ψυχικά, διανοητικά ή αισθητήρια εμπόδια, που, σε αλληλεπίδραση με διάφορα εμπόδια, μπορούν να παρεμποδίσουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία, σε ίση βάση με τους άλλους»*. Συνεχίζεται, δίδοντας τους ορισμούς για τις έννοιες της επικοινωνίας, γλώσσας, διάκριση βάσει αναπηρίας, εύλογης προσαρμογής και καθολικού σχεδιασμού. Οι αρχές που διέπουν τη Σύμβαση είναι ο σεβασμός της αξιοπρέπειας, η μη διάκριση, η πλήρης ένταξη στην κοινωνία, η ισότητα ευκαιριών, πρόσβασης και φύλου και ανάπτυξης των παιδιών με αναπηρίες. Οι υποχρεώσεις των κρατών συνοψίζονται ως δέσμευση υιοθέτησης νομοθετικών και διοικητικών μέτρων για την εφαρμογή της σύμβασης, κατάργηση βλαβερών μέτρων που συντελούν σε διακρίσεις, πολιτική και κοινωνική ένταξη των ΑμεΑ, πρόταξη της εφαρμογής της Σύμβασης και στην κατά τόπο αυτοδιοίκηση, προαγωγή τεχνολογικού και εκπαιδευτικού εκσυγχρονισμού προς όφελος των ΑμεΑ, σεβασμός των πολιτιστικών, οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων τους και συνεργασία με άλλα κράτη για το συγκεκριμένο θέμα. Τα Συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να εξασφαλίζουν την, δεδομένη, ισονομία και νομική προστασία (κατά οποιασδήποτε διάκρισης) και για τα ΑμεΑ. Ενώ θετικό κρίνεται ότι δεν θεωρείται διάκριση όταν λαμβάνονται μέτρα υπέρ των ΑμεΑ. Στο α. 5 αναζητείται η βάση της νομικής θεμελίωσης της Σύμβασης.

Τα άρθρα 6 και 7 αφορούν τις «αδύναμες» ομάδες ατόμων σε μια κοινωνία, τις γυναίκες και τα παιδιά. Δίδεται με ιδιαίτερο ύφος η έμφαση στη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων αυτών (όπως και για τα παιδιά χωρίς κάποια ειδική ανάγκη για τα παιδιά με κάποια αναπηρία), ενώ και την εξειδίκευση της πρόνοιας ανάλογα με τις ανάγκες του κάθε παιδιού με αναπηρία. Η κοινωνική ευαισθητοποίηση, ως απαραίτητη προϋπόθεση για την πλήρη εφαρμογή της Σύμβασης, αποτυπώνεται στο α. 8. Η αφύπνιση ξεκινάει σε οικογενειακό επίπεδο και μεγεθύνεται στην κοινωνία. Στο α. δίνονται οι γενικές κατευθυντήριες μέσω των ΜΜΕ, του εκπαιδευτικού συστήματος και δημοσίων εκδηλώσεων σε συνεργασία με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ). Εκτενές είναι το α. αναφερόμενο στην προσβασιμότητα, δηλαδή

η αναδιαμόρφωση κτιρίων, δημοσίων χώρων και μέσων μεταφοράς ώστε να μπορούν να εξυπηρετούνται τα άτομα με όλες τις αναπηρίες. Σε συνδυασμό με το α. 20 στο οποίο προβλέπεται η διευκόλυνση μετακίνησης των ΑμεΑ, με την υποβοήθηση της τεχνολογίας. Πρόκειται για αισιόδοξη προσπάθεια με χρήση νέων τεχνολογιών, χωρίς όμως συγκεκριμένες υποχρεώσεις και κυρώσεις. Κυρώσεις, διότι στο α. προβλέπεται και ότι όλα τα σήματα στα κτίρια πρέπει να είναι γραμμένα και στη γλώσσα Braille, η οποία συχνώς απουσιάζει. Τα κράτη, τέλος, οφείλουν να εξασφαλίσουν τα κατάλληλα μέτρα πρόσβασης στο χώρο εργασίας τους και γενικώς σε κάθε ιδιωτικό χώρο. Το συγκεκριμένο α. συνδέεται, αρρήκτως, με το α. 19 στο οποίο προβλέπεται η ανεξαρτησία μετακίνησης, όπως ελευθερία επιλογής τόπου διαμονής.

Τα Συμβαλλόμενα κράτη είναι υποχρεωμένα να προστατεύουν το δικαίωμα στη ζωή (α. 10) και στην ασφάλεια σε περιπτώσεις κινδύνου (α. 11). Να εξασφαλίζουν τη δικαιοπρακτική ικανότητα τους και την ισονομία (α. 12), καθώς και την αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη, καταρτίζοντας το προσωπικό ασφαλείας να δύναται να εξυπηρετήσει τα ΑμεΑ (α. 13). Τα άρθρα 14 έως 17 αναφέρονται στην προστασία της σωματικής ακεραιότητας των ΑμεΑ και της προσωπικής τους ασφάλειας. Συγκεκριμένως, τα ΑμεΑ χαίρουν το δικαίωμα προσωπικής ασφάλειας, προστατεύονται από βασανιστήρια και κάθε μορφή βίας όπως προστατεύεται ο καθένας. Η ελευθερία γνώμης (α. 21) είναι υποχρέωση του κράτους και η διευκόλυνση της χρήσης των «ειδικών» γλωσσών. Το α. 22 και 23 επιτάσσουν με ίσους όρους την προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής των ΑμεΑ. Ειδική πρόνοια δίδεται στα παιδιά με αναπηρίες με την πρόβλεψη την απομάκρυνση από οικογένειες που αδυνατούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες τους. Περισσότερο φαίνεται αυτή η μέριμνα στα άρθρα 24 έως 25, όπου και προστατεύεται το δικαίωμα πρόσβασης στο εκπαιδευτικό σύστημα (με σκοπό την πραγμάτωση της κοινωνικής ένταξης), απαιτείται ιδιαίτερη μεταχείριση εντός του σχολικού χώρου (όπως η διδασκαλία σε «ειδικές» γλώσσες), η εξασφάλιση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και πρόσβασης στο εκάστοτε σύστημα υγείας (στόχος η πλήρης ανεξαρτησία στην κοινωνική τους ζωή α. 26). Πλήρης ανεξαρτησία είναι το ζητούμενο και στο α. 27 (δικαίωμα στην εργασία και τα επιμέρους εργασιακά δικαιώματα με ίσους όρους με τους υπολοίπους πολίτες). Η πρόσβαση σε κοινωνικά προγράμματα και σε ένα ανεκτό επίπεδο ζωής κατοχυρώνεται στο α. 28 (και ειδικώς για τα παιδιά και τις

γυναίκες. Όλα τα παραπάνω δικαιώματα αποτελούν εγγυήσεις για το α. 29, όπου προβλέπεται η ισότιμη πρόσβαση στη δημόσια ζωή (εκλογές, ΜΚΟ) αλλά και πολιτιστική (αθλητισμός, δρώμενα, χώρους ψυχαγωγίας, χώρους για παιδιά) στο α. 30.

Στο πλαίσιο συλλογικού στόχου, εξασφαλίζεται στο α. 32 η διεθνής συνεργασία μεταξύ των κρατών για αποτελεσματικότερη πληροφόρηση, τεχνικής, οικονομικής βοήθειας και επιμορφωτικών προγραμμάτων. Στο α. 33§2 και §3 αναφέρεται η δημιουργία εθνικών μηχανισμών, οι οποίοι σε συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών προκρίνονται να παρακολουθούν για την εφαρμογή της Σύμβασης. Το α. 34 αναφέρεται στην ίδρυση Επιτροπής για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες. Η 12-μελής Επιτροπή εμπειρογνομόνων (με μέγιστο δυνατό αριθμό τα 18) υψηλού κύρους εκλέγονται βάσει δίκαιης γεωγραφικής κατανομής της αντιπροσώπευσης των διαφορετικών μορφών πολιτισμού και των κύριων νομικών συστημάτων, της ισόρροπης αντιπροσώπευσης των φύλων και της συμμετοχής εμπειρογνομόνων με αναπηρίες (34§3,4) με μυστική ψηφοφορία από κατάλογο υποψηφίων, ο οποίος κατατίθεται από τα Συμβαλλόμενα Κράτη (34§5). Οι αρμοδιότητές της είναι η εξέταση εκθέσεων (α.35), στις οποίες περιλαμβάνονται τα μέτρα που λήφθηκαν κατά την υπογραφή της Σύμβασης και κάθε 4 έτη με περιεχόμενο οριζόμενο από την Επιτροπή (όπως προκλήσεις κατά την εφαρμογή). Η Επιτροπή δύναται να συζητάει και με ΜΚΟ ή Διεθνείς Οργανισμούς για τις εκθέσεις(α.38), παραδίδει έκθεση στη Γενική Συνέλευση ανά 2 έτη (α.39), ενώ δέχεται και ατομικές αναφορές (βάσει του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου) από φυσικά πρόσωπα, ενώσεις ατόμων και νομικών προσώπων (μόνο από Συμβαλλόμενα Κράτη που το έχουν επικυρώσει)³⁸.

2.7 Σύμβαση δικαιωμάτων του παιδιού

Για πολλά χρόνια η εξασφάλιση των δικαιωμάτων του παιδιού αποτελούσε βασικό θέμα στο διάλογο μεταξύ των κρατών σε διεθνές επίπεδο. Για αυτό το 1989 πραγματοποιείται το Συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών πάνω στα Δικαιώματα του Παιδιού όπου προκύπτει και η Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού υιοθετήθηκε σε μια κρίσιμη στιγμή για τον πλανήτη και σχεδόν το σύνολο των κρατών επικύρωσαν

---

³⁸ Νάσκου-Περράκη, Π. 2014. Μηχανισμοί προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου : διεθνείς πράξεις, θεωρία και πρακτική. Αθήνα : Θέμις, σελ. 249-265

την Σύμβαση, αμέσως³⁹. Για αυτό το 1989 πραγματοποιείται το Συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών πάνω στα Δικαιώματα του Παιδιού όπου προκύπτει και η Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού⁴⁰.

Κατ' αρχάς πρόκειται για τη Σύμβαση με τις πιο πολλές επικυρώσεις, καθώς πάνω από 200 κράτη παγκοσμίως την έχουν υπογράψει και μόνο δύο δεν τα «είχαν καταφέρει», αρχικώς οι ΗΠΑ και η Σομαλία. Δεύτερον, η επιρροή στα εθνικά νομοθετικά κείμενα είναι εμφανή σε κάθε περίπτωση αφού τα άρθρα τα οποία περιέχονται σε αυτήν προϋποθέτουν υποχρεωτική τήρησή τους. Τρίτον, υποχρεωτικό για τα κράτη μέρη είναι να παρουσιάζουν τακτικές αναφορές για την κατάσταση που επικρατεί στην επικράτειά τους ως προς την τήρηση της Σύμβασης. Τέταρτον, η Σύμβαση προστατεύει τα δικαιώματα των παιδιών σε οποιοδήποτε μέρος και αν ζουν

- i. Στο α. 1 ορίζεται ότι ένα παιδί είναι κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των δεκαοκτώ ετών, εκτός εάν η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα, σύμφωνα με την ισχύουσα για το παιδί νομοθεσία.
- ii. Στο α. 2 αναφέρεται ότι τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα, που αναφέρονται στην σύμβαση και να τα εγγυώνται σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση ή ανικανότητάς τους ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης.⁴¹
- iii. Το α. 23 όν το α. στο οποίο γίνεται ουσιαστική αναφορά στα παιδιά με αναπηρία κρίνεται το πιο σημαντικό α. για τη συγκεκριμένη εργασία. Συγκεκριμένα τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να εξασφαλίζουν στα πνευματικώς ή σωματικώς ανάπηρα παιδιά μια αξιοπρεπή ζωή και ουσιαστική συμμετοχή τους στα δρώμενα της κοινωνίας. Χωρίς όμως να μην αναγνωρίζουν την καίρια ανάγκη των παιδιών αυτών και των γονιών τους να δεχτούν κρατική αρωγή λόγω της κοστοβόρας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Η αρωγή αυτή στόχο έχει την πραγματοποίηση

---

³⁹ Χαϊνογλου Καλλιόπη, Βάγιας Μιχάλης, Πέρβου Ιωάννα. 2014. Μηχανισμοί προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου : διεθνείς πράξεις, θεωρία και πρακτική. Αθήνα : Θέμις , 2014. 9789609664622, σελ. 249-256

⁴⁰ Thomas, Cushman. 2012. Handbook of human rights. London : Routledge, 2012. 9780415480239, σελ. 324-330

⁴¹ Thomas, Cushman. 2012. Handbook of human rights. London : Routledge, 2012. 9780415480239, σελ.338

της κοινωνικής ένταξης με ομαλό τρόπο, την υποχρεωτική εκπαίδευση και επιμόρφωση και τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Αγαθά τα οποία δικαιούται ωσάν έκαστος άνθρωπος⁴². Τέλος, προβλέπεται η υποχρέωση των κρατών να ανταλλάσσουν τις πληροφορίες οι οποίες αφορούν την περίθαλψη των παιδιών με ειδικές ανάγκες καθώς και τις μεθόδους αποκατάστασής τους.⁴³

- iv. Στο α. 24 αναφέρεται ότι «Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού να απολαμβάνει το καλύτερο δυνατό επίπεδο υγείας και να επωφελείται από τις υπηρεσίες ιατρικής θεραπείας και αποκατάστασής αναπήρων. Τα συμβαλλόμενα κράτη επιδιώκουν να διασφαλίσουν το ότι κανένα παιδί δεν θα στερείται το δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες αυτές». Αναγνωρίζοντας έτσι στα παιδιά με ειδικές ανάγκες το δικαίωμα στην ιατρική περίθαλψη⁴⁴.

---

⁴² Βαφεά Χατζηστεφάνου Αναστασία, Γιούνη Δήμητρα. 2003. Συνέδριο για το σεβασμό των δικαιωμάτων του παιδιού στην προσχολική εκπαίδευση και την εξωσχολική απασχόληση = Conference on respect of children's needs and rights in early childhood education. Αθήνα : Κέντρο Παιδαγωγικής & Καλλιτεχνικής Επιμόρφωσης, "Σχεδία", 2003. 9608754615, σελ. 26

⁴³ 1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι τα πνευματικώς ή σωματικώς ανάπηρα παιδιά πρέπει να διάγουν πλήρη και αξιοπρεπή ζωή, σε συνθήκες οι οποίες εγγυώνται την αξιοπρέπειά τους, ευνοούν την αυτονομία τους και διευκολύνουν την ενεργό συμμετοχή τους στη ζωή του συνόλου.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ανάπηρων παιδιών να τυγχάνουν ειδικής φροντίδας και ενθαρρύνουν και εξασφαλίζουν, στο μέτρο των διαθέσιμων πόρων, την παροχή, μετά από αίτηση, στα ανάπηρα παιδιά που πληρούν τους απαιτούμενους όρους και σε αυτούς που τα έχουν αναλάβει, μιας βοήθειας προσαρμοσμένης στην κατάσταση του παιδιού και στις περιστάσεις των γονέων του ή αυτών στους οποίους τα έχουν εμπιστευθεί.

3. Εν όψει των ειδικών αναγκών των ανάπηρων παιδιών, η χορηγούμενη σύμφωνα με την παράγραφο 2 του παρόντος α. βοήθεια παρέχεται δωρεάν, εφόσον αυτό είναι δυνατό, κατόπιν υπολογισμού των οικονομικών πόρων των γονέων τους και αυτών στους οποίους έχουν εμπιστευθεί το παιδί, και σχεδιάζεται κατά τέτοιον τρόπο ώστε τα ανάπηρα παιδιά να έχουν αποκλειστική πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην επιμόρφωση, στην περίθαλψη, στην αποκατάσταση αναπήρων, στην επαγγελματική εκπαίδευση και στις ψυχαγωγικές δραστηριότητες, έτσι που να επιτυγχάνεται η όσο το δυνατόν πληρέστερη κοινωνική ένταξη και προσωπική τους ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης της πολιτιστικής και πνευματικής τους εξέλιξης.

4. Μέσα σε πνεύμα διεθνούς συνεργασίας, τα Συμβαλλόμενα Κράτη προωθούν την ανταλλαγή κατάλληλων πληροφοριών στον τομέα της προληπτικής περίθαλψης και της ιατρικής, ψυχολογικής και λειτουργικής θεραπείας των ανάπηρων παιδιών, συμπεριλαμβανομένης της διάδοσης και της πρόσβασης στις πληροφορίες που αφορούν στις μεθόδους αποκατάστασης αναπήρων και στις υπηρεσίες επαγγελματικής κατάρτισης, με σκοπό να επιτραπεί στα Συμβαλλόμενα Κράτη να βελτιώσουν τις δυνατότητες και τις αρμοδιότητές τους και να διευρύνουν την πείρα τους σε αυτούς τους τομείς. Σ' αυτό το πεδίο λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών.

⁴⁴ Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Αττικής. 1994. Διεθνή σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού. Αθήνα : s.n., 1994, σελ. 25

v. Το πλέον σημαντικό α. της Σύμβασης είναι το α. 28 το α. της «εκπαίδευσης». «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και, ιδιαίτερα, για να επιτευχθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού προοδευτικά και στη βάση της ισότητας των ευκαιριών:

α) Καθιστούν τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους.

β) Ενθαρρύνουν την ανάπτυξη διάφορων μορφών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο γενικής όσο και επαγγελματικής, τις καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί, και παίρνουν κατάλληλα μέτρα, όπως η θέσπιση της δωρεάν εκπαίδευσης και της προσφοράς χρηματικής βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης.

γ) Εξασφαλίζουν σε όλους την πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία με όλα τα κατάλληλα μέσα, σε συνάρτηση με τις ικανότητες του καθενός.

δ) Καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί τη σχολική και την επαγγελματική ενημέρωση και τον προσανατολισμό.

ε) Παίρνουν μέτρα για να ενθαρρύνουν την τακτική σχολική φοίτηση και τη μείωση του ποσοστού εγκατάλειψης των σχολικών σπουδών.

Συνέχεια του προηγούμενου α. είναι το α. 29 στο οποίο αποτυπώνονται οι στόχοι της εκπαίδευσης που εξασφαλίζεται μέσω του α. 28. Στην περίπτωση της εργασίας αυτής μας ενδιαφέρει το εξής σημείο. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμφωνούν ότι η εκπαίδευση του παιδιού πρέπει να αποσκοπεί:

- i. Στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του.
- ii. Στην προετοιμασία του παιδιού για μια υπεύθυνη ζωή σε μια ελεύθερη κοινωνία μέσα σε πνεύμα κατανόησης, ειρήνης, ανοχής, ισότητας των φύλων και φιλίας ανάμεσα σε όλους τους λαούς και τις εθνικιστικές, εθνικές και θρησκευτικές ομάδες και στα πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής.» Επομένως και στο θέμα της ειδικής αγωγής σκοπός είναι να γίνονται σεβαστές οι αδυναμίες των παιδιών, να αναπτύσσονται στο έπακρο οι υπόλοιπες δυνάμεις τους και να προετοιμάζονται

να ενταχθούν σε μια κοινωνία η οποία οφείλει να τα δεχθεί ως αναπόσπαστα μέλη της⁴⁵.

3 Εθνική Νομοθεσία

3.1 Ιστορική Αναδρομή Εθνικού Νομοθετικού Πλαισίου Ειδικής Νομικής Προστασίας Μαθητών με Αναπηρία

Με τον ν. 453/1937 ορίζεται για πρώτη φορά η έννοια της νοητικής υστέρησης και ιδρύεται το πρώτο ειδικό σχολείο στην Αθήνα. Το 1950 για πρώτη φορά στην Ελλάδα παρατηρείται αναφορά στα άτομα με αναπηρία σε νομοθετικό κείμενο ως αποτέλεσμα της μετεμφυλιακής πολιτικής κατάστασης. Με τον ν. 904/1951 και 905/1951⁴⁶ ορίζεται:

- i. Ως υποχρέωση του κράτους η εκπαίδευση των ατόμων με τύφλωση
- ii. Ως δικαίωμα των άνωθεν ατόμων να φοιτούν στα ειδικά γυμνάσια
- iii. Ως δικαίωμα των άνωθεν ατόμων σε επιδοματική πολιτική

Ουσιαστικώς, όμως το ελληνικό κράτος λαμβάνει προνομιακή πολιτική το 1970 για την εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία. Το 1975 ορίστηκε από το ΥΠΕΠΘ επιτροπή μελέτης και προγραμματισμού της ειδικής αγωγής με σκοπό τη σύνταξη σχεδίου ν. για την ειδική εκπαίδευση και κατάρτιση⁴⁷.

- i. Ο ν. 1143/1981 νομιμοποιεί την κατηγοριοποίηση παιδιών σχολικής ηλικίας και δημιουργεί τις προϋποθέσεις εκείνες που προδιάγραφαν την κοινωνική απομόνωση, κυρίως με την ίδρυση αυτοτελών σχολικών μονάδων.

---

⁴⁵ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 60

⁴⁶ Κυβέρνηση Πλαστήρα (εκπαίδευση τυφλών, επιδοματική πολιτική, σύσταση Επιτροπής Παιδείας με σκοπό τη μελέτη των συναφών προς αυτή θεμάτων). Ένα χρόνο μετά επισημαίνει καθυστερήσεις στην εκπαιδευτική μέριμνα των σωματικώς αναπήρων και διανοητικώς υστερούντων παιδιών, ελλείψεις σε προσωπικό και χρηματοδότηση.

⁴⁷ Στασινός, Δημήτρης Π. 2001. Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα. Αθήνα : Gutenberg, 2001. 9600102643.

- ii. Τα άρθρα 32-36 του ν. 1566/1985⁴⁸ αναφέρονται στην υποχρέωση του κράτους η ανάπτυξη ειδικής αγωγής και την προσφορά υπηρεσιών και μέσων ώστε το άτομο με αναπηρία να μπορεί να εκπαιδευτεί. Σημαντικό κομμάτι του ν. είναι η αποπομπή όρων όπως άτομα αποκλίνοντα του φυσιολογικού του ν. 1143/1981 και αντικαθίστανται με όρους όπως μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και μαθητές με αναπηρία.
- iii. Ο ν. 1566/1985 αποτελεί προσπάθεια δημιουργίας αμοιβαίου σεβασμού μεταξύ εκπαίδευσης και ειδικής αγωγής, δημιουργώντας μια θεσμική ισότητα χωρίς όμως να αφηφάτε η ιδιαιτερότητα της τελευταίας.
- iv. Η εγκύκλιος Γ6/247/6.05.1987 όρισε ειδικούς επιστήμονες όπως ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, λογοθεραπευτές και επιμελητές ειδικής αγωγής στην επίσημη εκπαίδευση.
- v. Η εγκύκλιος Γ6/636/27.11.1988 όριζε ότι τα παιδιά με αναπηρίες θα παρέμεναν στην κοινή τάξη με τακτικό δάσκαλο, στην ειδική τάξη που λειτουργεί μέσα στο γενικό σχολείο με έναν πιο καταρτισμένο δάσκαλο, στα ειδικά τμήματα μέσα στα γενικά σχολεία και στα ειδικά σχολεία.
- vi. Ο ν. 1846/1991 ορίζει ότι οι μαθητές με αναπηρία δύνανται να εισαχθούν στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση χωρίς εξετάσεις καθώς και ειδικές προϋποθέσεις για άτομα που έχουν κινητική αναπηρία όπως περισσότερη διάρκεια εξέτασης.
- vii. Ο ν. 2817/2000⁴⁹ αποσαφήνισε τους στόχους της ειδικής αγωγής, τα αναγκαία μέτρα και τις μεθόδους διδασκαλίας που θα βοηθούσαν στην προσαρμογή των παιδιών στο σχολικό τους περιβάλλον.

3.2 Κωδικοποιημένη Νομοθεσία

Στον Αστικό Κώδικα αναφέρονται η δικαιοπρακτική ικανότητα, οι αδικοπραξίες, η δικαστική συμπαράσταση και οι διατάξεις του κληρονομικού δικαίου, στις οποίες προβλέπονται ειδικές ρυθμίσεις για τα ΑμεΑ. Δικαιοπρακτική ικανότητα έχουν όλοι όσοι έχουν ικανότητα δικαίου με ορισμένες εξαιρέσεις λόγω ψυχικής ή διανοητικής

---

⁴⁸ Δικηγορικός Σύλλογος Κέρκυρας. 2001. Ιόνιος επιθεώρηση του δικαίου. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2001. 1109-3323, σελ. 38

⁴⁹ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 278

διαταραχής ή λόγω σωματικής αναπηρίας αδυνατεί εν όλω ή εν μέρει να φροντίζει μόνος για τις υποθέσεις του (α. 1666). Σε περίπτωση ανικανότητας τα άτομα τίθενται σε δικαστική συμπαράσταση, η οποία διχοτομείται σε επικουρική και στερητική (πλήρης ή μερική). Σε πλήρη στερητική δικαστική συμπαράσταση (α. 128), αποτελεί μία κατάσταση στην οποία υπάγεται κάποιος με δικαστική απόφαση⁵⁰, αιτία μπορεί να είναι η αδυναμία εξάσκησης της δικαιοπρακτικής ικανότητας αυτοπροσώπως, όπως γίνεται στην περίπτωση των ΑμεΑ. Σε μερική στερητική δικαστική συμπαράσταση ή επικουρική δικαστική συμπαράσταση μπορεί να τεθούν τα ΑμεΑ, αναλόγως της αναπηρίας τους (α. 129). Το α. 131 προλαβαίνει περιπτώσεις δήλωσης βουλήσεως, η οποία παρήχθη κατά την στιγμή ελλιπούς αντίληψης της πραγματικότητας (λόγω έλλειψης συνείδησης των πράξεων του ή βρισκόταν σε ψυχική ή διανοητική διαταραχή που περιόριζε αποφασιστικά τη λειτουργία βούλησής του). Οι περιορισμένα ικανοί (α. 128) μπορούν να προβούν σε δικαιοπραξίες, όπως ορίζεται στον ν. (α. 133)⁵¹.

Ο δικαστικός συμπαραστάτης (α. 1669) επιλέγεται από τον παθόντα (εκτός αν το δικαστήριο τον κρίνει ακατάλληλο και επιλέξει το ίδιο). Εκτός από φυσικό πρόσωπο, ο δικαστικός συμπαραστάτης μπορεί να είναι και νομικό πρόσωπο (α. 1671) όπως σωματείο ή ίδρυμα, που έχουν συσταθεί ειδικά για το σκοπό αυτόν και διαθέτουν το κατάλληλο προσωπικό και υποδομή, αλλιώς στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία.

Στο κομμάτι της αδικοπραξίας, προβλέπεται ότι αν κάποιος προξενήσει βλάβη του σώματος ή υγείας του προσώπου, μια μορφή αναπηρίας δηλαδή, υποχρεώνεται σε αποζημίωση, εκτός από τα νοσήλια και τη ζημιά που έχει ήδη επέλθει, οτιδήποτε ο παθών θα στερείται στο μέλλον ή θα ξοδεύει επιπλέον εξαιτίας της αύξησης των δαπανών του. Υποχρέωση αποζημίωσης υπάρχει και προς τον τρίτο, ο οποίος είχε κατά το ν. δικαίωμα να απαιτήσει την παροχή υπηρεσιών από τον παθόντα και τις στερείται (α. 929). Τέλος, η αναπηρία ή η παραμόρφωση που προξενήθηκε στον

---

⁵⁰ Η υποβολή στη δικαστική συμπαράσταση αποφασίζεται από το δικαστήριο, ύστερα από αίτηση του ίδιου του πάσχοντος ή του συζύγου του, εφόσον υπάρχει έγγαμη συμβίωση, ή των γονέων ή τέκνων του ή του εισαγγελέα ή και αυτεπαγγέλτως... Όταν το πρόσωπο πάσχει αποκλειστικά από σωματική αναπηρία, το δικαστήριο αποφασίζει μόνο ύστερα από αίτηση του ίδιου (α. 1667).

⁵¹ Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 63

παθόντα λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη κατά την επιδίκαση της αποζημίωσης, αν επιδρά στο μέλλον του (α. 931).

Στον τομέα του κληρονομικού δικαίου προβλέπεται ότι ανίκανοι να συνάψουν διαθήκη είναι όσοι βρίσκονται σε δικαστική συμπαράσταση με πλήρη στέρηση της δικαιοπρακτικής τους ικανότητας ή με ρητή στέρηση της ικανότητας να συντάσσουν διαθήκη (α. 1719). Στο α. 1735 προβλέπεται για αυτούς που συντάσσουν διαθήκη και πάσχουν από κωφότητα, πρέπει να δοθεί σ' αυτόν η πράξη για να τη διαβάσει και να βεβαιωθεί ότι αυτό έγινε, ενώ αν δεν μπορεί και να διαβάσει χειρόγραφο, η διαθήκη συντάσσεται ενώπιον πέντε μαρτύρων ή δεύτερου συμβολαιογράφου και τριών μαρτύρων (α. 1736). Τέλος, στο α. 1745 προβλέπεται ότι όποιος κατά την πεποίθηση του συμβολαιογράφου είναι άλαλος ή κωφάλαλος ή από άλλο λόγο εμποδίζεται να μιλάει, μπορεί να συντάξει μυστική διαθήκη. Για το σκοπό αυτό πρέπει να γράψει επάνω στο έγγραφο που εγχειρίζεται ή επάνω στο περικάλυμμα που το περιέχει, ιδιοχείρως τη δήλωση ότι το έγγραφο είναι η διαθήκη του, και αν το έγγραφο γράφτηκε από άλλον, και ότι το διάβασε ο διαθέτης. Αυτή η δήλωση πρέπει να γραφεί από το διαθέτη ενώπιον του συμβολαιογράφου και των λοιπών προσώπων που συμπράττουν και να βεβαιωθεί αυτό στην πράξη.

Στο Γενικό Μέρος του Ποινικού Κώδικα προβλέπεται ότι για ενέργεια ή παράλειψη που τέλεσε κωφάλαλος δεν του καταλογίζεται, αν κριθεί ότι δεν είχε την απαιτούμενη πνευματική ικανότητα να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή να ενεργήσει σύμφωνα με την αντίληψή του για το άδικο αυτό (α. 33) όπως και για πράξεις που τελέστηκαν κατά τη διάρκεια νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή ανικανότητας αντίληψης του αδίκου της πράξης, δεν υπάρχει καταλογισμός (βασικό στοιχείο για να τηρηθεί υπάρξει έγκλημα). Αν πάλι εκείνος που έχει κατά το α. 36 ελαττωμένη ικανότητα καταλογισμού λόγω διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή ο κατά το α. 33 κωφάλαλος είναι επικίνδυνος στη δημόσια ασφάλεια και η πράξη που τέλεσε είναι κακούργημα ή πλημμέλημα για το οποίο ο ν. απειλεί ποινή στερητική της ελευθερίας ανώτερη από έξι μήνες, το δικαστήριο τον καταδικάζει σε περιορισμό στα ψυχιατρικά καταστήματα ή παραρτήματα των φυλακών (α. 38). Ο περιορισμός της ελευθερίας δεν μπορεί να εξακολουθήσει πέρα από δέκα έτη για τα πλημμελήματα και πέρα από δεκαπέντε έτη για τα κακούργηματα (α. 39). Τέλος, αν κάποιος, λόγω νοσηρής διατάραξης των

πνευματικών λειτουργιών του (α. 34) ή κωφαλαλίας (α. 33 παρ. 1), απαλλάχθηκε από την ποινή ή τη δίωξη για κακούργημα ή πλημμέλημα, για το οποίο ο ν. απειλεί ποινή ανώτερη από έξι μήνες, το δικαστήριο διατάσσει τη φύλαξή του σε δημόσιο θεραπευτικό κατάστημα εφόσον κρίνει ότι είναι επικίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια (α. 69)⁵². Το α. 2 του ν. 4198/2013, για τη μεταφορά της οδηγίας 2011/36/ΕΕ για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, τροποποίησε τον ποινικό κώδικα. Ειδικότερα, το α. 323Α αντικαταστάθηκε ως εξής: "Ο δράστης, όπως προβλέπεται στις προηγούμενες παραγράφους, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ αν η πράξη: α) διαπράχθηκε σε βάρος ανηλίκου ή ατόμου με σωματική ή διανοητική αναπηρία. Τέλος, βάσει τροποποίησης με τον ν. 4285/2014, προστέθηκε το α. 81^Α, στο οποίο προβλέπεται η αύξηση της ποινής κατά έξι μήνες σε καταδίκη πλημμελήματος, κατά δύο έτη σε καταδίκη κακούργηματος και ο διπλασιασμός της χρηματικής ποινής, σε περιπτώσεις ρατσιστικών εγκλημάτων λόγω αναπηρίας.

Στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας προβλέπεται ότι όταν ο κατηγορούμενος βρίσκεται σε κατάσταση διατάραξης των πνευματικών του λειτουργιών, το δικαστήριο, αν δεν πρόκειται να εκδώσει αθωωτική απόφαση, διατάσσει την αναστολή της διαδικασίας. Αν ο κατηγορούμενος τελεί σε προσωρινή κράτηση, το δικαστήριο διατάσσει ταυτόχρονα και την τοποθέτησή του σε δικαστικό ψυχιατρείο και σε περίπτωση που δεν υπάρχει τέτοιο, σε άλλο ψυχιατρείο, κατά προτίμηση δημόσιο (α. 80). Στην προσπάθεια προστασίας των ατόμων με διανοητική ασθένεια που καλούνται ως μάρτυρες, όταν κάποιος διενεργεί ανάκριση ή και το δικαστήριο μπορεί να μην τους εξετάσει (α. 210)⁵³. Ενώ κατά τη διαδικασία εξέτασης μαρτύρων που πάσχουν κωφαλαλία προβλέπεται να είναι η εξής:

- i. Όλες οι ερωτήσεις και οι τυχόν παρατηρήσεις δίνονται στον κουφό, αφού καταγραφούν από τον γραμματέα της ανάκρισης ή του δικαστηρίου, ενώ οι απαντήσεις δίνονται από αυτόν προφορικά.

---

⁵² Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 95

⁵³ Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 76

- ii. Στον άλαλο οι ερωτήσεις και οι παρατηρήσεις δίνονται προφορικά και αυτός απαντά γραπτώς.
- iii. Στον κωφάλαλο οι ερωτήσεις και οι παρατηρήσεις δίνονται γραπτώς και αυτός απαντά με τον ίδιο τρόπο. Στο ακροατήριο οι γραπτές απαντήσεις που δόθηκαν από τον άλαλο ή από τον κωφάλαλο, αφού μονογραφηθούν από τον πρόεδρο και τον γραμματέα, καταγράφονται στα πρακτικά και συνοδεύουν τη δικογραφία.
- iv. Αν ο κουφός ή ο άλαλος ή ο κωφάλαλος δεν ξέρει να διαβάζει ή να γράφει, όποιος διεξάγει την ανάκριση ή διευθύνει τη συζήτηση διορίζει έναν ή δύο διερμηνείς, που, αν είναι δυνατό, εκλέγονται κατά προτίμηση μεταξύ των προσώπων που συνήθισαν να συνεννοούνται με τον κουφό, τον άλαλο ή τον κωφάλαλο.

Στον Υπαλληλικό Κώδικα (όπως τροποποιήθηκε με τον ν. 3528/1907) προβλέπεται ότι η έλλειψη φυσικών σωματικών δεξιοτήτων δεν εμποδίζει την πρόσληψη, εφόσον ο υπάλληλος, με την κατάλληλη και δικαιολογημένη τεχνική υποστήριξη, μπορεί να ασκήσει τα καθήκοντα της αντίστοιχης θέσης, ενώ ειδικές διατάξεις για το διορισμό ατόμων με αναπηρία δεν τίγονται (α. 7). Όπως και στο Σύνταγμα έτσι και στον Υπαλληλικό Κώδικα εξασφαλίζονται ορισμένες αρχές για την πλήρωση των θέσεων όπως τις αρχές της ίσης ευκαιρίας συμμετοχής, της αξιοκρατίας, της αντικειμενικότητας, της κοινωνικής αλληλεγγύης, της διαφάνειας και της δημοσιότητας (α. 12). Επίσης τα ΑμεΑ προστατεύονται και από την απόλυση, σύμφωνα με το α. 21, καθώς απόλυση λόγω σωματικής ή πνευματικής ανικανότητας, απαιτείται αναδιορισμός με τον ίδιο βαθμό μέσα σε μια πενταετία από την απόλυση (υπό προϋποθέσεις⁵⁴). Δικαίωμα ειδικής άδειας (α. 50) παρέχεται στους υπαλλήλους με ποσοστό αναπηρίας 50% και άνω (κάθε ημερολογιακό έτος, άδεια με αποδοχές 6 εργάσιμων ημερών επιπλέον της κανονικής άδειας). Στο α. 53 αναφέρεται ότι οι υπάλληλοι με αναπηρία 67% και άνω, δικαιούνται μείωση ωραρίου εργασίας κατά δυο ώρες ημερησίως (για διάρκεια επιπλέον 6 μηνών από το κανονικό) ή δέκα μήνες άδεια με αποδοχές (για ανατροφή παιδιού) (α. 53). Επίσης, η περίοδος της αναρρωτικής άδειας διπλασιάζεται όταν ένα άτομο πάσχει από δυσίατο νόσημα⁵⁵ (α.

---

⁵⁴ τουλάχιστον τριετή ευδόκιμη υπηρεσία, αίτηση αναδιορισμού μέσα σε αποκλειστική προθεσμία πέντε ετών από την απόλυση, υπάρχουν όλα τα τυπικά προσόντα.

⁵⁵ Ως δυσίατα νοσήματα θεωρούνται οι νοσηρές καταστάσεις και τα νοσήματα, που απαιτούν μακροχρόνια νοσηλεία ή θεραπεία, προσβάλλουν ένα ή περισσότερα όργανα και χαρακτηρίζονται από

54). Η μείωση του ωραρίου εργασίας κατά μία ώρα την ημέρα προκειμένου για τακτικούς υπαλλήλους και υπαλλήλους με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου του Δημοσίου, των ΝΠΔΔ και ΟΤΑ, που έχουν παιδιά με πνευματική, ψυχική ή σωματική αναπηρία ή σύζυγο με αναπηρία 100% τον οποίο συντηρεί, γίνεται χωρίς ανάλογη περικοπή των αποδοχών τους, εφόσον η αναπηρία των παιδιών τους είναι άνω του 67%.

3.3 Μεταφορές και Επικοινωνία

Η μεταφορά και μετακίνηση των ΑμεΑ αποτελεί ένα βασικό πρόβλημα. Οι λύσεις που έχουν νομοθετηθεί, αποτέλεσαν η αιτία για τη βελτίωση του τρόπου διαβίωσης των ΑμεΑ. Με τον ν. 2696/1999⁵⁶ προβλέπεται η τοποθέτηση πινακίδων για τοποθέτηση οχημάτων ατόμων με μειωμένη κινητικότητα, ενώ παραβίασή τους σημαίνει επιβολή διοικητικού προστίμου. Τα πεζοδρόμια και οι διαβάσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μετακίνηση των ατόμων με μειωμένη κινητικότητα (μέσω των αμαξιδίων τους) και των οδηγών τους. Στον ν. 4530/2018 προβλέπεται ότι δεν επιτρέπεται άρνηση μίσθωσης από οδηγό Επιβατηγού Δημόσιας Χρήσης (ΕΔΧ) σε περίπτωση ΑμεΑ με σκύλο οδηγό (α. 1). Επίσης, τα ΑμεΑ έχουν προτεραιότητα σε περίπτωση αναμονής μίσθωσης ΕΔΧ. Τα πολυμορφικά ΕΔΧ οφείλουν να πλήρη εξοπλισμό για μεταφορά των ΑμεΑ όπως ράμπα, ιμάντες στήριξης και ασφάλειας του αμαξιδίου (α. 14). Τέλος, οι οδηγοί οχημάτων που παρεμποδίζουν ράμπες διάβασης ατόμων με αναπηρία ή σταθμεύουν σε αποκλειστικές ή γενικές θέσεις στάθμευσης ατόμων με αναπηρία τιμωρούνται με επί τόπου αφαίρεση των στοιχείων κυκλοφορίας και της άδειας οδήγησης, από το βεβαιούνται την παράβαση, για εξήντα ημέρες (α. 29). Με το ν. 2465/1997⁵⁷ παραχωρήθηκαν τρεις άδειες ΕΔΧ για την περιοχή της Θεσσαλονίκης, επτά για την περιοχή Αθήνα-Πειραιά, δύο άδειες για κάθε νομό (άνω των εκατό χιλιάδων κατοίκων) και μία άδεια για κάθε νομό (κάτω των εκατό

εξάρσεις ή υφέσεις. Τα νοσήματα αυτά θεωρούνται κατ' αρχήν ιάσιμα ή θεραπεύσιμα, προσδοκείται δε ότι η καλή χρήση της διπλάσιας αναρρωτικής άδειας θα συντελέσει στην λειτουργική επανένταξη του δημοσίου υπαλλήλου, οπότε και παύει να ισχύει το ευεργέτημα της παρατεταμένης αναρρωτικής άδειας

⁵⁶ Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 343

⁵⁷ Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 353

χιλιάδων κατοίκων). Τα άνωθεν οφείλεται να τηρούν τις προδιαγραφές για τη μεταφορά, αποκλειστικώς, ατόμων με βαριές κινητικές αναπηρίες ή κινητικά, εν γένει, προβλήματα, καθώς και όσων τα συνοδεύουν. Ενώ μείωση, προβλέπεται, κατά 40% της τεκμαρτής δαπάνης επιβατικού αυτοκινήτου ιδιωτικής χρήσης ειδικώς διασκευασμένο για ΑμεΑ προβλέπεται στον ν. 2238/1994⁵⁸. Η μεταφορά των μαθητών των Σχολικών Μονάδων για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες πραγματοποιείται είτε με κοινά δρομολόγια των σχολικών λεωφορείων τα οποία ανήκουν στην Ενιαία Σχολική Επιτροπή του Συγκροτήματος. Επίσης, προβλέπεται η χορήγηση έκπτωσης 50% επί του ναύλου σε όλες τις θέσεις των για τα άτομα μειωμένης κινητικότητας με ποσοστό αναπηρίας 80% και άνω και άτομα με παραπληγία τετραπληγία, τύφλωση, νοητική αναπηρία, αυτισμό και σύνδρομο Down (α. 4§3 του ν. 3709/2008). Στο α. 41§2 του ν. 4256/2013 προβλέπεται, ότι για την κατασκευή, συντήρηση, επισκευή και βελτίωση οποιουδήποτε είδους έργου σε λιμένες, διασφαλίζεται υποχρεωτικά η προσβασιμότητα στα άτομα με αναπηρία.

Στον τομέα της επικοινωνίας ο νομοθέτης εξασφάλισε την παροχή ειδικών χαμηλών κοινωνικών τιμολογίων⁵⁹, από τον Οργανισμό Τηλεπικοινωνιών Ελλάδας (ν. 2963/2001⁶⁰). Σημαντική απόφαση του νομοθέτη ήταν να ορίσει ως αναγκαίο στοιχείο, ότι ο σχεδιασμός, η υλοποίηση των υπηρεσιών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και η ανάπτυξη και κατασκευή των αντίστοιχων συστημάτων υπηρεσιών πληροφόρησης και επικοινωνίας, πρέπει να διαμορφώνονται κατά τρόπο που να εξασφαλίζει την ηλεκτρονική προσβασιμότητα για τα άτομα με αναπηρίες και την ενδεχόμενη χρήση αυτών των υπηρεσιών από αυτά (α. 4 του ν. 3979/2011). Το α. 3 του ν. 2328/1995⁶¹ για το νομικό καθεστώς της ιδιωτικής τηλεόρασης και του

---

⁵⁸ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 522

⁵⁹ Άτομα με βαριά κινητική αναπηρία, εφόσον είναι δικαιούχοι του εξωιδρυματικού επιδόματος παραπληγίας τετραπληγίας ή έχουν αμφοτερόπλευρο ακρωτηριασμό άνω ή κάτω άκρων, δικαιούνται, είτε τα ίδια προσωπικά είτε ο κηδεμόνας τους, μέχρι χίλιες (1.000) μονάδες σταθερής τηλεφωνίας μηνιαίως το καθένα, για μία μόνο τηλεφωνική σύνδεση. Άτομα με προβλήματα ακοής και ποσοστό αναπηρίας 50% δικαιούνται έκπτωσης 50% στην αποστολή και λήψη γραπτών μηνυμάτων μέσω κινητής τηλεφωνίας.

⁶⁰ Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 416

⁶¹ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 200

τοπικού ραδιοφώνου, η ρύθμιση των θεμάτων της αγοράς ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών και άλλες διατάξεις, αναφέρει ότι οι τηλεοπτικοί σταθμοί θα μεταδίδουν δωρεάν τριμηνιαία μηνύματα με κοινωνικό περιεχόμενο καθημερινά, ειδικά για την υγεία, θέματα για τα άτομα με αναπηρίες. Το α. 9 του ν. 2644/1998 για την παροχή συνδρομητικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών υπηρεσιών ορίζει ότι οι κάτοχοι άδειας πρέπει να εξασφαλίζουν τουλάχιστον ένα πεντάλεπτο δελτίο ειδήσεων στη γλώσσα νοηματικού κωφών, υπό την προϋπόθεση ότι τα προγράμματά τους περιλαμβάνουν ενημερωτικά προγράμματα. Επιπλέον, επισημαίνεται, ότι οι κάτοχοι αδειών θα πρέπει να εξασφαλίζουν πρόγραμμα ανάπαυσης μισής ώρας ανά δεκαπενθήμερο για κωφούς και τυφλούς. Το α. 17 του ν. 3592/2007 για την συγκέντρωση και αδειοδότηση των επιχειρήσεων μέσω ενημέρωσης ορίζει ότι ο στόχος της παροχής υπηρεσιών και προγραμμάτων μέσω ψηφιακής επίγειας ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης είναι η συμβολή της εταιρείας (θυγατρική του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού EPT A.E.) στις πληροφορίες, την εκπαίδευση, τον πολιτισμό, την αναψυχή, την τουριστική προβολή της χώρας, την κάλυψη διεθνών και εθνικών εκδηλώσεων, καθώς και την παραγωγή και εκπομπή προγραμμάτων για άτομα με αναπηρίες. Επιπλέον, ο Ν. 4173/2013, α. 2§5 για την ίδρυση του Νέου Ελληνικού Ραδιοφώνου, Internet & Τηλεόραση (NEPIT AE) προβλέπει ότι το περιεχόμενο που παράγεται και η παροχή των προγραμμάτων του θα πρέπει να διαθέτει κατάλληλες μορφές ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης και αλληλεπίδρασης, αναπηρίες. Για το σκοπό αυτό, η παραγωγή και η παροχή ψηφιακού περιεχομένου από τη NEPIT υιοθετεί διεθνώς αποδεκτά τεχνικά πρότυπα για τη διασφάλιση της ηλεκτρονικής προσβασιμότητας για άτομα με ειδικές ανάγκες.

3.4 Θεσμοποίηση

Ο όρος θεσμοποίηση αναφέρεται σε ορισμένα όργανα, τα οποία δημιουργήθηκαν με σκοπό τον καλύτερο έλεγχο της εφαρμογής των νομοθετικών διατάξεων που αναφέρονται στην προστασία των ΑμεΑ. Μια τέτοια πρακτική, παρατηρείται συχνά και επομένως έχει θετικά αποτελέσματα.

Αρχικώς, με τον ν. 2956/2001⁶² συστήθηκε με έδρα την Αθήνα ανώνυμη εταιρεία με την επωνυμία Επαγγελματική Κατάρτιση Α.Ε και μία από τις αρμοδιότητές της είναι η εκτέλεση ειδικών προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης για άτομα με αναπηρίες⁶³. Στο α. 21 του ν. 3329/2005 προβλέπεται η ίδρυση υπηρεσιών από Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας και φυσικά ή νομικά πρόσωπα, δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα, όπου παρέχεται ήπια θεραπεία, κοινωνική στήριξη, πολιτιστική ψυχαγωγία και επαγγελματική κατάρτιση για τα άτομα με αναπηρίες. Επίσης, ξεκινάει η λειτουργία Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης Ατόμων με Αναπηρία με σκοπό την εξασφάλιση μόνιμης διαβίωσης και κατοικίας στα Άτομα με Αναπηρία που διαβιούν σε αυτές.

Με τον ν. 3454/2006 (α. 13), αντικαθίσταται το α. 10 του 3106/2003⁶⁴, προβλέπεται η ίδρυση του Εθνικού Παρατηρίου Ατόμων με Αναπηρίες (ΕΠΑ-ΑμεΑ) με έδρα την Αθήνα και λειτουργία υπό τον Υπουργό Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Ο σκοπός του δημοσίου ΝΠΙΔ είναι η εξέταση και αναφορά για την πρόοδο προστασίας των δικαιωμάτων των ΑμεΑ, στην Ελλάδα και όχι μόνο, ο έλεγχος εφαρμογής των προβλεπόμενων προγραμμάτων, που αποσκοπούν στην κοινωνική ένταξη των ΑμεΑ, η συμβολή με προτάσεις για όλους τους τομείς προστασίας και βελτίωσης του βίου των ΑμεΑ, μέσω της υποστήριξης ανάπτυξης τεχνολογιών, η δημιουργία βάσεως δεδομένων περί των διεθνών πρακτικών προστασίας των ΑμεΑ, η επιμέλεια κωδικοποίησης του εθνικού νομοθετικού πλαισίου για τα ΑμεΑ και τέλος η έρευνα για προγράμματα αποϊδρυματοποίησής τους⁶⁵. Εν συνεχεία, με τον ν. 4249/2014 προβλέφθηκε η επέκταση των αρμοδιοτήτων του Γραφείου Αντιμετώπισης Σοβαρών Γεγονότων, συμπεριλαμβάνοντας την παράνομη συμπεριφορά, όταν υπάρχουν ενδείξεις

---

⁶² Λαγού, Κωνσταντίνα. 2006. Άτομα με ειδικές ανάγκες και αναπηρίες. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2006. 9602723955, σελ. 111

⁶³ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 210

⁶⁴ Λαγού, Κωνσταντίνα. 2006. Άτομα με ειδικές ανάγκες και αναπηρίες. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2006. 9602723955, σελ. 396

⁶⁵ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 434

διάκρισης λόγω αναπηρίας. Επιπλέον, ο Συνήγορος του Πολίτη μπορεί να παρίσταται μέσω αντιπροσώπου χωρίς δικαίωμα ψήφου και να υποβάλλει συστάσεις.

Το Εθνικό Ινστιτούτο Κωφών βρίσκεται στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ν. 4052/2012) και στοχεύει στην έγκαιρη διάγνωση κώφωσης και απώλειας ακοής, στην παροχή ειδικής εκπαίδευσης και φροντίδας, στην παροχή οποιασδήποτε βοήθειας σε αυτά τα άτομα και τις οικογένειές τους, καθώς και την εκπαίδευση των κωφών για την επαγγελματική αποκατάστασή τους.

Το Κέντρο Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών υπάγεται στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ν. 4052/2012) και οι όροι και οι όροι λειτουργίας του καθορίζονται από το Π.Δ. 265 / 17-04-1979. Οι κύριοι στόχοι του Κέντρου Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών είναι η εκπαίδευση και κατάρτιση των τυφλών παιδιών σε όλους τους τομείς ανάπτυξης, η ένταξή τους από την προγεννητική ηλικία στην κοινωνία μέσω της εφαρμογής ειδικών προγραμμάτων με στόχο την ενσωμάτωση της προσωπικότητας και της κοινωνικής τους εκπαίδευσης, καθώς και την εξασφάλιση της ανεξαρτησίας τους. Στο Κέντρο Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών, οι άνθρωποι με προβλήματα όρασης μπορούν να λάβουν εκπαίδευση σε διάφορα επίπεδα και με διάφορους στόχους. Βασικά, προσφέρει εκπαίδευση σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και εκπαίδευση σε παιδιά σχολικής ηλικίας (Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση). Επιπλέον, το Κέντρο διαθέτει Ειδική Δημοτική Σχολή για Τυφλά παιδιά, Ειδικό Δημοτικό Σχολείο Τυφλών και Ειδικό Νηπιαγωγείο υπό την επίβλεψη του Υπουργείου Παιδείας.

Με τον ν. 4443/16 συνίστανται στον Συνήγορο του Πολίτη 10 θέσεις για την ανάληψη του ρόλου του φορέα παρακολούθησης και προώθησης της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης. Στο πλαίσιο αρμοδιοτήτων του, εκτός των δεδομένων όπως περιγράφονται στη νομοθεσία δημιουργίας του, εμπεριέχεται η παροχή συνδρομής προς τα θύματα διακρίσεων λόγω αναπηρίας, η διενέργεια ερευνών και καταβολή ειδικών εκθέσεων. Επίσης, τονίζεται ότι οι ανεξάρτητες αρχές καθώς και οι υπηρεσίες της κεντρικής διοίκησης όπως η Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και

Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο πλαίσιο άσκησης της κύριας λειτουργίας τους μεριμνούν για την εφαρμογή και προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης (α. 15).

Με τον ν. 4368/2016 συστάθηκε Επιτροπή για την αναθεώρηση του θεσμικού πλαισίου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Βάσει του α. 5§6, στο πλαίσιο της Επιτροπής και με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, συγκροτείται επιπλέον Ομάδα Εργασίας για την εξέταση του θεσμικού πλαισίου που διέπει το σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών για την αναπηρία και την αναμόρφωση αυτού του θεσμικού πλαισίου. Συστάθηκε Διεύθυνση Αναπηρικών Επιδομάτων και Οικονομικών Ενισχύσεων⁶⁶ (α. 23 του ν. 4520/2018) με αρμοδιότητες την παρακολούθηση και συντονισμό των μονάδων με ασχολία την απονομή αναπηρικών επιδομάτων και παρακολούθηση σχετικής νομολογίας. Το Τμήμα Χορήγησης Αναπηρικών Επιδομάτων διαχειρίζεται τα αιτήματα για λήψη αναπηρικών επιδομάτων, εκδίδει πράξεις χορήγησής τους, διενεργεί ελέγχους, διαμορφώνει εγκυκλίους και εξετάζει τα πορίσματα των υγειονομικών επιτροπών. Το Τμήμα χορήγησης οικονομικών ενισχύσεων αναπήρων διαθέτει, μεταξύ άλλων την ιδιαίτερη αρμοδιότητα της ψηφιοποίησης και βελτιστοποίησης των αιτήσεων για χορήγηση των επιδομάτων. Συστήνονται, επιπροσθέτως, επιμέρους διευθύνσεις που είτε συνεπικουρούν τις εργασίες της άνωθεν Διεύθυνσης είτε διευκολύνουν, αυτές, σε τοπικό επίπεδο.

Συστήθηκε Ομάδα Υγείας⁶⁷ με τον ν. 4486/2017 με κάποια από τα καθήκοντά της να μεριμνά για τη φροντίδα των ηλικιωμένων και των ατόμων με αναπηρία και να σχεδιάζει και υλοποιεί προγράμματα παιδικής προστασίας, προστασίας υπερηλίκων, αναπήρων και ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Επίσης, δημιουργείται ειδικό σώμα γιατρών υγειονομικών επιτροπών αναπηρίας αποτελούμενο από γιατρούς του ΙΚΑ. Με τον ν. 3996/2011 συγκροτήθηκε Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας υπαγόμενο στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης με αρμοδιότητες, μεταξύ άλλων, τον έλεγχο της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης για διακρίσεις λόγω

---

⁶⁶ Στο τμήμα χορήγησης αναπηρικών επιδομάτων και στο τμήμα χορήγησης οικονομικών ενισχύσεων αναπήρων

⁶⁷ ομάδα που αποτελείται από ιατρούς ειδικοτήτων γενικής ιατρικής, παθολογίας, παιδιατρικής, από νοσηλεύτη, επισκέπτη υγείας, κοινωνικό λειτουργό και από διοικητικό προσωπικό, με ελάχιστη σύνθεση έναν ιατρό ειδικότητας γενικής ιατρικής ή παθολογίας, έναν νοσηλεύτη ή επισκέπτη υγείας και έναν διοικητικό υπάλληλο.

αναπηρίας και η εξασφάλιση ότι οι εργοδότες προχωρούν σε όλες τις εύλογες προσαρμογές προκειμένου να διασφαλιστεί ιδίως η πρόσβαση και η παραμονή των ΑμεΑ στην εργασία, καθώς και η συμμετοχή τους στην επαγγελματική κατάρτιση. Στο ίδιο το Σώμα συγκροτήθηκε Διεύθυνση Επιθεώρησης της Ασφάλειας και Υγείας στην Εργασία με Αυτοτελές Γραφείο για τον έλεγχο της τήρησης της νομοθεσίας για τα ΑμεΑ. Συνεχίζοντας, συστήθηκε ειδική Διεύθυνση Αναπηρικών Επιδομάτων και Οικονομικών Ενισχύσεων, η οποία λειτουργεί στο πλαίσιο εργασίας του Οργανισμού Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ν. 4520/2018). Η Διεύθυνση τριχοτομείται στο τμήμα χορήγησης αναπηρικών επιδομάτων, τμήμα χορήγησης οικονομικών ενισχύσεων αναπήρων και στο τμήμα ελέγχων και διαχείρισης πληρωμών και μεταβολών. Οι σημαντικότερες αρμοδιότητες των τμημάτων είναι η διαχείριση των διαδικασιών αιτημάτων χορήγησης των επιδομάτων αναπηρίας, (τμήμα χορήγησης αναπηρικών επιδομάτων), η διαχείριση της διαδικασίας χορήγησης των οικονομικών ενισχύσεων, η εισήγηση για τον καταλογισμό αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών των αναπηρικών επιδομάτων (τμήμα χορήγησης οικονομικών ενισχύσεων) και στα δύο προηγηθέντα τμήματα αναλαμβάνουν τη σύνταξη εγκυκλίων σχετικών με το πεδίο αρμοδιότητάς του, τη ψηφιοποίηση του τρόπου απονομής των επιδομάτων, τη παραπομπή στη Δευτεροβάθμια αρμόδια υγειονομική επιτροπή αιτούντων ή δικαιούχων αναπηρικών επιδομάτων, τέλος η εκτέλεση διαδικαστικών ενεργειών για την καταβολή των παροχών, η ενημέρωση του ηλεκτρονικού μητρώου επιδοματούχων, η διενέργεια ελέγχων νομιμότητας (τμήμα ελέγχων διαχείρισης πληρωμών και μεταβολών). Επίσης, συνίσταται Τμήμα εξέτασης προσφυγών αναπηρικών επιδομάτων, το οποίο υπάγεται στη Διεύθυνση Ενδικοφανών Προσφυγών, το οποίο αναλαμβάνει την εκτέλεση των διαδικαστικών ενεργειών για την εμπρόθεσμη εξέταση από το αρμόδιο Όργανο των ασκούμενων από τους ενδιαφερόμενους ενδικοφανών προσφυγών κατά αποφάσεων-πράξεων των καθ' ύλην και τόπον αρμόδιων οργάνων του Οργανισμού, αναφορικά με τα αναπηρικά επιδόματα.

3.5 Συνταξιοδοτικό Σύστημα

Σύμφωνα με τον ν. 1902/1990⁶⁸ (α. 27) οι εργαζόμενοι δικαιούνται σύνταξη αναπηρίας υπό προϋποθέσεις εξαρτώμενες από την ηλικία και τις ημέρες εργασίας. Συγκεκριμένως, ο εργαζόμενος που έχει συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας του ή η ασφαλισμένη το 60ο και πραγματοποίησε τέσσερις χιλιάδες πενήντα τουλάχιστον ημέρες εργασίας⁶⁹ ή τριακόσιες ημέρες εργασίας και δεν έχει συμπληρώσει το 21 ο έτος ηλικίας⁷⁰ και τέλος δικαιούται σύνταξη αν έχει πραγματοποιήσει στην ασφάλιση τουλάχιστον χίλιες πεντακόσιες ημέρες εργασίας, από τις οποίες τις εξακόσιες μέσα στα πέντε έτη τα αμέσως προηγούμενα από εκείνο που έγινε ανάπηρος. Ο ορισμός της αναπηρίας αναφέρεται σε προηγούμενο κεφάλαιο της εργασίας⁷¹. Το ποσό που

---

⁶⁸ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 608

⁶⁹ Το όριο ημερών εργασίας αυξάνεται σε τέσσερις χιλιάδες πεντακόσιες ημέρες εργασίας, με την προσθήκη στις τέσσερις χιλιάδες πενήντα ανά εκατό πενήντα ημερών κατά μέσο όρο για καθένα επόμενο ημερολογιακό έτος, ξεκινώντας από την 1η Ιανουαρίου 1992

⁷⁰ Οι πιο πάνω τριακόσιες ημέρες εργασίας αυξάνονται προοδευτικά σε τέσσερις χιλιάδες διακόσιες ημέρες εργασίας με προσθήκη ανά εκατό είκοσι ημερών εργασίας κατά μέσο όρο για κάθε έτος ηλικίας πέραν του 21ου

⁷¹ Ο ασφαλισμένος θεωρείται βαριά ανάπηρος αν λόγω παθήσεως ή βλάβης ή εξασθένησης σωματικής ή πνευματικής, μεταγενέστερης της υπαγωγής του στην ασφάλιση, ετήσιας τουλάχιστο διάρκειας κατά ιατρική πρόβλεψη, δεν μπορεί να κερδίζει από εργασία που ανταποκρίνεται στις δυνάμεις, τις δεξιότητες και τη μόρφωσή του περισσότερο από το ένα πέμπτο (1/5) του ποσού που συνήθως κερδίζει σωματικά και πνευματικά υγιής άνθρωπος της ίδιας μόρφωσης.

β) Ο ασφαλισμένος θεωρείται ανάπηρος αν λόγω παθήσεως ή βλάβης ή εξασθένησης σωματικής ή πνευματικής, μεταγενέστερης της υπαγωγής του στην ασφάλιση, διάρκειας ενός έτους το λιγότερο κατά ιατρική πρόβλεψη, δεν μπορεί να κερδίζει από εργασία που ανταποκρίνεται στις δυνάμεις, τις δεξιότητες, τη μόρφωση και τη συνηθισμένη επαγγελματική του απασχόληση, περισσότερο από το ένα τρίτο (1/3) του ποσού που συνήθως κερδίζει στην ίδια επαγγελματική κατηγορία σωματικά και πνευματικά υγιής άνθρωπος της ίδιας μόρφωσης.

γ) Ο ασφαλισμένος θεωρείται μερικά ανάπηρος αν λόγω πάθησης ή βλάβης ή εξασθένησης σωματικής ή πνευματικής, μεταγενέστερης της υπαγωγής του στην ασφάλιση, εξάμηνης το λιγότερο κατά ιατρική πρόβλεψη διάρκειας, δεν μπορεί να κερδίζει από εργασία που ανταποκρίνεται στις δυνάμεις, τις δεξιότητες, τη μόρφωση και τη συνηθισμένη επαγγελματική του απασχόληση, περισσότερο από το μισό του ποσού που συνήθως κερδίζει στην ίδια περιφέρεια γημ επαγγελματική κατηγορία σωματικά και πνευματικά υγιής άνθρωπος της ίδιας μόρφωσης.

δ) Ο ασφαλισμένος θεωρείται ανάπηρος ή μερικά ανάπηρος κατά την έννοια των προηγούμενων εδαφίων, έστω και εάν η πάθηση ή βλάβη ή εξασθένηση σωματική ή πνευματική είναι προγενέστερη της υπαγωγής του στην ασφάλιση, εφ' όσον όμως η μεταγενέστερη της ασφάλισης αναπηρία φθάνει τουλάχιστον το μισό της κατά περίπτωση αναπηρίας., ε) Με κανονισμό, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Πανελληνίου Ιατρικού Συλλόγου, προκαθορίζεται με εκατοστιαία αναλογία, σύμφωνα με τα δεδομένα της ιατρικής επιστήμης, το ποσοστό αναπηρίας που συνεπάγεται κάθε πάθηση ή βλάβη ή σωματική ή πνευματική εξασθένηση ή η συνδυασμένη εμφάνιση τέτοιων παθήσεων ή βλαβών ή

δικαιούται ο κάθε εργαζόμενος κρίνεται βάσει το βαθμό αναπηρίας. Το ειδικό σώμα γιατρών υγειονομικών επιτροπών αναπηρίας αποτελείται από ιατρούς του ΙΚΑ με απασχόληση στις επιτροπές αυτές, ενώ οι ιατροί αυτοί υποβάλλονται σε ειδική εκπαίδευση στο έργο των υγειονομικών επιτροπών. Οι συντάξεις λόγω αναπηρίας μπορεί να είναι οριστικές, εφόσον οι υγειονομικές επιτροπές γνωματεύσουν ότι η ανικανότητα είναι μόνιμη (α. 23 του ν. 2084/1992⁷²), ενώ κρίνονται αυτοδικαίως οριστικές όταν ο συνταξιούχος έχει συμπληρώσει το 55ο έτος της ηλικίας του και χρόνο συνταξιοδότησης επτά ετών συνεχώς, κατά τη διάρκεια των οποίων υποβλήθηκε σε τρεις τουλάχιστον εξετάσεις από τις οικείες υγειονομικές επιτροπές, ο συνταξιούχος έχει συμπληρώσει το 60ό έτος της ηλικίας του και χρόνο συνταξιοδότησης πέντε ετών συνεχώς, κατά τη διάρκεια των οποίων υποβλήθηκε σε δύο τουλάχιστον εξετάσεις από τις οικείες υγειονομικές επιτροπές, ο επί 12ετία συνεχώς συνταξιοδοτούμενος, ανεξαρτήτως ορίου ηλικίας και ο επί 20ετία διακεκομμένα, αλλά από τριετίας συνεχώς συνταξιοδοτούμενος ανεξαρτήτως ορίου ηλικίας. Σύνταξη αναπηρίας δικαιούνται (σύμφωνα με το α. 27 του ν. 1902/1990 και τις παραγράφους 4 και 5 του α. 12 του ν. 1976/1991), ο ασφαλισμένος βαριά ανάπηρος αν λόγω παθήσεως ή βλάβης ή εξασθένησης σωματικής ή πνευματικής δεν κερδίζει τα ποσά που θα κέρδιζε ένας υγιής εργαζόμενος ή πάσχει από ψυχιατρικές παθήσεις. Επίσης, όσων η αναπηρία οφείλεται σε εργατικό ατύχημα ή ατύχημα κατά την απασχόληση (ειδικότερες διατάξεις για τον υπολογισμό της σύνταξης προβλέπονται στα άρθρα του ν. 2084/1992⁷³). Με τον ν. 2072/1992 προβλέπεται ότι τέκνα ασφαλισμένων ή συνταξιούχων φορέων κοινωνικής ασφάλισης που είναι ΑμεΑ

εξασθενήσεων. Μέχρι την έκδοση του κανονισμού η αναπηρία προσδιορίζεται ιατρικώς σύμφωνα με τις μέχρι σήμερα ισχύουσες διατάξεις.

Ειδικά προκειμένου περί παθήσεων που οφείλονται κατά κύριο λόγο σε νευροψυχιατρικά αίτια που αποδεικνύονται κλινικά, η αναπηρία προσδιορίζεται ιατρικώς σύμφωνα με τις μέχρι σήμερα ισχύουσες διατάξεις.

Για την αναπηρία του ασφαλισμένου από άποψη ιατρική γνωμοδοτούν οι αρμόδιες κατά τον κανονισμό ασφαλιστικής αρμοδιότητας υγειονομικές επιτροπές, οι οποίες, εκτός από τη διαπίστωση της φύσεως, των αιτιών, της εκτάσεως και της διάρκειας της σωματικής ή της πνευματικής παθήσεως του ασφαλισμένου, ερευνούν και την επίδραση αυτών στην καθολική ικανότητά του για άσκηση του συνήθους ή παρεμφερούς επαγγέλματος του ή την ανάκτηση της ικανότητας αυτής.

⁷² Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 605

⁷³ Λαγού, Κωνσταντίνα. 2006. Άτομα με ειδικές ανάγκες και αναπηρίες. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2006. 9602723955, σελ. 216

και έχουν αναπηρία τουλάχιστον 67%, διατηρούν το δικαίωμα για λήψη παροχών ως μέλη οικογένειας έστω και εάν εργάζονται ή απασχολούνται ακόμη με σκοπό βιοποριστική εργασία (α. 18)⁷⁴.

Σύνταξη οικογένειας δικαιούνται τα συγγενικά πρόσωπα, εφόσον επιζών σύζυγος είναι ανάπηρος και ανίκανος για κάθε βιοποριστική εργασία σε ποσοστό 67% τουλάχιστον (α. 11). Το συνολικό ποσοστό εισφοράς αναπηρίας, γήρατος, θανάτου ασφαλισμένου, εργοδότη και Κράτους στους φορείς κύριας ασφάλισης μισθωτών ορίζεται σε 30% επί των αποδοχών των ασφαλισμένων και κατανέμεται κατά 6,67% σε βάρος των ασφαλισμένων, κατά 13,33% σε βάρος των εργοδοτών και κατά 10% σε βάρος του Κράτους (α. 22). Σύνταξη λόγω εργατικού ατυχήματος (σύνταξη αναπηρίας) δικαιούνται οι εργαζόμενοι όταν η αναπηρία προέκυψε από εργατικό ατύχημα ή ατύχημα κατά την απασχόληση⁷⁵. Ομοίως, διατηρούνται οι προϋποθέσεις και στον ν. 4387/2016, απλώς προβλέπεται η χορήγησή τους από τον ΕΦΚΑ. Τέλος, προστίθεται η προσωρινή σύνταξη⁷⁶, η οποία καταβάλλεται κατ' απόλυτη προτεραιότητα στους δικαιούχους που είναι ΑμεΑ με χρόνιες παθήσεις και στους γονείς και νόμιμους κηδεμόνες που προστατεύουν ΑμεΑ. Επιδιώκοντας να προστατευθούν τα ΑμεΑ ο νομοθέτης προβλέπει την εφάπαξ παροχή των συντάξεων αναπηρίας με προτεραιότητα σε όλους τους δικαιούχους που είναι ΑμεΑ, με χρόνιες παθήσεις και στους γονείς και νόμιμους κηδεμόνες που προστατεύουν ΑμεΑ. Σύμφωνα, με το α. 31 του ν. τα ποσά της ετήσιας αντικειμενικής δαπάνης επηρεάζουν τον προσδιορισμό του τεκμαρτού εισοδήματος του φορολογουμένου και των εξαρτώμενων μελών. Οι δαπάνες για τα ειδικά επιβατικά αυτοκίνητα διασκευασμένα για κινητικά αναπήρους⁷⁷ προβλέπεται ότι δεν συμπεριλαμβάνονται τεκμαρτό εισόδημα, ενώ απαλλάσσονται και από τα τέλη κυκλοφορίας (α. 33). Επίσης οι δαπάνες που του φορολογουμένου για απασχόληση ενός μόνο οικιακού βοηθού ή

---

⁷⁴ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 425

⁷⁵ Οι ασφαλισμένοι δικαιούνται σύνταξη αναπηρίας και τα μέλη της οικογένειάς τους σύνταξη θανάτου, αν έχουν πραγματοποιήσει το μισό χρόνο ασφάλισης, που απαιτείται σύμφωνα με τις διατάξεις του προηγούμενου α. για τη συνταξιοδότηση λόγω αναπηρίας από κοινή νόσο

⁷⁶ Η μέχρι την έκδοση της οριστικής απόφασης συνταξιοδότησης λόγω αναπηρίας

⁷⁷ Εκείνα που διασκευάστηκαν ύστερα από άδεια της αρμόδιας αρχής για να οδηγούνται από πρόσωπα που παρουσιάζουν κινητική αναπηρία σε ποσοστό τουλάχιστον εξήντα επτά τοις εκατό (67%) ή για να μεταφέρουν αυτά τα πρόσωπα μαζί με τα αντικείμενα που είναι απαραίτητα για τη μετακίνησή τους

όταν ο ίδιος ή πρόσωπο που συνοικεί με αυτόν και τον βαρύνει έχει αναπηρία 67% από διανοητική καθυστέρηση ή φυσική αναπηρία ή είναι ηλικίας άνω των εξήντα πέντε ετών και απασχολεί έναν νοσοκόμο.

Στον ν. 3075/2002⁷⁸ προβλέπεται συνταξιοδότηση λόγω γήρατος ασφαλισμένων που πάσχουν από χρόνια νεφρική ανεπάρκεια, με τις εξής προϋποθέσεις, πάσχοντες τελικού σταδίου, οι οποίοι υποβάλλονται σε αιμοκάθαρση ή περιτοναϊκή κάθαρση ή έχουν υποστεί μεταμόσχευση νεφρού, με ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 67% από τις συγκεκριμένες παθήσεις και ασφαρίζονται στους ασφαλιστικούς οργανισμούς αρμοδιότητας του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, ανεξάρτητα από όριο ηλικίας, εφόσον έχουν πραγματοποιήσει 4050 ημέρες εργασίας στην ασφάλιση του Ιδρύματος. Οικονομική ενίσχυση προβλέπεται από το πρόγραμμα των ανασφάλιστων τετραπληγικών παραπληγικών και ακρωτηριασμένων ατόμων, στους ίδιους αλλά και στους ασφαλισμένους του Δημοσίου, μετά την τροποποίηση που εισήχθη με τον ν. 3172/2003. Ο νομοθέτης, επιθυμώντας να προστατέψει τα ΑμεΑ, τα οποία πάσχουν από ψυχική πάθηση ή νοητική υστέρηση ή συμπαθολογία ψυχικής πάθησης και νοητικής υστέρησης, με ποσοστό 50% και άνω, αναφέρει στον ν. 4488/2017 στο α. 23 ότι δεν ισχύουν για τα άνωθεν άτομα διατάξεις διακοπής συντάξεως ή επιδομάτων σχετικά με την αναπηρία ή απαγόρευσης ανάληψης μισθωτής απασχόλησης ή αυτοαπασχόλησης.

Στον ν. 3518/2006 προβλέπεται Ειδική Προσαύξηση της σύνταξης για τους συνταξιούχους των Τομέων Μηχανικών & Ε.Δ.Ε με αναπηρία (816 € για 35 έτη ασφάλισης, α. 5,8). Συνεχίζοντας, προβλέπεται εξαγορά ασφαλισμένου χρόνου για θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος (μέχρι πενήντα ημέρες ή δύο μήνες κατ' ανώτατο όριο παρέχεται και για τη συμπλήρωση των κατ' ελάχιστο απαιτούμενων χρονικών προϋποθέσεων συνταξιοδότησης λόγω αναπηρίας με ποσοστό 67% και άνω, α. 45). Δικαίωμα στο επίδομα απόλυτης αναπηρίας (α. 60) χορηγείται από το ΙΚΑ-ΕΤΑΜ.

Σε περίπτωση λήξης του συνταξιοδοτικού δικαιώματος λόγω αναπηρίας και, εφόσον εκκρεμεί στις υγειονομικές επιτροπές ιατρική κρίση, χωρίς υπαιτιότητα των

---

⁷⁸ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 557

ασφαλισμένων, το δικαίωμα συνταξιοδότησής τους λόγω αναπηρίας παρατείνεται για ένα εξάμηνο, με το ίδιο ποσό που λάμβαναν οι συνταξιούχοι πριν από τη λήξη του δικαιώματος, με την προϋπόθεση ότι για το δικαίωμα αυτό είχαν κριθεί από την αρμόδια υγειονομική επιτροπή αναπηρίας με ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 67% (α. 55 του ν. 4430/2016).

3.6 Οικονομικά Προνόμια (Επιδόματα, Φορολογία, Προγράμματα Στήριξης)

Όπως αναφέρεται στην οδηγία 2000/78/EK και τον ν. 4443/16 επιτρέπονται οποιαδήποτε επιπλέον μέτρα υπέρ των ατόμων με αναπηρίες, τα οποία σημαίνουν ευνοϊκή διάκριση προς άλλους πολίτες. Στον τομέα της δημιουργίας ευνοϊκού φορολογικού καθεστώτος για τα άτομα με αναπηρίες, ιδιαίτερα όσον αφορά τον φόρο εισοδήματος, ισχύουν τα εξής:

- i. Απαλλάσσονται πλήρως τυφλά πρόσωπα και άτομα που πάσχουν από σοβαρές κινητικές δυσκολίες με ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 80% (α. 29 του Ν. 3986/2011 όπως τροποποιήθηκε από το α. 38 του Ν. 4024/2011) και το εισόδημά τους δεν μπορεί να υπολογιστεί για την επιβολή της ειδικής συνεισφοράς αλληλεγγύης (που επιβλήθηκε στο συνολικό εισόδημα άνω των 12.000 ευρώ).
- ii. Απαλλάσσονται από το φόρο τα εξής: σύνταξη που καταβάλλεται σε άτομα με αναπηρία πολέμου και σε πολιτικά αναπήρους, στρατιωτικούς αξιωματικούς γενικά που τραυματίστηκαν σε ενέργεια, το εξισωτικό επίδομα και κάθε σχετικό ποσό που καταβάλλεται σε ειδικές κατηγορίες ατόμων με αναπηρίες μισθών, συντάξεων και πάγιων αμοιβών σε άτομα με ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 80% (παρ. 2, α. 14, ν. 4172/2013).
- iii. Ο φορολογούμενος και τα εξαρτώμενα από αυτόν πρόσωπα δικαιούνται πρόσθετη μείωση φόρου ύψους 200 ευρώ, εάν έχουν ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 67%, συμπεριλαμβανομένων των στρατιωτικών αναπήρων και των στρατιωτικών που έχουν συνταξιούχους και αναπληρωτές αξιωματικούς τραυματίες ή πάσχουν από ασθένεια ως αποτέλεσμα δυσχερειών κατά τη διάρκεια του πολέμου (α. 17 του Ν. 4172/2013).
- iv. Το ποσό του φόρου μειώνεται κατά 10% για τα έξοδα νοσοκομειακής περίθαλψης για παιδιά με ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 40%, αν το ετήσιο φορολογητέο

και απαλλασσόμενο εισόδημα των παιδιών δεν υπερβαίνει τα 6.000 ευρώ, καθώς και τα δίδακτρα ή τα έξοδα διαμονής τα έξοδα που καταβάλλονται για τα παιδιά αυτά σε ειδικά σχολεία για την ασθένειά τους ή ειδικά ιδρύματα ή οργανισμούς (παρ. 2, α. 18 του ν. 4172/2013).

- v. Οι ετήσιες αντικειμενικές δαπάνες για επιβατικά αυτοκίνητα μπορεί να μην ισχύουν για ιδιωτικά επιβατικά αυτοκίνητα ειδικά εξοπλισμένα για άτομα με κινητικές δυσκολίες (α. 31 του ν. 4172/2013), ενώ το κόστος κτήσης αυτών των αυτοκινήτων δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη, α. 33 του ν. 4172/2013).
- vi. Οι αντικειμενικές δαπάνες εξαιρούνται για ιδιωτικά επιβατικά αυτοκίνητα για άτομα με ειδικές ανάγκες, τα οποία εξαιρούνται επίσης από τον φόρο αυτοκινήτων (στοιχείο α), α. 33 του ν. 4172/2013).

Οι ακόλουθοι ευνοϊκοί κανονισμοί έχουν υιοθετηθεί στον τομέα της φορολογίας κεφαλαίου:

- i. Όσον αφορά το φόρο επί κληρονομιών, δωρεών και γονικών επιδομάτων, όταν ο κληρονόμος ή το παιδί έχει ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 67%, ο φόρος κληρονομίας, δωρεάς και γονικής επιδότησης που αντιστοιχεί στην αξία του μεταβιβασθέντος περιουσιακού στοιχείου - για οποιονδήποτε από τους παραπάνω λόγους - μειώνεται κατά 10%, εξαιρουμένων των δωρεών ή των γονικών επιχορηγήσεων ποσών που φορολογούνται ανεξάρτητα (παρ. 2, α. 1 του ν. 3815/2010).
- ii. Η νομοθεσία για τη φορολόγηση των μεταβιβάσεων ακινήτων συμμορφώνεται πλήρως με το α. 12 αυτής. Συγκεκριμένα, έχουν ληφθεί τα απαραίτητα μέτρα υπέρ των ατόμων με αναπηρίες, σύμφωνα με τον ισχύοντα Ν. 1078/1980, για την απαλλαγή από τον φόρο μεταβίβασης ακίνητης περιουσίας για την αγορά πρώτης κατοικίας.
- iii. Από την 1η Ιανουαρίου 2014, θα χορηγηθεί ενιαία πίστωση φόρου ακίνητης περιουσίας κατά 100% σε φορολογούμενο που έχει ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 80% (το ίδιο πρόσωπο ή ο/η σύζυγος ή συντηρούμενος), υπό τον όρο ότι πληρούνται ορισμένοι όροι (το συνολικό φορολογητέο οικογενειακό εισόδημα, το συνολικό ύψος των κτιρίων, ο φορολογούμενος ή ο/η σύζυγός του και τα συντηρούμενα τέκνα είναι φορολογικοί κάτοικοι της Ελλάδας) (4223/2013, 4286/2014).

Τα προνοιακά προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης Ατόμων με Αναπηρία παρέχονται στους δικαιούχους μετά από πιστοποίηση του βαθμού αναπηρίας που παρέχονται από τις Υγειονομικές Επιτροπές ΚΕ.ΠΑ⁷⁹. Οι γνωματεύσεις που γίνονται δεκτές, επίσης, είναι της Ανώτατης Στρατιωτικής Υγειονομικής Επιτροπής ή της Ανώτατης Ναυτικής Υγειονομικής Επιτροπής ή της Ανώτατης Υγειονομικής Επιτροπής της Ελληνικής Αστυνομίας ή της Ανώτατης Υγειονομικής Επιτροπής του Πυροσβεστικού Σώματος. Ενώ για την πιστοποίηση προβλέπεται το προνόμιο της κατάργησης παράβολου για την εξέταση σε ΚΕ.Π.Α. για ανασφάλιστους και αιτούντες προνοιακών επιδομάτων αναπηρίας (α. 3).

Πρόβλεψη μείωσης του φόρου (συντελεστή ΦΠΑ 9%) προβλέπεται, μεταξύ άλλων, για αμαξάκια τύπου πολυθρόνας και άλλα οχήματα για αναπήρους, έστω και με κινητήρα ή άλλο μηχανισμό προώθησης (καθώς και τα ανταλλακτικά τους), είδη και συσκευές ορθοπεδικής και συσκευές διευκόλυνσης της διαβίωσης της ζωής των ΑμεΑ και ειδικές ανυψωτικές συσκευές⁸⁰. Απαλλαγή από το ΦΠΑ αφορά τις υπηρεσίες που συνδέονται με την κοινωνική πρόνοια και ασφάλιση, τη νοσοκομειακή και ιατρική περίθαλψη και διάγνωση καθώς και την παροχή υπηρεσιών εκπαίδευσης σε παιδιά με αναπηρία⁸¹.

---

⁷⁹ Από 1.9.2011 δημιουργείται Κέντρο Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕ.Π.Α.), υπαγόμενο στη Διεύθυνση Αναπηρίας και Ιατρικής της Εργασίας της Διοίκησης του Ι.Κ.Α.Ε.Τ.Α.Μ., για την εξασφάλιση της ενιαίας υγειονομικής κρίσης όσον αφορά στον καθορισμό του βαθμού αναπηρίας των ασφαλισμένων όλων των ασφαλιστικών φορέων, συμπεριλαμβανομένου του Δημοσίου, καθώς και των ανασφάλιστων, για τους οποίους απαιτείται πιστοποίηση της αναπηρίας. Οι Γνωστοποιήσεις Αποτελέσματος Πιστοποίησης Ποσοστού Αναπηρίας που εκδίδονται για κάθε νόμιμη χρήση από το Κέντρο Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕ.Π.Α.) γίνονται υποχρεωτικά δεκτές και είναι δεσμευτικές για τους ανωτέρω φορείς και υπηρεσίες του Δημοσίου. Με κοινή απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και των συναρμόδιων Υπουργών, που εκδίδεται μέσα σε έξι (6) μήνες από τη δημοσίευση του παρόντος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, εναρμονίζονται οι κανονιστικές διατάξεις για τη χορήγηση των πάσης φύσεως παροχών, επιδομάτων, οικονομικών ενισχύσεων, διευκολύνσεων ή απαλλαγών στα άτομα με αναπηρία, αρμοδιότητάς τους, με το θεσμικό πλαίσιο ΚΕ.Π.Α., προς εκπλήρωση του σκοπού της ενιαίας υγειονομικής κρίσης κατά τα ανωτέρω. Η εναρμόνιση μπορεί να περιλαμβάνει την τροποποίηση ή την κατάργηση των διατάξεων που ισχύουν για τα θέματα αυτά, καθώς και τη ρύθμιση θεμάτων που αφορούν τα αρμόδια όργανα, τις προθεσμίες, τα απαιτούμενα δικαιολογητικά και κάθε άλλο σχετικό θέμα.

⁸⁰ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 521

⁸¹ α) Η παροχή υπηρεσιών και η παράδοση αγαθών που συνδέονται στενά με την κοινωνική πρόνοια και ασφάλιση. β) Η παροχή υπηρεσιών νοσοκομειακής και ιατρικής περίθαλψης και διάγνωσης, καθώς και οι στενά συνδεδεμένες με αυτές παραδόσεις αγαθών και παροχές υπηρεσιών. Με τις υπηρεσίες αυτές εξομοιώνονται και οι παρεχόμενες στις εγκαταστάσεις θεραπευτικών λουτρών και ιαματικών πηγών. γ) Η κάθε μορφής εκπαίδευση, άσκηση και αγωγή σε παιδιά με αναπηρία καθώς και οι

Απαλλάσσονται της φορολογίας οι μισθοί, συντάξεις και η πάγια αντιμισθία που χορηγούνται σε πρόσωπα που είναι ολικώς τυφλοί, καθώς και σε πρόσωπα που παρουσιάζουν τετραπληγία σε ποσοστό 80% και άνω, όπως αναφέρεται στον ν. 2065/1992. Αυτή η νοσοτροπία του νομοθέτη προχωρά στον ν. 4488/2017, αναφέροντας ότι διακοπή ή περικοπή της σύνταξης αναπηρίας ή της σύνταξης λόγω θανάτου και των προνοιακών ή άλλων επιδομάτων, δεν έχουν εφαρμογή στους δικαιούχους που πάσχουν αναπηρίας⁸² (α. 23).

Τον Φεβρουάριο του 2018 ξεκίνησε, πιλοτικώς, ένα πρόγραμμα παροχών σε χρήμα για τα άτομα με αναπηρία από τον Οργανισμό Γεωργικών Ασφαλίσεων και τα Κέντρα Πιστοποίησης Αναπηρίας, μέσω ψηφιοποιημένης διαδικασίας αξιολόγησης της αναπηρίας των αιτούντων, ενώ η διαδικασία οφείλεται να ολοκληρωθεί μέχρι την 30ή Ιουνίου 2018 (εφαρμόζεται και αφορά σε ΑμεΑ που υποβάλλουν για πρώτη φορά αίτηση για την ένταξή τους στις ως άνω προνοιακές παροχές και διαμένουν μόνιμα στην Περιφέρεια Αττικής).

Τέλος, το α. 138 στον ν. 4052/2012 προβλέπει τη θέσπιση προγράμματος οικιακής φροντίδας για συνταξιούχους. Σκοπός του προγράμματος είναι η εξασφάλιση ανεξάρτητων συνθηκών διαβίωσης των ηλικιωμένων και των αναπήρων συνταξιούχων στα σπίτια τους, με σκοπό την εξάλειψη της εξάρτησής τους, μέσω της οργάνωσης και της συστηματικής παροχής υπηρεσιών κοινωνικής εργασίας, ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, νοσηλευτικής φροντίδας, φυσικοθεραπείας, εργοθεραπείας, καθώς και τη διευκόλυνση της συμμετοχής τους σε πολιτιστικές, ψυχαγωγικές, κοινωνικές και θρησκευτικές δραστηριότητες. Για την εφαρμογή του προγράμματος ιδρύθηκε η Γενική Διεύθυνση Κοινωνικών Ασφαλίσεων του ΙΚΑ - Ενοποιημένο Ταμείο Κοινωνικών Ασφαλίσεων Εργαζομένων, η Διεύθυνση Οικιακής Φροντίδας Συνταξιούχων. Το πρόγραμμα, δυστυχώς, διήρκεσε μέχρι το έτος 2014.

παρεπόμενες πράξεις που συνδέονται με τις υπηρεσίες αυτές, όπως φύλαξη, μεταφορά, στέγαση, σίτιση. Επίσης, απαλλάσσονται από το Φ.Π.Α. οι υπηρεσίες που παρέχουν στα παιδιά με αναπηρία οι λογοθεραπευτές-λογοπεδικοί

⁸² η οποία οφείλεται σε ψυχική πάθηση ή νοητική υστέρηση ή συμπαθολογία ψυχικής πάθησης και νοητικής υστέρησης, με ποσοστό 50% και άνω, εφόσον η ανάληψη μισθωτής απασχόλησης ή η αυτοαπασχόληση ενδείκνυται για λόγους ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης και κοινωνικής επανένταξης

3.7 Εργασιακή Αποκατάσταση

Η ανεργία και η άνιση μεταχείριση στον εργασιακό τομέα αποτελεί βασικό πρόβλημα για τα ΑμεΑ. Ο νομοθέτης κατάρτισε Πρόγραμμα Κοινοφελούς Χαρακτήρα για την κάλυψη κοινωνικών αναγκών, με απασχόληση των ανέργων απευθείας σε δήμους και περιφέρειες ή άλλες δημόσιες υπηρεσίες, όπως σε σχολεία και νοσοκομεία. Από τις κατηγορίες που των κοινωνικών ομάδων που απαριθμούνται στον ν. 4368/2016, οι δικαιούχοι συμμετοχής είναι τα ΑμεΑ ή κηδεμόνες που έχουν παιδιά με πνευματική, ψυχική ή σωματική αναπηρία σε ποσοστό 67% και άνω ή 1 παιδί με ποσοστό αναπηρίας 50% και άνω ή έχουν σύζυγο με αναπηρία 80% και άνω, τον/την οποίο/α συντηρούν (απολαμβάνουν επιπλέον το δικαίωμα μειωμένου ωραρίου κατά μία ώρα ανά ημέρα).

Η προστασία συνεχίζεται για το προσωπικό με αναπηρία, το οποίο απασχολούταν με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου σε ΝΠΙΔ των δήμων. Σε περίπτωση λύσης της σύμβασης ή εκκαθάρισης τα ΑμεΑ μεταφέρονται στον οικείο δήμο σε προσωποπαγείς θέσεις ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου. Επίσης, οι ειδικευμένοι ιατροί στο Εθνικό Σύστημα Υγείας (ΕΣΥ) με αναπηρία και ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω, δύναται να μετατίθενται ύστερα από αίτησή τους σε άλλα νοσοκομεία ή περιφερειακά ιατρεία, διατηρώντας το βαθμό τους, υπό προϋποθέσεις.

Με τον ν. 2643/1998 ο νομοθέτης επιδιώκει την απαλοιφή της ανεργίας των ατόμων με ποσοστό αναπηρίας 50% τουλάχιστον, που έχουν περιορισμένες δυνατότητες για επαγγελματική απασχόληση εξαιτίας οποιασδήποτε χρόνιας σωματικής ή πνευματικής ή ψυχικής πάθησης ή βλάβης (α. 1). Ο ν. κατήργησε, τον μέχρι τότε ισχύοντα νόμο. Επίσης, μέριμνα δίδεται σε όσους έχουν τέκνο ή αδελφό ή σύζυγο με ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω εξαιτίας βαριών ψυχικών και σωματικών προβλημάτων. Σύμφωνα με τον νομοθέτη επιχειρήσεις, που έχουν την έδρα τους στην Ελλάδα με οποιαδήποτε μορφή και οι φορείς του δημόσιου τομέα (δημόσιοι οργανισμοί) με προσωπικό άνω των 50 ατόμων, οφείλουν να φροντίζουν, από το σύνολο των υπαλλήλων, το 2% του προσωπικού να είναι άτομα με αναπηρία (α. 2). Ενώ για τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και τους Οργανισμούς Τοπική Αυτοδιοίκησης προβλέπεται η κάλυψη του 5% των θέσεων (α. 3) που

προκηρύσσονται κάθε φορά (χωρίς να διευκρινίζεται ποιο ποσοστό αναλογεί στα άτομα με αναπηρία, καθώς ο ν. εμπεριέχει πολλές μειονοτικές ομάδες)⁸³. Το α. 3, όπως αντικαταστάθηκε από την παράγραφο 1 του α. 11 του ν. 3051/2002, ορίζει ότι το 5% των συνολικών κενών θέσεων εργασίας που θα ανακοινωθούν από οποιαδήποτε δημόσια επιχείρηση, φορέα δημοσίου δικαίου και οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης θα προορίζεται για άτομα προστατευόμενα από τις διατάξεις του ν. 2643/1998 (συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία και των συγγενών των ατόμων με αναπηρία). Επιπλέον, το α. 56 του ν. 4186/2013 ορίζει ότι «τα άτομα με αναπηρία που εργάστηκαν κατά το έτος που προηγήθηκε της δημοσίευσης του παρόντος σε επιχειρήσεις ή επιχειρήσεις ή φορείς όπως προβλέπεται στην παράγραφο 8 του α. 2 του ν. 2643/1998 δυνάμει οποιασδήποτε εργασιακής σχέσης ή κατ' απόφαση διαταγής ή εντολή συγκράτησης, εξετάζεται για όλες τις συνέπειες που έχουν τεθεί και συνεχίζονται σύμφωνα με το ν. 2643/1998⁸⁴, αν ο εργοδότης έχει δηλώσει ότι επιθυμεί να συνεχίσει να τα απασχολεί». Ο ν. 4019/2011 "Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και άλλες διατάξεις" εισάγει μια νέα μορφή Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης. Ανάλογα με το αντικείμενο τους, οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες. Από αυτές, οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις ένταξης, οι οποίες εντάσσονται στην οικονομική και κοινωνική ζωή ατόμων που ανήκουν σε ομάδες ευάλωτων πληθυσμών, απασχολούν υποχρεωτικά τουλάχιστον 40% εργαζόμενους που ανήκουν σε τέτοιες ομάδες.

Τα παρακάτω προγράμματα βρίσκονται σε εξέλιξη:

- i. Τετραετή υποστήριξη για εργοδότες με επιδότηση που αντιστοιχεί στο ποσό των συνολικών εισφορών κοινωνικής ασφάλισης με σκοπό την πρόσληψη 2.080 ανέργων με αναπηρίες και Επιχορήγηση 50 θέσεων εργονομικής διεύθυνσης του χώρου εργασίας για άτομα με αναπηρίες. Το πρόγραμμα αυτό μπορεί να περιλαμβάνει τις επιχειρήσεις πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης σύμφωνα με το Ν. 2738/1999.

---

⁸³ Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 243

⁸⁴ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 222

- ii. Επιδότηση 600 Νέων Απασχολούμενων Επαγγελματιών που είναι άνεργοι με αναπηρίες και Επιδότηση 50 θέσεων εργονομικής διευθέτησης του χώρου εργασίας για άτομα με αναπηρίες.

Λίγα χρόνια αργότερα, με τον ν. 3227/2004 ορίζεται η 3^η Δεκεμβρίου ως μέρα απονομής ηθικών βραβείων στις 3 επιχειρήσεις με την αποτελεσματικότερη ενσωμάτων ΑμεΑ στην λειτουργία τους (α. 8). Επίσης, προβλέπεται επιχορήγηση από το πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων ΝΠΔD κάθε μορφής, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, καθώς και επιχειρήσεις των ΟΤΑ, οι οποίες εκτελούν σχέδια συμβουλευτικής υποστήριξης και επαγγελματικής κατάρτισης σε ΑμεΑ (α. 10)⁸⁵. Συνεχίζοντας, στον ν. 3528/2007 προβλέπεται η παροχή ειδικών αδειών δημοσίων υπάλληλων σε ΝΠΔD και ΟΤΑ που πάσχουν από κάποια αναπηρία. Συγκεκριμένως, υπάλληλοι με ποσοστό αναπηρίας πενήντα τοις εκατό και άνω δικαιούνται από την υπηρεσία κάθε ημερολογιακό έτος, άδεια με αποδοχές έξι εργάσιμων ημερών, επιπλέον της κανονικής αδειάς τους. Επίσης, δικαιούνται μειωμένο ωράριο οι τακτικοί υπάλληλοι και οι υπάλληλοι με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου του Δημοσίου, των ΝΠΔD και ΟΤΑ που έχουν παιδιά με πνευματική, ψυχική ή σωματική αναπηρία ή σύζυγο με αναπηρία 100% τον οποίο συντηρούν, κατά μία ώρα την ημέρα με αποδοχές, εφόσον η αναπηρία των παιδιών είναι άνω του 67% και βεβαιώνεται από τις αρμόδιες υγειονομικές επιτροπές, οι τυφλοί ή παραπληγικοί και τετραπληγικοί υπάλληλοι του Δημοσίου, ΝΠΔD και ΟΤΑ, ενώ οι τυφλοί τηλεφωνητές του Δημοσίου, ΝΠΔD και ΟΤΑ κατά δύο ώρες την ημέρα, με αποδοχές, οι υπάλληλοι/γονείς που έχουν αναπηρία 67% και άνω, το κατά μία ώρα μειωμένο ωράριο για τέκνα από δύο έως τεσσάρων ετών που δικαιούνται το λαμβάνουν προσαυξημένο κατά έξι μήνες ή αν δεν κάνουν χρήση του μειωμένου ωραρίου, και χρησιμοποιούν την εννεάμηνη άδεια ανατροφής τότε η άδεια των εννέα μηνών με αποδοχές που δικαιούνται προσαυξάνεται κατά ένα μήνα. Ο νομοθέτης λαμβάνει και πρόνοια για τους γονείς με παιδιά με αναπηρία, τα οποία σπουδάζουν σε διαφορετική πόλη από την εργασία τους, στον ν. 3230/2004⁸⁶, όπου και προβλέπεται, ότι οι

⁸⁵ Λαγού, Κωνσταντίνα. 2006. Άτομα με ειδικές ανάγκες και αναπηρίες. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2006. 9602723955, σελ. 114

⁸⁶ Λαγού, Κωνσταντίνα. 2006. Άτομα με ειδικές ανάγκες και αναπηρίες. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2006. 9602723955, σελ. 473

μόνιμοι υπάλληλοι και υπάλληλοι με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου, που είναι γονείς ή έχουν την επιμέλεια ατόμων με αναπηρία, τα οποία φοιτούν σε σχολές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, εφόσον δεν υπάρχει δυνατότητα μεταγραφής σε άλλη σχολή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η οποία εδρεύει στην πόλη όπου υπηρετεί ο γονέας ή ο έχων την επιμέλεια του ατόμου με αναπηρία, μπορούν να αποσπώνται σε δημόσιες υπηρεσίες, ΝΠΔΔ και ΟΤΑ α΄ και β΄ βαθμού, στις πόλεις όπου σπουδάζουν τα άτομα με αναπηρία, για χρονικό διάστημα ίσο με το χρόνο φοίτησης και μέχρι δύο το πολύ εξάμηνα μετά τη λήξη τους (α. 12).

Υπάλληλοι με ποσοστό αναπηρίας 50% και άνω δικαιούνται από την υπηρεσία, κάθε ημερολογιακό έτος, άδεια με αποδοχές έξι εργάσιμων ημερών επιπλέον της κανονικής τους άδειας (ειδική άδεια α. 57 του ν. 3584/2007). Όσον αφορά την απασχόληση στο δημόσιο τομέα, σύμφωνα με την παράγραφο 8, το α. 30 του Ν. 3731/2008, όπως τροποποιήθηκε από το α. 27 του Ν. 4385/2014, για τους τακτικούς υπαλλήλους και τους υπαλλήλους που εργάζονται με αορίστου χρόνου σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ή με σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου σε κρατικούς οργανισμούς, φορείς δημοσίου δικαίου και οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, οι οποίοι έχουν ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 67% ή έχουν αναπηρία παιδιά με ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 67% ή έχουν σύζυγο με ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 80% τα οποία υποστήριξη, οι ώρες εργασίας μπορούν να μειωθούν κατά μία ώρα την ημέρα. Η μείωση αυτή των ωρών εργασίας ισχύει και για τα τυφλά ή παραπληγικά τετραπληγικά άτομα ή τους νεφροπαθείς τελικού σταδίου που απασχολούνται από το κράτος, φορείς δημοσίου δικαίου και οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης. Ειδικά, όσον αφορά τους τυφλούς φορείς τηλεφωνίας, οι ώρες εργασίας μειώνονται κατά δύο ώρες την ημέρα. Σύμφωνα με τον προαναφερθέντα ν. 4385/2014, εκτός από τους εργαζόμενους που έχουν παιδιά με πνευματική, ψυχική ή σωματική αναπηρία με ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 67%, το εν λόγω δικαίωμα έχει επεκταθεί για να καλυφθούν οι εργαζόμενοι που είναι γονείς παιδιών ηλικίας έως 15 ετών που πάσχουν από ινσουλινοεξαρτώμενο σακχαρώδη διαβήτη (διαβήτης τύπου 1) και έχουν ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 50%. Η τροπολογία αυτή κρίθηκε απαραίτητη, καθώς τα άτομα αυτά χρειάζονται ειδική μέριμνα σε καθημερινή βάση, ιδίως τη δοκιμασία γλυκόζης στο αίμα, τη χορήγηση ινσουλίνης και μια ειδική διαίτα. Επιπλέον, οι υπάλληλοι που έχουν

ανατεθεί, με δικαστική απόφαση, με την επιμέλεια ενός ατόμου με αναπηρία, καθώς και των αναδόχων ενός ατόμου με αναπηρία, δικαιούνται επίσης μειωμένο ωράριο εργασίας για όσο διάστημα παρέχεται θετική φροντίδα (α. 8 του ν. 2880/2001).

Με τον ν. 4369/2016 δημιουργείται το Εθνικό Μητρώο Επιτελικών Στελεχών Δημοσίας Διοίκησης⁸⁷. Η εγγραφή στο Μητρώο πραγματοποιείται με την υποβολή ηλεκτρονικής αίτησης στη σχετική ηλεκτρονική εφαρμογή στην ιστοσελίδα του ΑΣΕΠ, το οποίο μεριμνά για την προσβασιμότητα των ΑμεΑ σε αυτήν. Όσοι επιλεγούν υποχρεούνται στην παρακολούθηση σεμιναρίων βελτίωσης της προσβασιμότητας των ΑμεΑ. Εάν ο επιλεγείς είναι άτομο με κινητική αναπηρία, τυφλό, ή άτομο με προβλήματα όρασης, κωφό ή βαρήκοο και στα ΑμεΑ με ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω, καθορίζεται ειδική δαπάνη για την εργονομική διευθέτηση του χώρου εργασίας του, τη χορήγηση συνοδού, διερμηνείας και εν γένει την κάλυψη του κόστους των αναγκών αναπηρίας σε ό,τι αφορά τα αυξημένα καθήκοντα της θέσης ευθύνης.

Συνεχίζοντας, με τον ν. 4440/2016 προβλέπεται, στο α. 25, ότι το 10% των προκηρυσσόμενων θέσεων τακτικού προσωπικού και προσωπικού με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου, κατά Περιφερειακή Ενότητα, φορέα και κλάδο ή ειδικότητα καλύπτονται από άτομα με αναπηρία, με ποσοστό αναπηρίας 50% τουλάχιστον.

3.8 Γενική Προστασία

Η συγκεκριμένη θεματική αφορά την γενική προστασία των δικαιωμάτων των ΑμεΑ, δηλαδή διατάξεις του ν. που αφορούν ευρείς τομείς της ζωής. Παραδείγματα αυτών περιλαμβάνουν την κατοικία, τη στρατιωτική θητεία και η κάρτα αναπηρίας. Παρ' όλα αυτά το μεγαλύτερο κομμάτι αφορά την κύρωση της διεθνούς Σύμβασης Δικαιωμάτων των ΑμεΑ στην εθνική έννομη τάξη.

Το α. 20 του ν. 2072/1992 προβλέπεται η παροχή καρτών ελεύθερης διακίνησης σε άτομα με αναπηρίες που διαμένουν μόνιμα στις περιοχές που εξυπηρετούνται από τους φορείς αυτούς και έχουν ποσοστό αναπηρίας εξήντα επτά

---

⁸⁷ στο οποίο εντάσσονται υποψήφιοι για την κάλυψη διοικητικών θέσεων αυξημένης ευθύνης

τοισ εκατό και άνω, καθώς και στους συνοδούς των ολικά τυφλών⁸⁸. Με τον ν. 2430/1996 αναγνωρίζεται η 3^η Δεκεμβρίου κάθε έτους, ως Ημέρα των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες. Επίσης η Εθνική Ομοσπονδία ΑμεΑ καταθέτει έκθεση στον Πρόεδρο της Βουλής (ΠτΒ), ετησίως, με αναφορά στην κατάσταση προστασίας των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των ΑμεΑ στην Ελλάδα. Ειδική Επιτροπή, η οποία συνίστατο από τον Υπουργό Υγείας και έναν εκπρόσωπο από κάθε κόμμα της Βουλής, αναλαμβάνει τη διοργάνωση εκδηλώσεων σύμφωνα με το παγκόσμιο πρόγραμμα δράσης (Εθνικό Σχέδιο Εφαρμογής) και τους κανόνες ίσων ευκαιριών για τα ΑμεΑ, όπως ετέθησαν το 1993 από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στην 47η Ολομέλειά της. Τέλος, καθιερώθηκε η ισόβια ή προσωρινή κάρτα αναπηρίας, ανάλογα με την αναπηρία και το βαθμό αυτής, που χρησιμεύει ως αποδεικτικό της αναπηρίας και η οποία χορηγείται μετά από πιστοποίηση της αναπηρίας από τις ειδικές επιτροπές⁸⁹. Στον ν. 2646/1998 αναφέρεται ότι στο πλαίσιο του Εθνικού Προγράμματος για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες συστήνονται Ειδικά Προγράμματα για τη νοητική υστέρηση, τον αυτισμό, τις βαριές ψυχοσωματικές και πολλαπλές αναπηρίες, με σκοπό την εξασφάλιση της δυνατότητας των ΑμεΑ για ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή, τη συμμετοχή στην παραγωγική διαδικασία και την επαγγελματική απασχόληση είτε στην ελεύθερη αγορά εργασίας είτε σε εναλλακτικές μορφές απασχόλησης⁹⁰.

Η Ελλάδα, αργοπορημένως, κυρώνει αλλά και εξειδικεύει τη Σύμβαση Δικαιωμάτων των ΑμεΑ. Συγκεκριμένως, με τον ν. 4074/2012 κυρώνεται η Σύμβαση, σύμφωνα με τις υποχρεώσεις του α. 28§1 του Συντάγματος. Η εξειδίκευση των δικαιωμάτων στην ελληνική πραγματικότητα γίνεται 5 έτη, αργότερα, με τον ν. 4488/2017. Συγκεκριμένως, στο μέρος Δ του ν. οι τροποποιήσεις του άνωθεν ν. έχουν σκοπό τη άρση των εμποδίων που δυσχεραίνουν την πλήρη και ισότιμη συμμετοχή των ΑμεΑ στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας. Στο α. 61 αναφέρονται οι υποχρεώσεις κάθε φυσικού ή νομικού προσώπου προς τα ΑμεΑ, όπως:

---

⁸⁸ Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 475

⁸⁹ Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 105

⁹⁰ Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες. Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3, σελ. 496

- i. η αφαίρεση υφιστάμενων εμποδίων κάθε είδους,
- ii. η δημιουργία προϋποθέσεων για αυτόνομη ή ημιαυτόνομη διαβίωση.
- iii. η τήρηση των αρχών καθολικού σχεδιασμού σε κάθε τομέα αρμοδιότητάς, προκειμένου να διασφαλιστεί για τα ΑμεΑ η προσβασιμότητα των υποδομών, των υπηρεσιών ή των αγαθών που προσφέρονται,
- iv. η παροχή, όπου απαιτείται σε συγκεκριμένη περίπτωση, ευλόγων προσαρμογών υπό τη μορφή εξατομικευμένων και κατάλληλων τροποποιήσεων, ρυθμίσεων και ενδεδειγμένων μέτρων, χωρίς την επιβολή δυσανάλογου ή αδικαιολόγητου βάρους
- v. η αποχή από πρακτικές, κριτήρια, συνήθειες και συμπεριφορές που συνεπάγονται διακρίσεις σε βάρος των ΑμεΑ.

Συνεχίζοντας, στα άρθρα 62 έως 65 ο νομοθέτης αναφέρεται στην ιδιαίτερη σχέση των ΑμεΑ με τις διοικητικές αρχές. Τα διοικητικά όργανα και οι αρχές:

- i. εντάσσουν τη διάσταση της αναπηρίας σε κάθε δημόσια πολιτική, διοικητική διαδικασία, δράση, μέτρο και πρόγραμμα της αρμοδιότητάς τους με στόχο την εξάλειψη, αποκατάσταση και αποτροπή ανισοτήτων μεταξύ ατόμων με και χωρίς αναπηρίες,
- ii. υποχρεούνται να λαμβάνουν ενδεδειγμένα μέτρα προσαρμοσμένα στις ιδιαίτερες ανάγκες ενός ή περισσότερων ΑμεΑ προκειμένου να διασφαλιστεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης,
- iii. διασφαλίζουν την ισότιμη πρόσβαση των ΑμεΑ στο ηλεκτρονικό περιβάλλον, ιδίως στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, πληροφορίες και υπηρεσίες, περιλαμβανομένων των μέσων ενημέρωσης και των υπηρεσιών διαδικτύου,
- iv. οφείλουν να προχωρήσουν στην αναγνώριση της νοηματικής γλώσσας ως ισότιμης με την ελληνική, αναγνώριση ελληνικής γραφής Braille ως τρόπο γραφής των Ελλήνων τυφλών πολιτών, υποχρέωση του κράτους η κάλυψη όλων των αναγκών επικοινωνίας των κωφών και των τυφλών πολιτών.

Στο α. 66 ο νομοθέτης συστήνει στα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να μεριμνούν για τη συμπερίληψη στα προγράμματα σπουδών και στα επιμορφωτικά τους σεμινάρια εκπαιδευτικών ενοτήτων που αφορούν στα δικαιώματα των ΑμεΑ, όπως αυτά απορρέουν από τη Σύμβαση. Τέλος, τα δημόσια και ιδιωτικά ΜΜΕ,

έντυπα και ηλεκτρονικά, προωθούν την εμπέδωση και το σεβασμό της αρχής της μη διάκρισης. Υπεύθυνο το Εθνικό Συμβούλιο ραδιοτηλεόρασης (α. 67). Ο νομοθέτης κυρώνει την οδηγία 2000/78/EK με τον ν. 4443/2016. Η αρχή της ίσης μεταχείρισης στην οδηγία αλλά και στον εθνικό ν. αφορά, γενικώς, πολλές κοινωνικές ομάδες. Ο νομοθέτης δεν προχώρησε σε εξειδίκευση της οδηγίας, στα βασικά κομμάτια προστασίας δικαιωμάτων ισότητας. Το δικαίωμα της ελεύθερης πρόσβασης στις Δημόσιες Δομές Υγείας και νοσηλευτικής-ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης περιλαμβάνεται στο α. 33 του ν. 4368/2016 και προσφέρεται στα ΑμεΑ με ποσοστό αναπηρίας ελάχιστο 67% και ΑμεΑ που φιλοξενούνται σε δομές των Κέντρων Κοινωνικής Πρόνοιας ή σε Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης ή σε Στέγες Αυτόνομης Διαβίωσης για άτομα με αναπηρίες ή άλλα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ΝΠΙΔΔ) ή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου (ΝΠΙΔ Μη Κερδοσκοπικού Χαρακτήρα).

Σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, ο Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων (Ν. 3463/2006) και ο Ν. 3852/2010 "Πρόγραμμα Καλλικράτης" εξασφαλίζουν την προστασία των ατόμων με αναπηρία. Ειδικότερα, το α. 75 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων σχετικά με τον τομέα της Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι οι αρμοδιότητες των δήμων περιλαμβάνουν την εφαρμογή πολιτικών και τη συμμετοχή σε δράσεις και προγράμματα που στοχεύουν στην παροχή της φροντίδας και της υποστήριξης ευάλωτων κοινωνικών ομάδων μέσω της παροχής υπηρεσιών υγείας και της προώθησης της ψυχικής υγείας, όπως η ίδρυση δημοτικών ιατρικών κέντρων, κέντρων αγωγής υγείας και κέντρων υποστήριξης και αποκατάστασης ατόμων με αναπηρίες. Επιπλέον, το α. 94 του ν.3852/2010 "Πρόγραμμα Καλλικράτη" προέβλεπε, μεταξύ άλλων, ότι οι αρμοδιότητες των δήμων περιλαμβάνουν την καταβολή δικαιωμάτων σε άτομα με αναπηρία, όπως τυφλούς καθώς και κωφούς και χαζούς.

Σχετικά με τη στρατιωτική θητεία οπλιτών, στον ν. 3421/2005, με γονέα που πάσχει με βαριά κινητική αναπηρία, τουλάχιστον, σε ποσοστό 67% και άνω ή είναι τυφλός, προβλέπεται ότι μπορούν να υπηρετήσουν πλησίον της κατοικίας των γονέων τους εφόσον υπάρχει μονάδα ή στην πλησιέστερη μονάδα υπό την προϋπόθεση ότι συνοικούν με τους γονείς τους. Προστασία κατά της ρητορικής μίσους και υποκίνησης βίας λόγω αναπηρίας νομοθετήθηκε με τον ν. 4285/2014, ακολουθώντας

νομολογιακή κατεύθυνση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), συγκεκριμένα προβλέπονται ποινικές και αστικές ευθύνες, λόγω προτροπής σε βία κατά ΑμεΑ, φθοράς περιουσίας τους (α. 1), καθώς και ειδικότερες ποινές, όταν προκαλούνται από δημόσιους λειτουργούς/υπαλλήλους.

3.9 Αθλητισμός και Υγεία

Το Κράτος οφείλει να προστατεύει το αγαθό του αθλητισμού των ΑμεΑ (α. 29 του ν. 2725/1999)⁹¹ και να το αναπτύσσει, ιδρύοντας σωματεία και αθλητικές ομοσπονδίες για τα ΑμεΑ. Αθλητές ΑμεΑ δύνανται να αναδειχθούν στη διοίκηση των άνωθεν, να αναλάβουν προπονητικά ή διαιτητικά καθήκοντα (υπό προϋποθέσεις⁹²). Εθνική Αθλητική Ομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρίες (υπό την αιγίδα της Διεθνούς Παραολυμπιακής Επιτροπής, η Ομοσπονδία Κωφών (υπό την αιγίδα της Διεθνούς Επιτροπής Αθλητισμού Κωφών) και η Ομοσπονδία Σωματείων Ελλήνων Καλαθοσφαιριστών με Καρότσι (υπό την αιγίδα Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Καλαθοσφαίρισης σε αναπηρικό αμαξίδιο). Τέλος, ιδρύεται η Ελληνική Παραολυμπιακή Επιτροπή με αρμοδιότητες, μεταξύ άλλων, την εισήγηση νομοθετικών ρυθμίσεων για θέματα αθλητισμού των ΑμεΑ, την παρακολούθηση σε συνεργασία με το Εθνικό Συμβούλιο Αθλητικού Σχεδιασμού ή κάθε αρμόδιο φορέα την εφαρμογή των πρακτικών εκσυγχρονισμού του αθλητισμού χώρου των ΑμεΑ, την προετοιμασία των αθλητών για Παραολυμπιακούς αγώνες και διεθνείς αγώνες, την προβολή των αθλητικών εκδηλώσεων των ΑμεΑ και τη γνωμοδότηση για την επιχορήγηση επιδομάτων αναπηρίας.

Όσον αφορά την προστασία των δικαιωμάτων των ασθενών, το α. 1 του ν. 2519/1997 προβλέπει τη δημιουργία, εντός του Υπουργείου Υγείας, των φορέων για την προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών στις υπηρεσίες υγείας, όπως ορίζεται

---

⁹¹ Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 377

⁹² Ειδικά για τη χορήγηση ειδικής άδειας άσκησης του επαγγέλματος του προπονητή Α.Μ.Ε.Α , απαιτείται πτυχίο Τ.Ε.Φ.Α.Α. η ισότιμη σχολής του εξωτερικού. Τα άτομα με ειδικές ανάγκες που ως αθλητές κατέκτησαν 1η έως 8η θέση σε Ολυμπιακούς Αγώνες και 1η έως 3η θέση σε παγκόσμιους αγώνες επιτρέπεται να ασκούν το επάγγελμα του προπονητή, υστέρτα αποφοίτηση στην ειδική σχολή Διαιτητές και κριτές σε αγώνες ΑΜΕΑ. ορίζονται διαιτητές και κριτές του οικείου αθλήματος, οι οποίοι έχουν παρακολουθήσει ειδική σεμινάρια της αντίστοιχης αθλητικής ομοσπονδίας ΑΜΕΑ.

στο α. 47 του ν. 2071/1992⁹³ για τους ασθενείς του νοσοκομείου, αλλά και των βασικών δικαιωμάτων όλων των πολιτών, δεδομένου ότι προέρχονται από το α. 1 του ν. 1397/1983. Η Ανεξάρτητη Υπηρεσία για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Ασθενών, η οποία προβλεπόταν από το ν., ενσωματώθηκε στη Διεύθυνση Ανάπτυξης Μονάδων Υγείας ως Τμήμα, εκπληρώνοντας έτσι τα ίδια καθήκοντα. Η Επιτροπή Ελέγχου για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Ασθενών είναι, σύμφωνα με το ν., άλλο όργανο για την προστασία των δικαιωμάτων των ασθενών.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον ν. 3868/2010 ιδρύθηκε σε κάθε νοσοκομείο του ΕΣΥ Γραφείο Υποστήριξης Πολιτών, αντικαθιστώντας έτσι το Γραφείο Επικοινωνίας με τους Πολίτες (ν. 2519/1997) και το Ειδικό Γραφείο Υποδοχής Ασθενών (ν. 2889/2001), ενώ σύμφωνα με το ν., καθορίζεται το πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας του Γραφείου, το οποίο είναι υπεύθυνο της πληροφόρησης, της παρακολούθησης του χειρισμού, της διοικητικής υποστήριξης, της συλλογής και της αντιμετώπισης των καταγγελιών και, γενικά, της προστασίας των δικαιωμάτων όλων των χρηστών των υπηρεσιών υγείας. Ο ν. 4238/2014 «Πρωτογενές Εθνικό Δίκτυο Υγείας, η αλλαγή του αντικειμένου του Ελληνικού Οργανισμού Παροχής Υγείας (ΕΟΠΥΥ) και άλλες διατάξεις» και πιο συγκεκριμένα το α. 1 προβλέπει ότι : "1. Το κράτος διασφαλίζει και διασφαλίζει την παροχή υπηρεσιών υγείας μέσω της Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας σε όλους τους πολίτες, οι οποίες (υπηρεσίες) είναι απαραίτητες και επαρκείς για την προστασία της υγείας τους καθώς και για την προώθηση της κοινωνικής πρόνοιας ... 3. Οι υπηρεσίες Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας είναι εξίσου διαθέσιμες σε κάθε πολίτη, ανεξάρτητα από την οικονομική, κοινωνική, επαγγελματική ή κοινωνική ασφάλειά τους και τον τόπο κατοικίας τους, μέσω ενός καθολικού, ενιαίου και αποκεντρωμένου Πρωτοβάθμιου Εθνικού Δικτύου Υγείας που δημιουργείται και λειτουργεί σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος. Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, μεταξύ άλλων κατηγοριών ευπαθών πληθυσμιακών ομάδων, τα άτομα με αναπηρία έχουν ισότιμη πρόσβαση και λαμβάνουν ισότιμες υπηρεσίες στις δομές του Πρωτοβάθμιου Εθνικού Δικτύου Υγείας και ως εκ τούτου ως ανασφάλιστοι πολίτες λαμβάνουν ισοδύναμες υπηρεσίες ιατρικής και φαρμακευτικής φροντίδας σε επίπεδο της Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας.

---

⁹³ Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 322

Σημειώνεται ότι η προστασία των δικαιωμάτων των ψυχικά ασθενών είναι ο πρωταρχικός σκοπός της Ειδικής Επιτροπής Ελέγχου για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Ψυχικές Διαταραχές, η οποία συστάθηκε σύμφωνα με το α. 2 του ν. 2716/1999⁹⁴. Τα καθήκοντα και οι εξουσίες του περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων:

- i. Να λαμβάνει καταγγελίες και αναφορές από πολίτες, οργανισμούς, αρχές
- ii. Να επισκέπτεται τους οργανισμούς ψυχικής υγείας τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα κατά κανόνα ή εξαιρετικά κατά τις καταγγελίες ή με δική του πρωτοβουλία
- iii. Να ενημερώνει τους πολίτες για τα δικαιώματα των ατόμων με ψυχικές διαταραχές
- iv. Να λαμβάνει και να εξετάζει τις ετήσιες υποχρεωτικές εκθέσεις που υποβάλλονται από τους υπαλλήλους των υπηρεσιών ψυχικής υγείας, καθώς και από τα Γραφεία Υποστήριξης των Πολιτών στα Νοσοκομεία (α. 9 του Ν. 3868/2010)
- v. Να παρεμβαίνει κάθε φορά που εντοπίζει παραβίαση των δικαιωμάτων, κάνει συστάσεις και αποστέλλει αναφορά στην αρχή που είναι αρμόδια για ποινικές ή πειθαρχικές διαδικασίες

3.10 Προσβασιμότητα

Ήδη από το 1985 προβλέπεται ο Κανονισμός Δόμησης κτηρίων με σκοπό τη διευκόλυνση όλων των ανθρώπων στην ελληνική κοινωνία. Παρ' όλα αυτά, με τον ν. 2830/2000 συστήνονται τροποποιήσεις, εκ των οποίων ορισμένες αφορούν την προσβασιμότητα για τα άτομα με αναπηρία. Στο α. 18 (εισάγεται τροποποίηση για το α. 18 του 1577/1985⁹⁵) αναφέρεται ότι στα κτίρια, όπου διαμένουν άτομα με κινητική αναπηρία, επιτρέπεται (στο α. 28 του ίδιου ν., υπάρχει υποχρέωση) η κατασκευή ανελκυστήρων με ειδικές προδιαγραφές, ακόμα και σε κτίρια που δεν προβλεπόταν. Το α. 28 αποτελεί μια προσθήκη με θέμα «Ειδικές ρυθμίσεις για την εξυπηρέτηση

---

⁹⁴ Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 319

⁹⁵ Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 368

ατόμων με οδικές ανάγκες». Συγκεκριμένως, για τα νέα κτίρια (μετά την έκδοση του ν., 28§1) προβλέπεται επιβάλλεται να εξασφαλίζεται η οριζόντια και κατακόρυφη προσπέλαση⁹⁶ από άτομα με ειδικές ανάγκες στους χώρους αυτών στους οποίους στεγάζονται υπηρεσίες του Δημοσίου, νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου του ευρύτερου δημόσιου τομέα, κοινωφελείς οργανισμοί, οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτης και δεύτερης βαθμίδας ή έχουν χρήσεις συνάθροισης κοινού, εκπαίδευσης, υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, γραφείων και εμπορίου, στα κτίρια με χρήση κατοικίας, καθώς επίσης και στους χώρους στάθμευσης αυτοκινήτων των κτιρίων αυτών. Στους προαναφερθέντες χώρους και στους κοινόχρηστους χώρους των οικισμών (ποσοστό 5% των χώρων υγιεινής για χρήση κοινού ή σε κάθε περίπτωση ο ένας ανά όροφο από αυτούς) πρέπει να είναι προσπελάσιμοι και εξοπλισμένοι κατάλληλα για χρήση από άτομα που χρησιμοποιούν αναπηρικό αμαξίδιο (28§4), καθώς και η μορφολογία του εδάφους πρέπει να είναι ειδική⁹⁷. Στον ν. 4504/2017 προβλέπεται η παρέμβαση σε επισκευές τοπικού χαρακτήρα και εργασίες συντήρησης σε υφιστάμενους λιμένες και λιμενικές εγκαταστάσεις, που αποσκοπούν στη βελτίωση της πρόσβασης ΑμεΑ. Τέλος, για τους κοινόχρηστους χώρους προβλέπεται η δημιουργία κεκλιμένα επίπεδα (ράμπες) χωρίς αναβαθμούς με κλίση μέχρι 5%, κατάλληλη τοποθέτηση αστικού εξοπλισμού, όπως στεγάστρων, καθιστικών στύλων φωτισμού, κάδων απορριμμάτων και να διαμορφώνεται ποσοστό 5% των χώρων στάθμευσης ή τουλάχιστον ένας για χρήση αναπηρικών αυτοκινήτων (28§8)⁹⁸.

Με τον ν. 4030/2011 καθιερώθηκε η υποχρέωση σύνταξης Σχεδιασμού Προσβασιμότητας για άτομα με αναπηρίες και ένταξής τους στον αρχιτεκτονικό

---

⁹⁶ από διαδρόμους που έχουν ελάχιστο πλάτος 1,30 μ. και δάπεδα ομαλά, χωρίς αναβαθμούς, μέχρι 5 % και από ανελκυστήρες με ελάχιστες εσωτερικές διαστάσεις πλάτους 1,10 μ. και μήκους 1,40 μ. και ελεύθερο άνοιγμα πόρτας, στη μικρότερη από τις παραπάνω διαστάσεις 0,85 μ.. Η απόσταση μεταξύ της πόρτας του ανελκυστήρα και του απέναντι τοίχου ή σκάλας ή άλλου εμποδίου πρέπει να είναι τουλάχιστον 1,50 μ.. Στους ανελκυστήρες αυτούς επιβάλλεται η τοποθέτηση οπτικοακουστικών και απτικών μέσων για την εξυπηρέτηση των τυφλών ή κωφών ατόμων, με εξαίρεση τους ανελκυστήρες που εξυπηρετούν χώρους κατοικίας.

⁹⁷ με διαδρόμους με ομαλό δάπεδο, κατασκευασμένο από συμπαγές μη ολισθηρό υλικό, χωρίς αναβαθμούς, πλάτους τουλάχιστον 1,30 μ. και κλίσης μέχρι και 5 %, ώστε να χρησιμοποιούνται και από άτομα με ειδικές ανάγκες

⁹⁸ Κοσμάτος, Κώστας. 2002. Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330, σελ. 369

σχεδιασμό, ως υποχρεωτική σχεδίαση στον Νέο Τρόπο Έκδοσης Οικοδομικών Άδειων. Σε συνέχεια του προηγούμενου, με τον ν. 4067/2012 στον Κανονισμό Νέων Κτιρίων συμπεριλήφθηκαν κανονισμοί σχετικά με την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρίες στο δομημένο περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων:

- i. A. 4: Η έκδοση οικοδομικής άδειας δεν θα είναι πλέον απαραίτητη για δομές που απαιτούνται για τη μετακίνηση ή για οποιαδήποτε μορφή υπηρεσιών για άτομα με ειδικές ανάγκες ή άτομα με αναπηρία.
- ii. A. 11: Σε νέα κτίρια όπου ο ν. δεν απαιτεί την κατασκευή ανελκυστήρα, αν η κατασκευή περιλαμβάνει ανελκυστήρα, η επιφάνεια (1,60m X 1,90m) που απαιτείται για ανελκυστήρα για άτομα με αναπηρία ή άτομα με αναπηρία μπορεί δεν πρέπει να προστεθεί στην επιτρεπόμενη επιφάνεια του κτιρίου (μπόνους).
- iii. Άρθρα 16, 17: Δομές (όπως ράμπες, ανελκυστήρες κλπ.) Για τη διευκόλυνση της μετακίνησης των ατόμων με αναπηρίες ή των ατόμων με αναπηρίες μπορούν να κατασκευαστούν μέσα στους ανοικτούς χώρους και τους δρόμους των αγροτεμαχίων.
- iv. A. 26 (για νέα κτίρια - μετά το 2012): Στις εγκαταστάσεις όλων των νέων κτιρίων, εξαιρουμένων των κτιρίων που προορίζονται για οικιακή χρήση και των οποίων η άδεια εκδίδεται μετά τη δημοσίευση του νέου κανονισμού για τα κτίρια, πρέπει να υπάρχει οριζόντια και κάθετη αυτόνομη και ασφαλής πρόσβαση για άτομα με αναπηρία και για την εξυπηρέτησή τους σε όλους τους εσωτερικούς και εξωτερικούς χώρους των κτιρίων, καθώς και για την παροχή προσβάσιμων εγκαταστάσεων υγιεινής με ποσοστό 5% για δημόσια χρήση ή σε κάθε περίπτωση τουλάχιστον ανά ομάδα εγκαταστάσεων υγιεινής καθώς και χώροι στάθμευσης κατάλληλοι για αναπηρικές καρέκλες. Ειδικά όσον αφορά τα κτίρια που προορίζονται για οικιακή χρήση, ο νέος κανονισμός απαιτεί τη διασφάλιση της εύκολης μετατρεψιμότητας των κατοικιών σε κατοικίες μελλοντικών χρηστών με αναπηρίες.
- v. A. 26 (για υπάρχοντα κτίρια - πριν από το 2012): Στα κτίρια που στεγάζουν κρατικές υπηρεσίες, φορείς δημοσίου δικαίου, φορείς ιδιωτικού δικαίου του ευρύτερου δημόσιου τομέα, οργανισμούς κοινής ωφέλειας, πρωτογενείς και δευτερογενείς οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης ή που χρησιμοποιούνται για οι ακόλουθοι στόχοι: δημόσιες συνελεύσεις, προσωρινή διαμονή, εκπαίδευση, υγεία,

κοινωνική πρόνοια, δικαιοσύνη και διόρθωση, γραφεία και εμπόριο, βιομηχανίες και βιοτεχνίες, χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων και πρατήρια καυσίμων, πρέπει να οι λειτουργικοί χώροι πρέπει να είναι προσβάσιμοι από άτομα με ειδικές ανάγκες και άτομα με προβλήματα. Οι ρυθμίσεις αυτές πρέπει να έχουν ολοκληρωθεί έως το 2020, εκτός εάν η χρήση αλλάξει και η νέα χρήση απαιτεί εξασφάλιση της προσβασιμότητας.

3.11 Εκπαίδευση

Ο κοινός νομοθέτης όπως προαναφέρθηκε έχει προσπαθήσει να εντάξει νομικά την ειδική αγωγή στην ελληνική πραγματικότητα.

Παρακάτω θα αναφερθούν και θα αναλυθούν τα βασικότερα σημεία των ισχυόντων νόμων σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Καταρχήν ορίζεται στο α. 2 του ν. 3699/2008 ότι η ειδική εκπαίδευση είναι υποχρεωτική όπως και η γενική και είναι τμήμα της δωρεάν δημοσίας παιδείας. Επίσης το κράτος υποχρεούται να την παρέχει σε όλα τα στάδια της εκπαίδευσης. Στην ειδική εκπαίδευση περιλαμβάνεται η διαφοροδιάγνωση, η διάγνωση, η αξιολόγηση και αποτύπωση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών, η συστηματική παιδαγωγική παρέμβαση με εξειδικευμένα και κατάλληλα προσαρμοσμένα εκπαιδευτικά εργαλεία και προγράμματα, τα οποία υλοποιούνται από τα κατά τόπους Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης, Διάγνωσης και Υποστήριξης Ειδικών Εκπαιδευτικών Αναγκών (ΚΕΔΔΥ). ΕΑΕ περιλαμβάνει σχολικές μονάδες ειδικής εκπαίδευσης με κατάλληλες κτιριολογικές υποδομές, προγράμματα συνεκπαίδευσης, προγράμματα διδασκαλίας στο σπίτι, καθώς και τις αναγκαίες διαγνωστικές, αξιολογικές και υποστηρικτικές υπηρεσίες. Τέλος, σημαντική είναι η παρ. 4 στην οποία αναφέρεται ότι στο Συμβούλιο Παιδείας συμμετέχει και η Εθνική Ομοσπονδία Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες.

Εκ των ων ουκ άνευ το α. 6 σχετικά με τη φοίτηση των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Στο οποίο προβλέπεται ότι η φοίτηση γίνεται:

- στη σχολική τάξη του γενικού σχολείου, εφόσον πρόκειται για μαθητές με ήπιες μαθησιακές δυσκολίες, υποστηριζόμενοι από τον εκπαιδευτικό της τάξης, ο οποίος συνεργάζεται κατά περίπτωση με τα ΚΕΔΔΥ

- σε σχολική τάξη του γενικού σχολείου, με παράλληλη στήριξη-συνεκπαίδευση, από εκπαιδευτικούς ΕΑΕ, όταν αυτό επιβάλλεται από το είδος και το βαθμό των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών.

- σε ειδικά οργανωμένα και κατάλληλα στελεχωμένα Τμήματα Ένταξης (ΤΕ) που λειτουργούν μέσα στα σχολεία γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης με δύο διαφορετικούς τύπους προγραμμάτων:

- i. Κοινό και εξειδικευμένο πρόγραμμα, που καθορίζεται με πρόταση του οικείου ΚΕΔΔΥ για τους μαθητές με ηπιότερης μορφής ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, το οποίο για κάθε μαθητή δεν θα υπερβαίνει τις δεκαπέντε διδακτικές ώρες εβδομαδιαίως

- ii. Εξειδικευμένο ομαδικό ή εξατομικευμένο πρόγραμμα διευρυμένου ωραρίου, που καθορίζεται με πρόταση του οικείου ΚΕΔΔΥ, για τους μαθητές με σοβαρότερης μορφής ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, οι οποίες δεν καλύπτονται από αντίστοιχες με το είδος και το βαθμό αυτοτελείς σχολικές μονάδες⁹⁹.

Όταν η φοίτηση των παιδιών με αναπηρία καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη στα γενικά σχολεία, η εκπαίδευση των μαθητών αυτών παρέχεται:

- σε αυτοτελείς Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ΣΜΕΑΕ)

- σε σχολεία ή τμήματα που λειτουργούν είτε ως αυτοτελή είτε ως παραρτήματα άλλων σχολείων σε νοσοκομεία, κέντρα αποκατάστασης, ιδρύματα αγωγής ανηλίκων, ιδρύματα χρονίως πασχόντων ή Υπηρεσίες εκπαίδευσης και αποκατάστασης των Μονάδων Ψυχικής Υγείας, εφόσον σε αυτά διαβιούν άτομα σχολικής ηλικίας με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

- στο σπίτι για σοβαρά βραχυχρόνια ή χρόνια προβλήματα υγείας, τα οποία δεν επιτρέπουν τη μετακίνηση και φοίτηση των μαθητών στο σχολείο.

Η στελέχωση των ΣΜΕΑΕ, των ΤΕ (ειδικά γυμνάσια και λύκεια), των προγραμμάτων πρώιμης παρέμβασης, των προγραμμάτων παράλληλης στήριξης και παροχής διδασκαλίας στο σπίτι γίνεται από εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας και

---

⁹⁹ εξειδικευμένο πρόγραμμα μπορεί να είναι ανεξάρτητο από το κοινό, σύμφωνα με τις ανάγκες των μαθητών. Στις περιπτώσεις αυτές η συνδιδασκαλία γίνεται σύμφωνα με τις προτάσεις των διαγνωστικών υπηρεσιών.

δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με σπουδές στην ΕΑΕ. Συγκεκριμένα, οι θέσεις είναι νηπιαγωγοί ειδικής αγωγής, δάσκαλοι ειδικής αγωγής, καθηγητές φυσικής αγωγής με ειδίκευση στη ειδική αγωγή, καθηγητές δευτεροβάθμιας ειδικής αγωγής όλων των ειδικοτήτων, μουσικοθεραπευτές και παιδίατροι με εξειδίκευση στην παιδονευρολογία ή νευρολόγοι με εξειδίκευση στην παιδονευρολογία. Επίσης, Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό (ΕΒΠ) προσλαμβάνεται για θέματα αυτοεξυπηρέτησης, καθημερινής διαβίωσης και λειτουργικών διευκολύνσεων των μαθητών με αναπηρία και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που φοιτούν στα γενικά σχολεία προσχολικής, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης χωρίς παράλληλη στήριξη από εκπαιδευτικό ΕΑΕ ή που φοιτούν σε ΣΜΕΑΕ, προσλαμβάνεται ΕΒΠ.

Οι τελευταίες ρυθμίσεις με τις τελευταίες κοινές υπουργικές αποφάσεις είναι οι εξής:

- Σε όλα τα Ειδικά Νηπιαγωγεία και Ειδικά Δημοτικά Σχολεία προσφέρεται η δυνατότητα λειτουργίας ολοήμερου προγράμματος, το οποίο διαρκεί έως τις 16:00. Έτσι, με τον καθορισμό νέων ωρολογίων προγραμμάτων των Ειδικών Νηπιαγωγείων και των Ειδικών Δημοτικών Σχολείων της χώρας, τα σχολεία αυτά προσαρμόζουν τις ώρες λειτουργίας τους με τα αντίστοιχα της γενικής εκπαίδευσης

- Επίσης, γενικεύεται η λειτουργία του νέου τύπου σχολείου στη Δευτεροβάθμια Ειδική Επαγγελματική Εκπαίδευση και μετατρέπονται σε Ενιαία Ειδικά Επαγγελματικά Γυμνάσια-Λύκεια όλα τα σχολεία που λειτουργούσαν επί σειρά ετών υπό διαφορετικά θεσμικά πλαίσια και καθορίζονται οι Τομείς και οι Ειδικότητες που δύναται να λειτουργήσουν σε κάθε σχολική μονάδα. Η φοίτηση στα σχολεία αυτά διαρκεί 4 χρόνια στο Γυμνάσιο και 4 χρόνια στο Λύκειο και εφαρμόζονται τα προγράμματα του γενικού Γυμνασίου και του εσπερινού ΕΠΑΛ, προσαρμοσμένα στις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών. Στους απόφοιτους παρέχεται αντίστοιχη ακαδημαϊκή ισοτιμία και επαγγελματικά δικαιώματα.

Δικαιώματα που διαθέτουν τα ΑμεΑ που προχωρούν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι τα εξής:

- i. Ειδική μεριμνά για τη λήψη μέτρων που διασφαλίζουν την πρόσβαση στους χώρους του Ιδρύματος ατόμων με αναπηρία, καθώς και την προσβασιμότητα

των φοιτητών με αναπηρία ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στη διδασκαλία και τα προτεινόμενα συγγράμματα των τριών κύκλων σπουδών

ii. Όλα τα δικαιώματα και τις παροχές που προβλέπονται και για τους φοιτητές μεταπτυχιακοί του πρώτου κύκλου σπουδών, πλην του δικαιώματος παροχής δωρεάν διδακτικών συγγραμμάτων. Τα Ιδρύματα υποχρεούνται να εξασφαλίζουν στους φοιτητές με αναπηρία ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες προσβασιμότητα στα προτεινόμενα συγγράμματα και τη διδασκαλία

iii. Τα Κέντρα Επιμόρφωσης και Δια Βίου Μάθησης μπορεί να οργανώνουν τα προγράμματα δια βίου μάθησης και με μεθόδους εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες ατόμων με αναπηρία ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και εξασφαλίζοντας την ηλεκτρονική προσβασιμότητα των προγραμμάτων και στα άτομα αυτά

iv. Στα ιδιωτικά σχολεία (και εκπαιδευτήρια) μπορούν να εγγράφονται και να φοιτούν μαθητές με αναπηρία ή και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, με τους ίδιους όρους, προϋποθέσεις και προσαρμογές που ισχύουν για τα δημόσια σχολεία της γενικής πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Απαγορεύεται η άρνηση εγγραφής μαθητών εξαιτίας της αναπηρίας ή των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών τους.

v. Ο τρόπος αξιολόγησης των μαθητών με αναπηρίες πραγματοποιείται προφορικά για μαθητές με προβλήματα όρασης πάνω από 80%, κινητική αναπηρία τουλάχιστον 67% και σπαστικότητα άκρων και μόνο γραπτά, όσοι πάσχουν από προβλήματα ακοής και λόγου σε ποσοστό 67% (ΠΔ 60/2006)¹⁰⁰.

3.12 Γλώσσα Εκμάθησης

Στο α. 7 του ίδιου ν. ορίζεται ότι ως πρώτη γλώσσα των κωφών και βαρήκοων μαθητών αναγνωρίζεται η Ελληνική Νοηματική γλώσσα και ως δεύτερη γλώσσα τους η Νέα Ελληνική, η οποία προσλαμβάνεται και εκφέρεται με τη γραπτή της μορφή, ενώ η προφορική της αντίληψη και έκφραση αποτελεί πρόσθετη κοινωνική επιλογή των κωφών μαθητών. Και το κράτος οφείλει να παρέχει δίγλωσση εκπαίδευση.

---

¹⁰⁰ Καράκωστας, Βελισσάριος. 2007. Δίκαιο εκπαίδευσης. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2007. 9789602723623, σελ. 1081

Επίσημη γραφή των τυφλών μαθητών αναγνωρίζεται η γραφή Braille. Απαραίτητη προϋπόθεση για την τοποθέτηση εκπαιδευτικών και ΕΕΠ στις ειδικές σχολικές μονάδες τυφλών, ορίζεται επιπλέον των άλλων προσόντων και η πιστοποιημένη γνώση της γραφής Braille¹⁰¹. Άξιο αναφοράς είναι η απουσία αποκλειστικών τμημάτων σε βιβλιοθήκες στην Ελλάδα με γραφή Braille (με εξαίρεση τη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας). Ψηφιακά ακουστικά βιβλία είναι, αρκετά λιγότερα, καθώς απαριθμούνται στην Ελλάδα μόλις 2500¹⁰².

4 Εθνική Νομολογία

4.1 Υπόθεση περί Προστασίας ΑμεΑ βάσει των αρχών χρηστής Διοίκησης

Ο αιτών κατάργησης της υπ' αριθμόν απόφασης 121/2011 του Διοικητικού Εφετείου Θεσσαλονίκης, ανήκει στην ομάδα των ατόμων με αναπηρία άνω του 50%, τα οποία δικαιούνται, βάσει των διατάξεων του ν. 2643/1998, να προσληφθούν σε δημόσιους οργανισμούς σε ορισμένο ποσοστό των προκηρυχθείσων θέσεων. Ο έτερος διάδικος ήταν το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας. Οι προσλήψεις, στην περίπτωση του αιτούντα, βάσει των τυπικών προσόντων, τα οποία κλήθηκαν οι ενδιαφέροντες να δηλώσουν, συμπληρώνοντας ειδικό έντυπο. Ο αιτών απόφοιτος του ΤΕΙ Λογιστικής θέλησε να προσληφθεί σε θέση διοικητικού προσωπικού στο Δήμο Θεσσαλονίκης, παρέλειψε όμως να αναφέρει τη γνώση ηλεκτρονικών υπολογιστών. Η αίτησή του, λοιπόν, απερίφηθη για αυτόν τον λόγο, χωρίς όμως να του γνωστοποιηθεί η αιτία, η οποία κρίθηκε και ανεπαρκής (εσφαλμένες οι αποφάσεις του Διοικητικού Πρωτοδικείου και Εφετείου Θεσσαλονίκης) από το Συμβούλιο της Επικρατείας. Καθώς, βάσει της νομολογίας

---

¹⁰¹ Τυφλοί μαθητές και οι μαθητές με χαμηλή όραση χωρίς νοητική υστέρηση ή άλλης μορφής ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορούν να φοιτούν, με βάση τη γνωμάτευση του οικείου ΚΕΔΔΥ, στις σχολικές τάξεις του Γενικού Σχολείου υποστηριζόμενοι από τον εκπαιδευτικό της τάξης και κατά περίπτωση με την υποστήριξη μέλους ΕΕΠ του κλάδου ΠΕ31 ή ΕΒΠ.

¹⁰² Δικηγορικός Σύλλογος Κέρκυρας. 2001. Ιόνιος επιθεώρηση του δικαίου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2001. 1109-3323, σελ. 41-42

του πάνω στις αρχές χρηστής διοίκησης, η Διοίκηση όφειλε είτε να ζητήσει υπεύθυνη δήλωση γνώσεων ηλεκτρονικών υπολογιστών από τον αιτών είτε να αναγνωρίσει (όπως και προβλέπεται από τον ν.) ότι το πτυχίο του αιτούντος συνεπάγεται και της άνωθεν γνώσης.

4.2 Υπόθεση περί Προστασίας Προσβασιμότητας ΑμεΑ

Το 2013 το Νομικό Πρόσωπο Αστικού Δικαίου Σωματείο Ηλεκτροδηγών Τραμ Αττικής προσέφυγαν στο Συμβούλιο της Επικρατείας με αίτημα την άρση αποφάσεων της κεντρικής διοίκησης (πρωθυπουργού, υπουργού μεταφορών, υπουργού ανάπτυξης και υπουργού οικονομικών) οι οποίες στόχευαν στην άρση του δικαιώματος, κατά τους αντιπροσώπους του νπ, της απεργίας. Διαμαρτυρόμενοι για την ένταξή τους στο ενιαίο μισθολόγιο τα αιτούντα σωματεία, μεμονωμένως ή από κοινού με τα λοιπά σωματεία των εργαζομένων στην ανώνυμη εταιρεία «Σταθερές Συγκοινωνίες Ανώνυμη Εταιρεία» (ΣΤΑΣΥ ΑΕ), πραγματοποίησαν συνεχόμενες 24ωρες απεργίες από τις 17.1.2013 έως τις 24.1.2013, οπότε προανήγγειλαν και νέες απεργίες, σε όλα τα μέσα σταθερής τροχιάς, ορισμένες εκ των οποίων κρίθηκαν παράνομες με αποφάσεις του Πρωτοδικείου Αθηνών. Η Διοίκηση προέβη σε υπουργικές αποφάσεις για τη λήψη της απεργίας, με βασικό επιχείρημα την κατάχρηση της εξουσίας. Η Διοίκηση κατά τη διάρκεια της εκδίκασης της υπόθεσης στο ΣτΕ επικαλέστηκε, μεταξύ των επιχειρημάτων της, καταγγελίες και αναφορές, ιδίως από ΑμεΑ, ότι περιορίστηκε η προσβασιμότητά τους και η μεταφορά τους (κάτι το οποίο αποτελεί συνταγματική υποχρέωση του Κράτους) και δημιουργήθηκε αντικειμενικός κίνδυνος για την υγεία (σωματική και ψυχική), λόγω αδυναμίας μεταφοράς σε κέντρα υγείας. Το ΣτΕ απέρριψε την αίτηση του Σωματείου.

Σε μία παλαιότερη υπόθεση του 1998 ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών προσέφυγε στο ΣτΕ κατά του Υπουργείου Οικονομικών με αίτηση αναστολής εκτελέσεως υπουργικής απόφασης, η οποία απαγόρευε τη χορήγηση κάρτας δωρεάν μετακινήσεων με τα μέσα μαζικής μεταφοράς στην Αττική και στη Θεσσαλονίκη, καθώς και κάρτας απεριόριστων διαδρομών, σε άτομα με αναπηρία τυφλότητας που διέθεταν ετήσιο εισόδημα 3.500.000 και 2.500.000 δραχμές, αντιστοίχως. Το δικαστήριο απεφάνθη ότι η εφαρμογή της προσβαλλόμενης απόφασης προκαλεί ανεπανόρθωτη ζημία στα μέλη του αιτούντος σωματείου που δεν δικαιούνται κάρτας

δωρεάν μετακίνησης, δεδομένου ότι αδυνατούν, λόγω των ειδικών συνθηκών που αντιμετωπίζουν εξαιτίας της αναπηρίας του, να προσαρμοσθούν στις νέες συνθήκες οι οποίες διαμορφώνονται, εφόσον πρέπει πριν από κάθε επιβίβαση στα αστικά μέσα συγκοινωνίας να αναζητούν χώρους πώλησης εισιτηρίων, γεγονός το οποίο δυσχεραίνει ουσιωδώς τις μετακινήσεις τους. Αποτέλεσμα, η αποδοχή της αίτησης αναστολής.

4.3 Υποθέσεις περί Συντάξεις Αναπηρίας

Με προσφυγή του Οργανισμού Ασφάλισης Ελευθέρων Επαγγελματιών (ΟΑΕΕ) ζητήθηκε η αναίρεση απόφασης του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, με την οποία απερήφθη έφεση του αναιρεσιόντος Οργανισμού κατά της 6998/2009 απόφασης του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών¹⁰³. Ο αναιρεσίβλητος είχε προβάλλει ως επιχείρημα ότι δικαιούται τη σύνταξη της συζύγου του, καθώς σε περίπτωση θανάτου συνταξιούχου λόγω αναπηρίας, δικαιούνται σύνταξη ο επιζών των συζύγων (το 70% της σύνταξης αυτής), αφού ο επιζών κατά την ημερομηνία θανάτου, ήταν ανάπηρος σε ποσοστό 67%. Το ΣτΕ απεφάνθη ότι οι άνωθεν προϋποθέσεις υπήρχαν στην περίπτωση του αναιρεσιβλήτου και έτσι απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως του ΟΑΕΕ. Παρόμοια υπόθεση παρουσιάζουν μια σειρά δικαστικών αποφάσεων¹⁰⁴.

Το ΙΚΑ-ΕΤΑΜ προσέφυγε στο ΣτΕ, με σκοπό την αναίρεση της απόφασης του Διοικητικού Εφετείου Κομοτηνής υπέρ κατοίκου της Κομοτηνής. Συγκεκριμένως, κρίθηκε ότι δικαιούται σύνταξη λόγω θανάτου του πατέρα του για το χρονικό διάστημα 1.9.2002 έως 31.8.2004, διότι κατέστη ανίκανος για κάθε βιοποριστική εργασία πριν από τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας του. Ο υιός, από παιδική ηλικία, βάσει ιατρικής γνωμάτευσης αρμόδιας επιτροπής, έπασχε με ποσοστό αναπηρίας άνω του 51%. Αυτή η κατάσταση, τον κατέστησε ανίκανο να βρει απασχόληση για τη διάρκεια της ζωής του. Με τα δεδομένα αυτά, το τμήμα του ΣτΕ

---

¹⁰³ Με την τελευταία αυτή απόφαση έγινε δεκτή προσφυγή του αναιρεσιβλήτου και ακυρώθηκε η 246/44/11.12.2007 απόφαση της Τοπικής Διοικητικής Επιτροπής Αν. Αττικής του ΟΑΕΕ, με την οποία είχε απορριφθεί ένστασή του κατά της 656/18.6.2007 απόφασης του Προϊσταμένου Περιφερειακής Διευθύνσεως Αν. Αττικής του Οργανισμού που είχε απορρίψει το αίτημά του να του μεταβιβαστεί η χορηγηθείσα κατ' α. 16 παρ. 3 του ν. 3232/2004 σύνταξη της θανούσας συζύγου του αντίθετου μέρους κατοίκου της Ηλιούπολης.

¹⁰⁴ ΣτΕ Α225/2010, Α410/2010, Α714/2010

απέρριψε την αίτηση του ΙΚΑ. Στο δεδικασμένο αναφέρεται ότι ο ασφαλισμένος έχει δικαίωμα για σύνταξη λόγω αναπηρίας, αν έγινε ανάπηρος και πραγματοποίησε τον οριζόμενο αριθμό ημερών εργασίας. Οι υποθέσεις, στις οποίες παρίσταται ως διάδικος το ΝΠ ΙΚΑ είναι αρκετές και η προσφυγή αποτελεί αίτηση ακυρώσεως δικαστικής απόφασης υπέρ σύνταξης αναπηρίας¹⁰⁵.

Στην υπ' αριθμόν 1406/2014 υπόθεση του ΣτΕ, ο ΟΑΕΕ είχε προσφύγει με σκοπό την αναίρεση υπ' αριθ. 1855/2009 απόφασης του Διοικητικού Εφετείου Θεσσαλονίκης, υπέρ κατοίκου Κατερίνης. Με την τελευταία αυτή απόφαση είχε γίνει δεκτή ένσταση της αναιρεσίβλητης κατά της 1570/8.4.2003 απόφασης του Διευθυντή Συντάξεων του Τ.Ε.Β.Ε. Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας και είχε κριθεί ότι αυτή δικαιούται σύνταξη αναπηρίας για το χρονικό διάστημα από 1.2.2003 έως 31.1.2004. Το Εφετείο και το ΣτΕ λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία της αναιρεσίβλητης κατά τον κρίσιμο χρόνο (58 ετών), το ποσοστό της ανατομοφυσιολογικής της βλάβης (45%), όπως αυτή καθορίστηκε αιτιολογημένα από τη Δευτεροβάθμια Υγειονομική Επιτροπή, καθώς και το είδος των παθήσεών της (χρόνια ισχιαλγία, συγγενές εξάρθημα ισχίου με χωλότητα και βράχυνση 2,5 cm), οι οποίες, σε συνδυασμό με την ηλικία της, την εμπόδιζαν σε μεγάλο βαθμό να ασκεί το επάγγελμά της απασχολούμενη σε κατάσταση ετοιμίων ενδυμάτων, δοθέντος ότι η συγκεκριμένη απασχόληση απαιτεί αυξημένη κινητικότητα και πολύωρη ορθοστασία, ή να προσαρμοστεί σε άλλο παρεμφερές επάγγελμα, έκρινε ότι η αναιρεσίβλητη κατά το επίμαχο χρονικό διάστημα (1.2.2003 έως 31.1.2004) ήταν ασφαλιστικά ανάπηρη σε ποσοστό 66,6% και συνεπώς εδικαιούτο σύνταξη αναπηρίας, όπως είχε κριθεί και πρωτοδίκως (απόφαση του Εφετείου) και την απόρριψη της αίτησης του ΟΑΕΕ (απόφαση του ΣτΕ). Πλήθος υποθέσεων με διάδικο το ΝΠΔΔ ΟΑΕΕ «έληξαν» υπέρ των πολιτών με κάποια αναπηρία¹⁰⁶.

---

¹⁰⁵ ΣτΕ Α1587/2005, Α2149/2005, Α2833/2005, Α2849/2005, Α3130/2005, Α3687/2005, Α3780/2005, Α268/2006, Α727/2006, Α1404/2006, Α2580/2006, Α2916/2006, Α3270/2006, Α7/2007, Α542/2007, Α552/2007, Α808/2007, Α2009/2007, Α2192/2007, Α2908/2007, Α3045/2007, Α350/2009, Α1013/2009, Α354/2009, Α1252/2009, Α2716/2009, Α2720/2009, Α219/2010, Α749/2010, Α909/2010, Α1328/2010, Α3785/2014

¹⁰⁶ ΣτΕ Α415/2009, Α972/2009, Α973/2009, Α1613/2009, Α1839/2009, Α2950/2009, Α2996/2009, Α2997/2009, Α412/2010, Α1922/2010, Α2680/2011, Α1843/2012, Α4098/2014, Α3063/2014, Α2240/2014, Α2175/2015

Η επόμενη υπόθεση αφορά προσφυγή, εν ζωή τότε, κατοίκου Γλυφάδας, η οποία συνεχίστηκε από τους κληρονόμους του. Η προσφυγή αφορούσε αίτηση αναιρέσεως απόφασης του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών με την οποία έγινε δεκτή έφεση του αναιρεσιβλήτου Ταμείου κατά της 8864/2003 απόφασης του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών, εξαφανίστηκε η πρωτόδικη απόφαση, στη συνέχεια δε απορρίφθηκε η προσφυγή του αναιρεσειόντος κατά των 704/31.8.2000 και 705/31.8.2000 αποφάσεων της Τοπικής Διοικητικής Επιτροπής του Υποκαταστήματος Ι.Κ.Α. Συντάξεων Αθηνών, με τις οποίες είχε απορριφθεί το αίτημά του να λάβει σύνταξη λόγω αναπηρίας για το χρονικό διάστημα από 1.10.1987 έως 11.7.1996 λόγω μη συντάξιμου ποσοστού αναπηρίας. Ο αναιρεσειών διέθετε μεν 4.050 ημέρες ασφάλισης, όχι όμως συντάξιμο ποσοστό αναπηρίας, κάτι το οποίο οδήγησε το Εφετείο να αναιρέσει την απόφαση του Πρωτοδικείου. Το τμήμα του ΣτΕ διατύπωσε την άποψη, ότι μόνη αιτιολογία την έλλειψη συντάξιμου ποσοστού αναπηρίας, με αποτέλεσμα να βλάπτονται μια σειρά από προηγούμενες αποφάσεις του ίδιου Δικαστηρίου¹⁰⁷, επομένως και δέχθηκε την αίτηση αναιρέσεως των κληρονόμων.

Η υπ' αριθμόν Α10/2012 απόφαση του πενταμελούς τμήματος του ΣτΕ εξέτασε την προσφυγή του Οργανισμού Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΟΓΑ) κατά απόφασης του Διοικητικού Εφετείου Πειραιά, το οποίο απεφάνθη υπέρ προσφυγής κατοίκου της Αταλάντης. Η απόφαση αφορούσε, την υποχρέωση του Οργανισμού να χορηγήσει στον αναιρεσίβλητο προσαύξηση της σύνταξής του με το επίδομα απόλυτης αναπηρίας από 13.11.2001 και εφεξής. Το τμήμα απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως, καθώς ο αναιρεσίβλητος είναι ιατρικώς ανάπηρος σε ποσοστό 80% από 13.11.2001 εφόρου ζωής και είναι ανίκανος για κάθε βιοποριστικό επάγγελμα, έκρινε ότι αυτός, λόγω της πιο πάνω ψυχιατρικής του πάθησης, για την οποία νοσηλεύθηκε για μεγάλα χρονικά διαστήματα στο Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής από 13.11.2001, ευρισκόμενος σε κατάσταση που απαιτεί συνεχή επίβλεψη, περιποίηση και συμπαράσταση άλλου προσώπου, ήταν ασφαλιστικά ανάπηρος κατά 100% και συνεπώς δικαιούτο προσαύξηση της σύνταξής του με το επίδομα απόλυτης

---

¹⁰⁷ ΣτΕ Α1235/2012, Α828/2012, 2567/2010, 953/2009, 1476/2006, 2938/2001 και ΣτΕ 323/2010, 654/1991

αναπηρίας από 13.11.2001 και εντεύθεν. Πλήθος υποθέσεων με διάδικο το ΝΠΔΔ ΟΓΑ «έληξαν» υπέρ των πολιτών με κάποια αναπηρία¹⁰⁸.

Μια σειρά υποθέσεων με διάδικο το ΝΠΔΔ Ταμείο Ασφάλισης Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Ελλάδος (ΤΕΒΕ) έχουν εξεταστεί από το ΣτΕ. Η πλειονότητα εκ των οποίων αφορούν την ίδια θεματική, δηλαδή συνταξιοδοτικά ζητήματα αναπηρίας. Το ΤΕΒΕ προσφεύγει κατά αποφάσεων, σύμφωνα με τις οποίες δικαιούται ο εκάστοτε αναιρεσίβλητος σύνταξη αναπηρίας. Σύμφωνα με το πδ 116/1988, οι ασφαλισμένοι του Ταμείου δικαιούνται σύνταξη λόγω αναπηρίας, με την προϋπόθεση να καθεστήσαντο ανάπηροι¹⁰⁹ και να έχουν ασφάλιση 10 ετών.

Η τελική όμως κρίση για την αναπηρία του ασφαλισμένου ανήκει στα ασφαλιστικά όργανα του Ταμείου και, αν ασκηθεί προσφυγή, στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια, τα οποία δεσμεύονται μεν από τη γνωμάτευση των υγειονομικών επιτροπών ως προς τη διαπιστωθείσα ανατομοφυσιολογική βλάβη του ασφαλισμένου, εκφέρουν όμως δική τους αιτιολογημένη κρίση ως προς το ποσοστό της ασφαλιστικής του αναπηρίας, λαμβάνοντας υπ' όψη το ποσοστό ανατομοφυσιολογικής βλάβης που καθόρισε η οικεία υγειονομική επιτροπή, την ηλικία του ασφαλισμένου, το είδος του επαγγέλματος που ασκούσε, τον τρόπο ασκήσεως του επαγγέλματος αυτού, από την άποψη της οργανώσεως της βιοποριστικής του δραστηριότητας, καθώς και τη δυνατότητά του να προσαρμοσθεί σε άλλο, παρεμφερές, πάντως, επάγγελμα, εν όψει των γενικότερων συνθηκών που επικρατούν στον ίδιο επαγγελματικό χώρο. Το ΣτΕ, στην πλειονότητα των υποθέσεων, αποφαινεται υπέρ των αναιρεσίβλητων πολιτών¹¹⁰.

---

¹⁰⁸ ΣτΕ Α1502/2005, Α1503/2005, Α1592/2005, Α3474/2005, Α189/2006, Α2558/2006, Α2591/2008, Α183/2009, Α2998/2009, Α3428/2010, Α1369/2011

¹⁰⁹ Ο ασφαλισμένος θεωρείται ανάπηρος για την εφαρμογή των διατάξεων της παραγράφου 1 του α. αυτού, αν λόγω πάθησης ή βλάβης ή εξασθένησης σωματικής ή πνευματικής εξάμηνης τουλάχιστον διάρκειας σε συνδυασμό με την ηλικία του και τη δυνατότητά του να συνεχίσει την άσκηση του ίδιου ή άλλου επαγγέλματος είναι ανίκανος με ποσοστό τουλάχιστον 66,6%.

¹¹⁰ ΣτΕ Α1593/2005, Α1750/2005, Α2163/2005, Α2585/2005, Α2677/2005, Α2842/2005, Α2884/2005, Α2888/2005, Α2894/2005, Α2895/2005, Α2898/2005, Α3485/2005, Α3782/2005, Α3783/2005, Α3976/2005, Α4264/2005, Α35/2006, Α36/2006, Α78/2006, Α282/2006, Α284/2006, Α716/2006, Α737/2006, Α740/2006, Α889/2006, Α957/2006, Α1065/2006, Α1066/2006, Α1962/2006, Α1963/2006, Α1978/2006, Α1979/2006, Α2405/2006, Α2406/2006, Α2430/2006, Α2594/2006, Α2595/2006, Α2596/2006, Α2597/2006, Α2928/2006, Α3026/2006, Α3262/2006, Α3265/2006, Α3267/2006, Α3457/2006, Α3466/2006, Α131/2007, Α143/2007, Α243/2007, Α528/2007, Α543/2007, Α554/2007, Α927/2007, Α1125/2007, Α1427/2007, Α1501/2007, Α1717/2007, Α1739/2007,

4.4 Υποθέσεις Αποζημίωσης Πρόκλησης Αναπηρίας

Ο Υπουργός Οικονομίας και Οικονομικών προέβη σε καταβολή αίτησης αναίρεσης αποφάσεως Διοικητικού Εφετείου, το οποίο εκδίκασε υποχρεωτική καταβολή αποζημίωσης σε πολίτη, 171.576,63 ευρώ, για την αποκατάσταση ζημίας (τραυματισμού κατά την οδήγηση αυτοκινήτου του) που υπέστη από παράνομη παράλειψη των οργάνων του Ελληνικού Δημοσίου. Στο δεδουλευμένο παρουσιάζονται επιχειρήματα, εκ των οποίων σχετικά με τη διάταξη 931 Α.Κ., ότι η αναπηρία ή η παραμόρφωση που προξενήθηκε στον παθόντα λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη κατά την επιδίκαση της αποζημίωσης, αν επιδρά στο μέλλον του. Η διατύπωση της διατάξεως του α. 931 του Α.Κ. παρέχει βάση για τέτοια αξίωση, αν και εφόσον η αναπηρία ή η παραμόρφωση επιδρά στο οικονομικό μέλλον του παθόντος, που δεν μπορεί να καλυφθεί εντελώς από τις παροχές των άρθρων 929 και 932 του Α.Κ. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο αναιρεσίβλητος με το αρχικό δικόγραφο της αγωγής του ζήτησε να του επιδικαστεί ποσό 100.000.000 δραχμών με βάση τη διάταξη του α. 931 του Α.Κ. επικαλούμενος ότι εξαιτίας του ακρωτηριασμού του επηρεαζόταν δυσμενώς το επαγγελματικό του μέλλον, αφού δεν θα μπορούσε πλέον να ασκεί το επάγγελμα του μηχανολόγου – μηχανικού. Βάσει των ανωτέρω το τμήμα του ΣτΕ απεφάνθη υπέρ του πολίτη με αναπηρία. Παρόμοια υπόθεση τραυματισμού, με αποτέλεσμα βαριά αναπηρία, αποτέλεσε η υπ' αριθμόν απόφαση Α1407/2006.

Η υπ' αριθμόν 3539/2015 απόφαση του Τμήματος Α' του ΣτΕ αφορά προσφυγή του Ελληνικού Δημοσίου κατά κατοίκου Αχαΐας, με σκοπό την αναίρεση της απόφασης Διοικητικού Εφετείου, η οποία επιδίκαζε το ποσό των 176.082 ευρώ ως χρηματική ικανοποίηση, λόγω ηθικής βλάβης, την οποία υπέστη, λόγω τραυματισμού του κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής του θητείας, προκληθέντος από παράνομες πράξεις και παραλείψεις οργάνων του. Ο βαρύν τραυματισμός του αναιρεσίβλητου έλαβε χώρα κατά την εκπλήρωση της συνταγματικής του υποχρέωσης προς

A1929/2007, A1938/2007, A1999/2007, A2011/2007, A2256/2007, A2554/2007, A2568/2007, A2758/2007, A3414/2007, A3543/2007, A1052/2008, A1193/2008, A1194/2008, A1352/2008, A1639/2008, A2523/2008, A2558/2008, A2561/2008, A2569/2008, A2571/2008, A2589/2008, A2592/2008, A3047/2008, A3520/2008, A1768/2009, A1778/2009, A2265/2009, A2288/2009, A2289/2009, A7/2010, A225/2010, A413/2010, A752/2010

εκπλήρωση της στρατιωτικής του θητείας, κατά τη διάρκεια εκτέλεσης ένοπλης υπηρεσίας σε ευαίσθητο σημείο της Ελληνοαλβανικής μεθορίου και εξαιτίας σοβαρών πράξεων και παραλείψεων του ζημιώσαντος οργάνου του Δημοσίου. Το ποσοστό αναπηρίας διαγνώσθηκε σε 60% και ότι η βλάβη που υπέστη θα επηρεάζει δυσμενώς στο μέλλον την επαγγελματική, οικονομική και κοινωνική ζωή και εξέλιξή του, ότι αυτή λόγω της σοβαρότητάς της θα δημιουργήσει σ' αυτόν σοβαρές δυσκολίες για εύρεση εργασίας, σύναψη σχέσεων και δημιουργία οικογένειας. Για αυτόν τον λόγο, το Τμήμα του ΣτΕ απέρριψε της αίτηση αναιρέσεως.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η πορεία των νομοθετημάτων περί ειδικής αγωγής κρίνεται ότι συμβαδίζει με τις κοινωνικές απαιτήσεις. Σίγουρα η εξέλιξη είναι εμφανής και οι καινοτομίες συμβαδίζουν με αυτές στις υπόλοιπες αναπτυγμένες χώρες της ΕΕ. Σίγουρα οι ελλείψεις σε έμπυχο προσωπικό και υλικές υποδομές θα είναι πάντα υπαρκτές καθώς οι ανάγκες μιας ακμάζουσας κοινωνίας είναι αέναες. Παρ' όλα αυτά αν και θεσμικώς η Ελλάδα τα έχει καταφέρει, στο θέμα της κοινής γνώμης ακόμα βρίσκεται πίσω. Η κοινή γνώμη μπορεί να έχει εξελιχθεί θετικά τα τελευταία χρόνια αλλά δεν βρίσκεται στο σημείο που πρέπει. Για απόδειξη μπορεί να ληφθεί η τακτική προτίμηση των τηλεοπτικών καναλιών και πολιτικών κομμάτων να προσλαμβάνουν διερμηνείς για άτομα με αναπηρίες ακουστικές. Αλλά τα τελευταία δεν φαίνεται να δίνουν ιδιαίτερη σημασία στα προεκλογικά τους προγράμματα σε θέματα όπως την κοινωνική και κυρίως την επαγγελματική ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες, αντιθέτως επικεντρώνονται σε μια επιδοματική πολιτική η οποία ανεπιτυχώς καταφέρνει να εξασφαλίσει στους δικαιούχους μια ζωή που επιθυμούν.

Με τη Σύμβαση των ΑμεΑ τίθεται το ζήτημα στα κράτη μέρη πώς θα προσαρμοστούν όλα τα παιδιά με διαφορετικές ανάγκες στην κοινωνία. Είναι υποχρέωση δηλαδή της Ελλάδας αναγνωρίζοντας την κάθε ιδιαιτερότητα ενός παιδιού με τον ίδιο ιδιαίτερο τρόπο να προσπαθήσει να το εντάξει στην ελληνική πραγματικότητα. Να υπενθυμίσω η ισονομία η οποία εξασφαλίζεται στο α. 12 και η εξασφάλιση εγγυήσεων για την μη προσβολή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην περίπτωση των ΑμεΑ. Και συγκεκριμένως, «Τα μέτρα που σχετίζονται με την άσκηση της ικανότητας προς δικαιοπραξία σέβονται τα δικαιώματα, τη βούληση και τις προτιμήσεις του ατόμου, και δεν υπόκεινται σε σύγκρουση συμφερόντων και σε ανάρμοστη επιρροή, και είναι ανάλογα και προσαρμοσμένα στις περιστάσεις του ατόμου, εφαρμόζονται για το μικρότερο δυνατό χρονικό διάστημα και υπόκεινται σε τακτική επιθεώρηση από μια αρμόδια, ανεξάρτητη και αμερόληπτη αρχή ή δικαστικό όργανο. Οι εγγυήσεις θα είναι ανάλογες με το βαθμό κατά τον οποίο τα μέτρα επηρεάζουν τα δικαιώματα και τα ενδιαφέροντα του ατόμου.»

Για την ολοκλήρωση της εργασίας κρίνεται αναγκαία η αναφορά ορισμένων αλλαγών οι οποίες κατά την προσωπική μου άποψη θα βελτίωναν την κατάσταση της εκπαίδευσης των ΑμεΑ στην Ελλάδα. Να ενθαρρύνονται τα ΑμεΑ να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο κανονικό εκπαιδευτικό σύστημα ώστε να μη δημιουργούνται ανισότητες εσωτερικές και να μην προκρίνονται οι προκαταλήψεις. Οι διαδικασίες ψυχολογικής υποστήριξης και επαγγελματική συμβουλευτικής πρέπει να εντατικοποιηθούν στο επίπεδο της Ειδικής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης¹¹¹. Ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός των ειδικών σχολείων και σπουδαστηρίων με σκοπό να γίνουν οι μαθητές ΑμεΑ εκτός από ανταγωνιστικοί στην αγορά εργασίας αλλά και να λαμβάνουν το δέον επίπεδο εκπαίδευσης με ανεπτυγμένες χώρες της ΕΕ. Επίσης η συνεχής οργάνωση κοινών δραστηριοτήτων μεταξύ κανονικών σχολείων και ειδικών ώστε να εξοικειωθούν τα κανονικά παιδιά με τα παιδιά με αναπηρία. Διαρκής ενημέρωση στα κανονικά σχολεία και επιμόρφωση των καθηγητών, οι οποίοι έχουν παιδιά με αναπηρία στην τάξη τους, μέσα από την εκμάθηση εξατομικευμένων μεθόδων διδασκαλίας. Δημιουργία ανεξάρτητης αρχής με ρόλο όπως την επίβλεψη συνθηκών διαβίωσης, τήρησης νομοθεσίας σχετικά με την επαγγελματική ένταξη των ΑμεΑ. Μεγαλύτερη ανάληψη ευθύνης από την Τοπική Αυτοδιοίκηση όπως γίνεται

---

¹¹¹ Γεωργιάς, Δημήτριος. 1995. Κοινωνική ψυχολογία. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα, 1995.

στις χώρες του Βορά όπου υπάρχει ένα ενιαίο σύστημα πρόνοιας όμως οι περισσότερες κοινωνικές υπηρεσίες παρέχονται άμεσα από τις δημόσιες αρχές. Επανεναρξη των ειδικών διδασκαλείων τα οποία λειτουργούν με σκοπό την επιμόρφωση των καθηγητών της γενικής αγωγής με κρατική επιχορήγηση με σκοπό να σταματήσει το εμπόριο πιστοποιητικών ειδικής αγωγής. Επιμόρφωση όλων των παιδιών στα γενικά σχολεία πάνω στις ειδικές βοήθειες και προσφορά δωρεάν μαθημάτων σε όλους τους πολίτες με σκοπό να αντιμετωπιστούν κρίσιμα προβλήματα με ΑμεΑ. Τέλος, πλείστης σημασίας κρίνεται η πλήρης χαρτογράφηση των ΑμεΑ και η τοποθέτηση τουλάχιστον ενός ειδικού παιδαγωγού σε κάθε δημόσιο και ιδιωτικό σχολείο. Επίσης, η εγκατάσταση τουλάχιστον ενός υπολογιστή, με χειριστήριο χειρός (με δυνατότητα λειτουργίας μόνο με την παλάμη) και σύστημα παρακολούθησης βλέμματος, σε κάθε πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη¹¹².

Να αναδιαμορφωθεί Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία και να εξασφαλιστεί η κάλυψη όλων των δικαιωμάτων και ουσιαστικών τομέων, να καθοριστούν συγκεκριμένοι στόχοι, μετρήσιμοι στόχοι, επαρκής προϋπολογισμός και δείκτες για την αξιολόγηση της προόδου στην εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής για τα άτομα με ειδικές ανάγκες . Συγκεκριμένα μέτρα, τα οποία είναι απαραίτητα εφαρμογής, είναι ο Κανονισμός Οικοδόμησης να προβλέπει τα εξής:

- i. Απεριόριστη πρόσβαση σε όλες τις μονάδες στον όροφο ενός κτηρίου και χώρους στάθμευσης για τους ανθρώπους
- ii. Αναπηρικές τουαλέτες (ανοιχτές στο κοινό)
- iii. Ανελκυστήρες που μπορούν να λειτουργούν από άτομα σε αναπηρικές καρέκλες
- iv. Συστήματα επαγωγικού βρόχου σε δωμάτια με κοινές δραστηριότητες, κινητά/ασύρματα, επαγωγικούς βρόχους ή άλλες μορφές εγκαταστάσεων (π.χ. σε αίθουσες συνεδριάσεων και σε γραφεία)
- v. Εγκαθίδρυση χώρων αναπηρικού αμαξιδίου σε μόνιμα τοποθετημένους χώρους
- vi. Διαθέσιμα σήματα και πληροφορίες στα κτίρια

---

¹¹² Δικηγορικός Σύλλογος Κέρκυρας. 2001. Ιόνιος επιθεώρηση του δικαίου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2001. 1109-3323, σελ. 43

Για τη διευκόλυνση της κυκλοφορίας των ατόμων με αναπηρίες στα πανεπιστήμια, σχετικά με την προσβασιμότητα σε κτίρια και πανεπιστημιούπολεις μέσω της χρήσης ψηφιακών βοηθημάτων, όπως όλα τα πανεπιστήμια να παρουσιάζουν χάρτες που να δείχνουν τις οδούς πρόσβασης για τους χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων. Τα δικαστήρια βρίσκονται σε παλιά κτίρια όπου η προσβασιμότητα για άτομα με αναπηρίες δεν είναι φυσική πτυχή του σχεδιασμού των κτιρίων. Μπορούν, λοιπόν, να πραγματοποιηθούν μικρές βελτιώσεις προσβασιμότητας για άτομα με αναπηρίες, π.χ. με τη μορφή αποσπώμενων ραμπών. Άλλα παραδείγματα μέτρων, τα οποία θα έπρεπε να συμπεριληφθούν σε κάθε δημόσιο χώρο (οπουδήποτε θα ήθελε να μετακινηθεί ένα άτομο με αναπηρία), πινακίδες με σύστημα Braille, εύκολη πρόσβαση σε ανελκυστήρες και ηχητικές σημάνσεις¹¹³. Η Ελληνική νομοθεσία για τα τρόφιμα πρέπει να επιτρέπει στα άτομα με οπτικές ή παρόμοιες αναπηρίες να οδηγούν τους σκύλους-οδηγούς τους στους χώρους πελατών των καταστημάτων και των εστιατορίων. Θα μπορούσε να λανσαριστεί εργαλείο ηλεκτρονικής μάθησης που απευθύνεται σε εργαζόμενους του δημόσιου τομέα, οι οποίοι θα τους εκπαιδεύσουν και θα τους καθοδηγήσουν στη δημιουργία προσβάσιμων εγγράφων, βίντεο κλπ.

Η «κοινωνική νομοθεσία» να προβλέπει τοπικά συμβούλια, τα οποία θα μπορούσαν να παρέχουν βοήθεια σε άτομα που έχουν σοβαρές διαταραχές της ψυχικής λειτουργικής ικανότητας και δεν είναι σε θέση να διαφυλάξουν τα δικά τους συμφέροντα. Η βοήθεια αυτή να χορηγείται χωρίς τη συγκατάθεση του εν λόγω προσώπου. Επίσης, να εξετάζεται εάν υπάρχει ανάγκη να διοριστεί ένας νόμιμος κηδεμόνας. Ένα πρόσωπο που χρειάζεται βοήθεια να μπορεί να λάβει προσωπική και πρακτική βοήθεια (βοήθεια στο σπίτι), όπως βοήθεια στην παροχή γευμάτων, η οποία να χορηγείται ανάλογα με τις ανάγκες και ανεξάρτητα από τον τύπο διαμονής του παραλήπτη. Η οικιακή βοήθεια μπορεί να περιλαμβάνει βοήθεια για προσωπική υγιεινή, καθαρισμό, ψώνια και κοινωνικο-παιδαγωγική βοήθεια. Οι υπηρεσίες θα απευθύνονται για άτομα με προσωρινά ή μόνιμα μειωμένη λειτουργική ικανότητα που τα καθιστούν ανίκανα να εκτελέσουν τις ίδιες τις εργασίες. Αυτή η μόνιμη

---

¹¹³ Γραφείο Μελετών για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες. 1998. Σχεδιάζοντας για όλους : οδηγίες σχεδιασμού / Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων. Αθήνα : Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων. Γραφείο Μελετών για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, 1998. 960-7284-03-8, σελ. 3

βοήθεια να παρέχεται από την τοπική αυτοδιοίκηση α' βαθμού δωρεάν, με φόρο, ο οποίος εισπράττεται για την εξυπηρέτηση αυτής της πρακτικής. Στον τομέα της υγείας, οι δήμοι μπορούν να συμβάλλουν με την «επανεκπαίδευση», μια μορφή αποκατάστασης, που προσφέρεται για την βελτίωση της μειωμένης λειτουργικής ικανότητας που προκαλείται από ασθένειες ή ατύχημα και δεν αντιμετωπίζεται σε σχέση με τη νοσηλεία, συγκεκριμένα αφορά τα άτομα που έχουν σωματική ή πνευματική αναπηρία ή ειδικά προβλήματα που απαιτούν βοήθεια για τη διατήρηση των σωματικών ή ψυχικών λειτουργιών. Τέλος, θα μπορούσε να καταστεί υποχρεωτικό για κάθε δήμο να δημιουργήσει ένα συμβούλιο αναπηρίας. Το δημοτικό συμβούλιο να διορίζει ένα συμβούλιο αναπηρίας, το οποίο ενεργεί ως σύμβουλος του δημοτικού συμβουλίου σε θέματα πολιτικής για τα άτομα με αναπηρία και να γνωστοποιεί απόψεις μεταξύ των πολιτών και του δημοτικού συμβουλίου σε θέματα τοπικής πολιτικής σχετικά με τα ΑμεΑ. Το συμβούλιο θα μπορούσε να συγκροτείται έτσι ώστε όλα τα μέλη να αντιπροσωπεύουν διαφορετικές ομάδες αναπηριών και διάφορους τομείς στην περιοχή του δήμου. Αυτές είναι ορισμένες πρωτοβουλίες, οι οποίες θα μπορούσαν να ενσωματωθούν στην ελληνική έννομη τάξη. Παρατηρείται έντονη ανάληψη αρμοδιοτήτων από την αυτοδιοίκηση, καθώς κρίνεται, βέλτιστο στην περίπτωση των ΑμεΑ, τα οποία παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες, λόγω των ξεχωριστών αναγκών τους. Ο κοινός νομοθέτης και τα εθνικά δικαστήρια φαίνεται, ότι επιδιώκουν την εξασφάλιση των δικαιωμάτων των ΑμεΑ, παρ' όλα αυτά και σε διεθνές επίπεδο η οργανωμένη ειδική έννομη προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρίες είναι πρόσφατη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

European Union. 2018. EU law and related documents. *EUR-Lex Access to European Union law*. [Ηλεκτρονικό] 2018. <https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law.html>.

L., METTS ROBERT. 2000. DISABILITY ISSUES, TRENDS AND RECOMMENDATIONS FOR THE WORLD BANK. *siteresources.worldbank*. [Ηλεκτρονικό] FEBRUARY 2000. <http://siteresources.worldbank.org/DISABILITY/Resources/280658-1172606907476/DisabilityIssuesMetts.pdf>.

Noesi. 2017. [Ηλεκτρονικό] 2017. <https://www.noesi.gr/pronoise/keddy-armodiotites>.

Shaw, M. 2014. *International law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 9781107612495.

Thomas, Cushman. 2012. *Handbook of human rights*. London : Routledge, 2012. 9780415480239.

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. 2017. [Ηλεκτρονικό] 2017. <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>.

Βαφεά Χατζηστεφάνου Αναστασία, Γιούνη Δήμητρα. 2003. *Συνέδριο για το σεβασμό των δικαιωμάτων του παιδιού στην προσχολική εκπαίδευση και την εξωσχολική απασχόληση = Conference on respect of children's needs and rights in early childhood education*. Αθήνα : Κέντρο Παιδαγωγικής & Καλλιτεχνικής Επιμόρφωσης, "Σχεδία", 2003. 9608754615.

Βλαχόπουλος, Σπύρος. 2017. *Θεμελιώδη δικαιώματα : ατομικά κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα*. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2017. 9789605626044.

Γεωργάς, Δημήτριος. 1995. *Κοινωνική ψυχολογία*. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα, 1995.

Γραφείο Μελετών για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες. 1998. *Σχεδιάζοντας για όλους : οδηγίες σχεδιασμού / Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων*. Αθήνα : Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων. Γραφείο Μελετών για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, 1998. 960-7284-03-8.

Δαγτόγλου, Πρόδρομος. 2012. *Ατομικά δικαιώματα*. Αθήνα : Εκδόσεις Σάκκουλα, 2012. 9789604457977.

Δικηγορικός Σύλλογος Κέρκυρας. 2001. *Ιόνιος επιθεώρηση του δικαίου*. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2001. 1109-3323.

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία. 2017. *Νομοθεσία για ΑμεΑ. Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία*. [Ηλεκτρονικό] 2017. <https://www.esamea.gr/legal-framework/laws>.

Ελλάδα. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. 1996. *Η νομοθεσία της σχολικής ενσωμάτωσης στην Ευρώπη*. Αθήνα : ΥΠΕΠΘ, 1996.

Ιωακειμίδης, Παναγιώτης. 1998. *Η Συνθήκη του Αμστερνταμ : νέο πρότυπο ολοκλήρωσης ή σύμπτωμα απο-ολοκλήρωσης*. Αθήνα : Θεμέλιο, 1998. 1998.

Καράκωστας, Βελισσάριος. 2007. *Δίκαιο εκπαίδευσης*. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2007. 9789602723623.

Καραντινός Δημήτρης, Καβουνίδα Τζένη, Ιωάννου Χρήστος. 1990. *EC observatory on national policies to combat social exclusion : Second National Report: Greece*. Athens : National Centre for Social Research, 1990.

Κοντιάδης, Ξενοφών. 2001. *Μεταμορφώσεις του κοινωνικού κράτους στην εποχή της παγκοσμιοποίησης : η θεσμική διάσταση*. Αθήνα : Παπαζήσης, 2001. 9600214794.

Κοσμάτος, Κώστας. 2002. *Το θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα : συλλογή βασικής νομοθεσίας*. Αθήνα Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα, 2002. 9603016330.

Λαγού, Κωνσταντίνα. 2006. *Άτομα με ειδικές ανάγκες και αναπηρίες*. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2006. 9602723955.

Λεπιδά, Στυλιανή. 2002. *Η Στάση των Ευρωπαίων πολιτών απέναντι στα άτομα με αναπηρίες*. Αθήνα : ΕΚΠΑ, 2002.

Μαντές, Δημήτρης. 1961. *Παιδιά με Ειδικές Ανάγκες*. Θεσσαλονίκη : Μπαρμπουνάκης, 1961.

Μπαϊρακτάρης, Κώστας. 2010. *Ευρωπαϊκό συνέδριο κατά των διακρίσεων και του στιγματισμού για μία ψυχιατρική μεταρρύθμιση προσανατολισμένη στο χρήστη και για το δικαίωμα για εναλλακτικές λύσεις*. Θεσσαλονίκη : Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2010. 9789608850354.

Νάσκου-Περράκη, Π. 2014. *Μηχανισμοί προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου : διεθνείς πράξεις, θεωρία και πρακτική*. Αθήνα : Θέμις, 2014. 9789609664622.

Νάσκου-Περράκη, Παρούλα. 2004. *Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες*. Αθήνα : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004. 960 15 1156 3.

Παντελιάδου, Σουζάνα. 2000. *Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα – Κριτική Θεώρηση Στο Α. Κυπριωτάκης*. Ρέθυμνο : Πανεπιστήμιο Κρήτης, 2000.

Παπακωνσταντίνος Κώστας, Χαντζής Γιώργος. 1982. *Η Στάση των κανονικών παιδιών απέναντι στα αποκλίνοντα*. Αθήνα : s.n., 1982.

Παυλόπουλος, Ιωάννης. 2007. *Οδηγός του Πολίτη με Αναπηρία. Συμβουλευτικό Κέντρο Φοιτητών*. [Ηλεκτρονικό] Μάρτιος 2007.
http://skf.uoc.gr/files/4/122/odigos_tou_politi_me_anapiria.pdf.

- Πολυχρονοπούλου, Σταυρούλα. 2001.** *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες II.* Αθήνα : Περιβολάκι και Ατραπός, 2001.
- Σατλάνης, Χρήστος Ν. 2010.** *Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως διεθνής οργανισμός και έννομη τάξη μετά τη Συνθήκη της Λισσαβώνας.* Αθήνα-Κομοτηνή : Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2010. 9789601524306.
- Σιδέρη, Αθηνά Ζωνιού -. 1996.** *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευση τους.* Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα, 1996. 9603441899.
- Στασινός, Δημήτρης Π. 2001.** *Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα.* Αθήνα : Gutenberg, 2001. 9600102643.
- Συμβούλιο της Επικρατείας. 2018.** Αναζήτηση Νομολογίας. *Adjustice.* [Ηλεκτρονικό] Unisystems, 2018. <http://www.adjustice.gr/>.
- Σωματείο Α.μ.ε.Α Χανίων. 2008.** *Πώς λειτουργεί η Ευρωπαϊκή Ένωση; Ποιά είναι η πολιτική αυτής και του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους ανάπηρους;.* Χανιά : Χανιά--Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, 2008.
- Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Αττικής. 1994.** *Διεθνή σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού.* Αθήνα : s.n., 1994.
- Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας. 2018.** *Enomothesia.gr.* [Ηλεκτρονικό] Νομοτεχνική, 2018. <http://www.adjustice.gr/>.
- Τσιάτης, Βασίλειος. 2002.** *Η Θέση των ατόμων με ειδικές ανάγκες στον σύγχρονο εργασιακό χώρο.* Αθήνα : ΕΚΠΑ, 2002.
- Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. 2017.** *Ειδική Αγωγή. Ministry of Education.* [Ηλεκτρονικό] Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, 2017. <http://www.minedu.gov.gr>.
- Χαϊνογλου Καλλιόπη, Βάγιας Μιχάλης, Πέρβου Ιωάννα. 2014.** *Μηχανισμοί προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου : διεθνείς πράξεις, θεωρία και πρακτική.* Αθήνα : Θέμις , 2014. 9789609664622.
- Χρυσανθάκης, Χαράλαμπος Γ. 1960-.** *Σύνταγμα : Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & πρόσθετα πρωτόκολλα, διεθνές σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα.* Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 1960-. 9789605620561.
- Χρυσόγονος, Κώστας Χ. 2017.** *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα.* Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη, 2017. 9789606222832.